

A cluster of seven downward-pointing arrows at the top of the page. They are arranged in two rows: the top row has four arrows (two white, two red) and the bottom row has three arrows (two red, one white).

SUOMEN TALOUS JA TALOUSPOLITIIKAN LINJA

MITEN SUOMI SAADAAN UUDELLEEN NOUSUUN?

Heikki Koskenkylä

SISÄLTÖ

Esipuhe	4
Lukijalle	7
1. JOHDANTO	11
2. SUOMEN TALOUDEN TILANNE JA KEHITYSNÄKYMÄT	15
2.1. Kansainvälinen talous, Suomen vienti ja kilpailukyky	20
2.2. Työllisyys ja teollisuuden rakennemuutos	27
2.3. Julkinen talous, kestävyysvaje ja verotus	29
2.4. Muiden toimialojen tilanne ja näkymät: rahoitus ja energia	35
2.5. Yrityssektori, investoinnit ja työllisyyden näkymät	54
2.6. Rakennemuutoksen tarve on pysyvä ilmiö	58
3. JULKISEN TALOUDEN KESTÄVYYSVAJE	65
3.1. Hallituksen rakennepoliittinen ohjelma	67
3.2. Hallituksen rakenneohjelman kokonaisarvio	73
4. TYÖMARKKINAT RAKENNEUUDISTUKSEN TARPEESSA	77
4.1. Suomalaisesta työmarkkinakeskustelusta	78
4.2. Kolmikanta, tulosopimukset ja yleissitovuus	81
4.3. Mikä on Suomen työmarkkinoiden ongelmien ydinkysymys?	84
5. TUOTANTOPOTENTIALIN KASVATTAMINEN SUURI HAASTE	89
6. SUOMEN VEROPOLITIIKAN LINJA HUKASSA	101
6.1. Hyvän veropolitiikan lähtökohdat	102
6.2. Eri verotusmuotojen ongelmia	104
7. EUROJÄRJESTELMÄN HAASTEET SUOMELLE	109
7.1. Euroalueen kriisiytyminen	110
7.2. Onko euro optimaalinen valuutta-alue?	113
7.3. Miten eurokriisiä on hoidettu ja mitkä ovat euron tulevaisuudennäkymät?	116
7.4. Suomen linja	119
8. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	127
8.1. Johtopäätökset	131
Lähteet	136

ESIPUHE

Suomen talous on kriisissä. Talouden ongelmista ja julkisen sektorin velkaantumisesta käydään runsaasti keskustelua, mutta käynnissä olevan kriisin todelliseen vakavuuteen ollaan kuitenkin vasta heräämässä.

Suomen Perusta -ajatuspaja järjesti joulukuussa 2013 Ostrobotnialla seminaarin otsikolla *Millä eväillä valtiontalous ja kilpailukyky saadaan kuntoon?* Seminaarissa tarkasteltiin Suomen talouden tilaa useista eri näkökulmista: kauppätieteen tohtori Kai Järvikare analysoi alkuvuodesta 2013 ilmestynyttä Sampo Terhon työryhmän raporttia, PTT:n johtaja Pasi Holm alusti eurokriisin nykytilanteesta ja sen vaikutuksista Suomen talouteen, VATT:n tutkimusjohtaja Seppo Kari alusti suomalaisesta veropolitiikasta ja valtiotieteen tohtori Heikki Koskenkylä analysoi rakenneuudistuksista käytyä keskustelua ja esitti omat teesinsä talouden tervehdyttämiseksi.

Seminaarissa esitetyt johtopäätökset olivat karua kertomaa – yksityinen sektori, erityisesti vientiteollisuus, on pahoissa ongelmissa, julkisen sektorin koon pienentämiseen hallitus ei ole löytänyt tehokkaita keinoja ja veropolitiikan suunnittelemattomuus haittaa talouden

kehitystä. Suomen todettiin olevan taloudellisten mittareiden mukaan putoamassa Euroopan vahvojen talouksien joukosta.

Seminaarissa alustanut entinen Suomen Pankin rahoitusmarkkinaosaston päällikkö Heikki Koskenkylä on seurannut aktiivisesti suomalaista talouselämää ja viimeaikaista keskustelua rakenteellisista uudistuksista. Seminaarin jälkeen heräsi ajatus koota yhteen sekä seminaarin anti että Koskenkylän omat talouteen liittyvät havainnot ja ajatukset.

Kirjassa *Suomen talous ja talouspolitiikan linja – miten Suomi saadaan uudelleen nousuun?* Heikki Koskenkylä käy tarkasti läpi Suomen talouden tunnusluvut, jotka ovat tylyä luettavaa. Tilanteen toteamisen lisäksi Koskenkylä esittää omat teesinsä, joilla talous saadaan tervehtymään ja Suomi uudelleen nousuun.

Vaikka tilanne on vakava, ei se kuitenkaan ole toivoton. Suomi on selvinnyt sodista ja sotakorvauksista, rakennemuutoksista ja 1990-luvun alun lamasta. Suomi kyllä selviää nytkin, mikäli ongelmat tunnistetaan ja puheen sijasta tartutaan tekoihin.

Suomen Perusta -ajatuspaja toivoo, että *Suomen talous ja talouspolitiikan linja – miten Suomi saadaan uudelleen nousuun?* -kirja herättää lukijan ymmärtämään paremmin taloutemme todellisen tilan. Kirja tarjoaa lisäksi tilanteen parantamiseksi ratkaisun eväitä, joita on hyvä punnita vakavasti.

Helsingissä 17.3.2014

*Reijo Tossavainen
hallituksen puheenjohtaja
Suomen Perusta -ajatuspaja*

*Simo Grönroos
toiminnanjohtaja
Suomen Perusta -ajatuspaja*

LUKIJALLE

Tämän teoksen lähtökohtana oli Ostrobotnian seminaari 10.12.2013, jonka aiheena oli Suomen talouden tilanne ja rakenneongelmat. Kun Suomen Perustan toiminnanjohtaja Simo Grönroos pyysi kirjoittamaan aiheesta kirjan, suostuin tähän urakkaan aluksi empien. Mitä enemmän luin taustamateriaalia, johon sisältyi paljon lehtikirjoituksia ja artikkeleita, sitä enemmän alkoi näyttää siltä, että jotakin voisi yrittää kontribuoida suomalaiseen keskusteluun. Talouden tilanne alkoi näyttää entistä kehnommalta, ja mieleen tuli ajatus, että onkohan tilanne itse asiassa huonompi kuin 1990-luvun alussa. Varsinkin suomalaisten tutkimuslaitosten kirjoittelussa vaikutti olevan liikaa konsensusshenkeä. Todella syvällisiin rakennekysymyksiin ei uskallettu puuttua. Tämä koski erityisesti työmarkkinoiden rakenteellisia ongelmia ja siihen liittyviä ”pyhiä lehmiä” kuten kolmikantaa ja yleissitovuutta. Toisaalta askarrutti myös kysymys, miksi ammattiyhdistysliike ja sitä lähellä olevat piirit tuomitsevat niin jyrkästi Saksan vuosien 2002–2005 työmarkkinareformin (Harz-ehdotukset). Pääosin Harz-reformien avulla Saksa on päässyt lähes täystyöllisyyteen. Myös monet muut kysymykset alkoivat askarruttaa. Miksi pääomamarkkinoiden kehittäminen on jäänyt Suomessa vähälle huomiolle? Miksi veropolitiikka on ollut jo vuosia hapuilevaa? Miksi energian ja sähkön hinta on Euroopassa

moninkertainen Yhdysvaltoihin verrattuna? Miksi Suomen työllisyysaste on ylivoimaisesti Pohjoismaiden alhaisin? Miksi julkiset menot suhteessa bruttokansantuotteeseen ovat Suomessa kohta Euroopan unionin korkeimmat? Miksi teollisuus liputtaa Suomesta ulos?

Toivottavasti tämä teos antaa hyviä vastauksia näihin kysymyksiin ja tuo lisää aineksia ajankohtaisten ongelmiemme keskusteluun sekä poistaa omalta osaltaan tabuja. Suomi on vaarassa hiipua hiljalleen samalle tasolle kuin Italia ja Ranska, jotka jäävät kilpailukyvyssä ratkaisevasti Saksasta jälkeen. Toisaalta useat pienet maat ovat menestyneet varsin hyvin näinä vaikeina aikoina (Ruotsi, Tanska, Sveitsi, Itävalta ja Alankomaat). Suomen tulee uudistaa talouden rakenteitaan, pienentää julkista sektoria ja joustavoittaa työmarkkinoitaan, jos se aikoo menestyä alati kiristyvässä globaalissa kilpailussa. Yrittäjiä ja riskinottajia tarvitaan yksityiselle sektorille paljon nykyistä enemmän. Virkamiehiä ylipitkine lomineen meillä on aivan liikaa. Kiitän saamistani hyödyllisistä kommenteista Reijo Tossavaista, Simo Grönroosia, Kai Järvikareta ja Matti Putkosta sekä Ostrobotnian seminaarin muita alustajia Pasi Holmia ja Seppo Karia hyvistä virikkeistä. Julkaisun teknisestä toteutuksesta kiitän graafikko Janne Turusta ja kauppat. kand. Mika Koskenkylää.

Helsingissä 17.3.2014

Heikki Koskenkylä

I

JOHDANTO

Suomi oli teollisuusmaiden huipulla 2000-luvun alkuvuosina erityisesti kokonaistuotannon kasvulla ja vaihtotaseen ylijäämällä mitattuna. Selvisimme 1990-luvun alun suuresta lamasta melko nopeasti uuteen kasvuun muiden Pohjoismaiden tapaan. Nousua siivittivät markan devalvoituminen, reaali-palkkojen lasku, kansainvälinen nousukausi ja Nokian menestyksen alku 1990-luvun lopulla.

Tilanteemme on nyt tyystin toisenlainen. Suomen putoaminen huipulta on ollut häkellyttävän nopeaa. Kansainvälinen finanssikriisi alkoi vuonna 2007. Siitä euroalue ja Suomi selvisivät kohtalaisen hyvin. Globaali talouskriisi alkoi vuonna 2009, jolloin Suomen kokonaistuotanto supistui peräti 8,5 prosenttia. Euroalueen valtionvelkakriisi kärjisty keväällä 2010. Tuolloin Kreikka ajautui konkurssin partaalle, ja sitä seurasivat Irlannin, Portugalin, Kyproksen ja Espanjan kriisit. Italian ja Ranskan taloudet ovat olleet vaikeuksissa koko ajan. Euroalueella kokonaistuotanto supistui vuosina 2012 ja 2013. Eurokriisi ei ole alkuunkaan ohi.

Suomen tunnusluvut ovat nyt lähellä Italian ja Ranskan tasoa. Valtion talouden alijäämä on jopa suurempi kuin näillä isoilla euromailla. Toisaalta johtava euromaa Saksa ja useat pienet maat kuten Ruotsi, Tanska, Sveitsi ja Itävalta ovat säilyttäneet vaikeina aikoina hyvät tunnuslukunsa. Suomen suhteellinen asema on romahtanut 2000-luvun alun kärkisijoilta paljon alle näiden vertailumaiden tason.

Tässä teoksessa tarkastellaan Suomen talouden tilannetta ja näkymiä sekä talouspolitiikan valintoja. Lisäksi arvioidaan huonon tilanteemme syitä ja keinoja, joilla Suomi saadaan uudelleen nousuun. Syvälliset ja jopa yhteiskunnan ”pyhiä” rakenteita koskevat rakenneuutokset ovat nyt tarpeen, koska muuten vajoamme Kreikan tielle. Lopuksi analysoidaan, mitä erityisehtoja euro ja eurokriisi asettavat Suomen talouspolitiikalle.

Luvussa kaksi selvitetään Suomen talouden tilannetta ja kehitysnäkymiä. Erityisen huomion kohteena ovat kestävyysvaje, rahoitus- ja energiasektoreiden tilanne sekä työllisyyden näkymät. Luvussa kolme arvioidaan hallituksen rakennepoliittista ohjelmaa, jolla kestävyysvaje pyritään eliminoimaan.

Luvussa neljä esillä ovat työmarkkinoiden rakenneuudistuksen tarpeet (työreformi).

Luvussa viisi tarkastelun kohteena ovat Suomen tuotantopotentiaalın kasvattaminen ja pääomamarkkinoiden kehittäminen.

Luvussa kuusi Suomen verotus ja veropolitiikka ovat analysoitavina ja hahmotellaan uutta veropolitiikan linjaa.

Luvussa seitsemän arvioidaan eurojärjestelmän haasteita Suomelle. Onko euro optimaalinen valuutta-alue ylipäänsä?

Luvussa kahdeksan esitetään tiivis yhteenveto analyysin tuloksista ja johtopäätökset Suomen talouspolitiikan linjauksiksi.

2

SUOMEN TALOUDEN TILANNE JA KEHITYSNÄKYMÄT

Suomen talouden kehitys on heikentynyt uhkaavasti vuonna 2007 alkaneen kansainvälisen finanssikriisin jälkeen. Bruttokansantuote (BKT) supistui vuonna 2009 peräti 8,5 prosenttia. Sen jälkeen oli pientä piristymistä, kunnes vuonna 2012 BKT alkoi uudelleen supistua. Vuosina 2012–2013 BKT supistui noin yhden prosentin vuotta kohden. Suomi on jälleen taantumassa, eivätkä viralliset ennusteet (SP, VM, IMF ja OECD) lupaa kuin pientä kasvua (0,3–1,5%) vuosille 2014 ja 2015.

Talouden kasvu onkin Suomessa pettänyt ennusteet useita kertoja vuoden 2008 jälkeen. BKT eli kokonaistuotanto on edelleen noin viisi prosenttia alemmalla tasolla kuin vuonna 2007. Ennusteiden mukaan BKT ei vielä vuonna 2015 saavuttaisi vuoden 2008 tasoa. Jopa pääministeri Katainen totesi tiedotteessaan 31.1.2014, että taloutemme tilannekuva on entisestään heikentynyt.

Kokonaistuotanto on viime vuosina pienentynyt Suomessa jopa enemmän kuin euroalueella keskimäärin. Viennin kehitys on ollut Suomessa erityisen heikkoa. Sen arvo on vähentynyt viime vuosina (2008–2013) enemmän kuin yhdessäkään toisessa euromaassa. Jos vientimme olisi kehittynyt arvoltaan suunnilleen samaa tahtia Ruotsin viennin kanssa, viennin arvo olisi meillä nyt noin 40 miljardia euroa suurempi kuin sen toteutunut taso.

Taulukko 1

SUOMEN TALOUDEN KEHITYS JA ENNUSTEET VUOSINA 2011-2015

Lähde Suomen Pankki 2013

	2012 käyvin hinnoin, mrd. €	2011	2012	2013	2014*	2015*
BKT	192,5	2,7	-0,8	-1,0	0,6	1,7
Tuonti	79,8	6,2	-1,0	-7,3	0,9	4,2
Vienti	78,1	2,7	-0,2	-1,7	1,7	4,7
Yksityinen kulutus	108,5	2,6	0,2	-0,5	-0,2	1,0
Julkinen k.	48,3	0,5	0,6	1,3	0,7	0,6
Yksityiset investoinnit	32,7	6,2	-1,3	-1,8	0,3	4,3
Julkiset investoinnit	5,0	3,0	0,9	0,4	-0,4	0,0

TALOUDEN TASAPAINOLUKUJA

Prosenttimuutos edellisestä vuodesta

	2011	2012	2013	2014*	2015*
Kuluttajahinnat	3,4	2,8	1,4	1,6	1,7
Ansiotaso	2,7	3,2	2,1	1,5	1,7
Tuottavuus	1,7	-1,2	0,1	0,9	1,0
yksikkötyökustannukset	1,7	4,8	1,3	0,6	0,7
Työllisyysaste	68,6	69,0	68,6	68,8	69,5
Vaihtosuhte	-1,8	-1,2	-0,2	0,1	-0,1
Kokonaisveroaste (% BKT:stä)	43,6	44,0	45,2	45,2	45,2
Vaihtotase	1,5	-1,7	-0,6	0,2	

Viime vuodesta lähtien (elokuu 2013) taloutemme ongelmat ja varsinkin julkisen talouden kestävyysvaje sekä suuret rakenteiden muutokset ovat tulleet keskustelun keskipisteeseen. Suomen taloudella on haasteita ja ongelmia, joita pelkkä kansainvälisen talouskehityksen vahvistuminen ei ratkaise. Suomi selviytyi 1990-luvun alun suuresta lamasta loppujen lopuksi hyvin, varsinkin jos Suomea verrataan Japaniin, joka vaipui samaan aikaan hitaan kasvun ja deflaation kierteeseen, josta se ei ole vielä toipunut.

Suomen talous saatiin elpymään suuresta lamasta loppujen lopuksi varsin tehokkaasti. Tuotanto, vienti ja työllisyys saatiin kasvamaan riittävästi usean keinon ja osin ulkopuolisen syyn ansiosta. Näitä olivat

- julkisen talouden tehokas saneeraus ja verouudistukset
- maltilliset palkkasopimukset, joiden seurauksena reaalityöt korotettiin laskivat kahtena vuotena
- markan devalvaatio (1991) ja devalvoituminen (kellutus) vuonna 1992
- kansainvälinen nousukausi, joka jatkui teknologiakuplan (new economy) puhkeamiseen vuosittuhannen vaihteessa
- Nokian suuri menestys 1990-luvun jälkipuoliskolta alkaen aina vuosiin 2007–2008 asti.

Tilanteemme on nyt keinojen osalta olennaisesti huonompi kuin 1990-luvulla. Valuutan ulkoista arvoa emme voi devalvoida 1990-luvun tilanteesta poiketen, vaikka euro on vientimme kannalta liian vahva dollariin ja muihinkin valuuttoihin nähden. Ulkoisen devalvaation mahdollisuuden puuttuessa maamme vientiyrityksissä on ollut jo jonkin aikaa käynnissä sisäisen devalvaation prosessi. Sillä pyritään parantamaan yritysten kannattavuutta. Tehdasteollisuuden työpaikat ovat vähentyneet viidessä vuodessa 15 prosenttia. Vientisektorilta alkanut sisäisen devalvaation prosessi siirtyi viimein palvelusektorille. Myös

julkinen sektori on pikku hiljaa kunta kunnalta heräämässä sisäisen devalvaation tarpeeseen. Sisäinen devalvaatio prosessina on ulkoisesta devalvaatiosta poiketen tyypillisesti vuosikymmenen prosessi.

Nokia on hiipunut, ja vaikka ”uusivanha” Nokia menestyy hyvin, sen merkitys taloudellemme on olennaisesti pienempi kuin vuosina 2000–2008. Uutta vastaavaa suurta menestystarinaa ei ole näköpiirissä. Nykyisen Nokian liikevaihto on noin 12 miljardia euroa, kun menestyskauden Nokialla huippu oli yli 50 miljardia euroa (2007). Professori Matti Pohjola onkin sanonut, että Nokian vaikutus Suomen kasvuun oli käsittämättömän suuri. Nokian hiipumisen jälkeen talouden ongelmat ovat samat kuin ennen Nokian menestystä. Elinkeinorakenne on jälleen kerran osoittautunut yksipuoliseksi (Pohjola 2014).

Merkittävää kansainvälistä nousukautta ei myöskään ole näköpiirissä. Maailman kokonaistuotannon ja maailmankaupan kasvu on ollut aiempaa hitaampaa jo vuosia. Euroalueen BKT on supistunut vuosina 2012 ja 2013. Maailmantalouden tilannetta leimaa nyt suuri epävarmuus. Tähän on useita syitä, kuten kehittyvien talouksien kasvu- ja rakenneongelmat sekä alijäämien kasvu vaihtotaseessa ja julkisessa taloudessa. Siksi niiden valuuttakurssit ovatkin heikentyneet jyrkästi. Heikot talousnäkökymät vaivaavat muun muassa Venäjää, Brasiliaa, Etelä-Afrikkaa, Turkia, Intiaa ja Indonesiää. Euroalueen kasvun merkittävää elpymistä ei ole odotettavissa, ja euroalueen velkakriisi jatkuu vielä pitkään. Euron vahvuus on suuri ongelma viennille ja edellyttää palkkojen laskua sekä julkisen talouden saneerausta useissa euromaissa (sisäinen devalvaatio). Myös Yhdysvallat kärsii pitkäaikaisista ongelmista erityisesti liittovaltion velkaantumisen osalta. Virallista velkakattoa on nostettu, ja uusi nosto on taas edessä, mikä aiheuttaa suuria poliittisia ongelmia. Japaninkaan elpymisestä ei ole mitään takeita.

Edellä mainitusta listasta 1990-luvun alun lamasta toipumisen keinoista jää jäljelle vain julkisen talouden saneeraus ja verouudistus

sekä reaali-palkkojen lasku. Suomessa tehtiin 1990-luvulla merkittävä verouudistus, jossa veropohjaa laajennettiin ja verokantoja alennettiin. Erityisesti pääomatulojen veropohja laajeni, ja yhtiöveron hyvitysjärjestelmä otettiin käyttöön. Tästä seurasi huomattava verotulojen kasvu. Suomen pääomatulojen verotuksesta tuli ylipäänsä yksi maailman kaikkein neutraaleimmista (ks. luku 6). Tällöin verotus ei vääristä investointien kohdentumista eikä niiden rahoituksen rakennetta (ei suosi velanottoa). Sen jälkeisistä hallitusten verouudistuksista aina nykyiseen hallitukseen saakka on puuttunut selkeä linja. Verotuksesta on tullut pahasti epäneutraali, mikä vääristää resurssien optimaalista kohdentumista. Vuoden 2013 maltillisella palkkaratkaisulla yritetään nyt parantaa teollisuuden kustannuskilpailukykyä, ja lievä reaali-palkkojen lasku onkin edessä kuten 1990-luvun alussa.

Suomen talouden ongelmat ovat kuitenkin niin syvällisiä ja rakenteellisia, että pelkkä kestävyysvajeen supistaminen ja maltillinen palkkakehitys eivät riitä saamaan Suomea uudelleen nousuun. Meillä tarvitaan paljon suunniteltua suurempi julkisen talouden remontti ja sen koon pienentäminen, jotta liian korkea kokonaisveroaste saadaan laskemaan pitkäaikaisesti. Myös laaja pääomatulojen verotuksen uudistus on tarpeen, ja Suomessa olisikin syytä palata 1990-luvun alkupuolen onnistuneeseen veromalliin. Tämän lisäksi tarvitaan rakennemuutoksia, jotka tähtäävät tuottavuuden ja yleensä kilpailukyvyyn parantamiseen, uusien yritysten perustamiseen ja investointeihin sekä työmarkkinoiden joustojen lisäämiseen.

2.1. KANSAINVÄLINEN TALOUS, SUOMEN VIENTI JA KILPAILUKYKY

Maailmantalouden kasvu oli viime vuonna edelleen selvästi aiempaa hitaampaa. Maailman kokonaistuotanto ja kauppa kasvoivat vajaat kolme prosenttia, kun ennen kriisikautta päästiin yli viiden prosentin lukuihin.

Taulukko 2
BKT:n JA MAAILMANKAUPAN KASVU, %-MUUTOS.
Lähde Suomen Pankki (2013), ennuste *

BKT:	2012	2013	2014*	2015*
Yhdysvallat	2,8	1,7	2,6	3,2
Euroalue	-0,6	-0,4	1,1	1,5
Japani	1,9	1,8	1,3	0,9
Aasia pl. Japani	5,9	5,6	6,1	6,0
Maailma	3,2	2,8	3,5	3,7
Maailmankauppa	3,1	2,8	5,2	6,1
Suomen vientimarkkinat	2,5	1,3	4,3	5,4

Teollisuusmailla ja kehittyvillä talouksilla (Kiina, Intia ym.) on ollut osin samankaltaisia ongelmia, vaikka erot maiden välillä ovat suuret. Yksityisen sektorin ylivelkaantumisen purkaminen (deleveraging) on vasta alkanut monissa maissa, julkisia talouksia on sopeutettu ja kilpailukykyä on parannettu maltillisella palkkakehityksellä. Useissa maissa julkisen talouden ja vaihtotaseen kasvaneet vajeet ovat jarruttaneet talouskasvua. Teollisuusmaissa kasvua on yritetty tukea ultrakevyellä rahapolitiikalla. Kehittyvissä maissa (ns. nousevat taloudet) rahapolitiikkaa on jouduttu kiristämään korkoa nostamalla, koska valuuttakurssi on heikentynyt ja pääomavirrat ovat kääntyneet ulospäin.

Maailmantalouden tilannetta ja lähivuosien näkymiä leimaa suuri

epävarmuus. Euroalueen elpyminen on huteralla pohjalla, ja piileviä pankkien ongelmia on monessa maassa (mm. euroalueella ja Kiinassa). Yhdysvaltojen budjettipolitiikkaa leimaa jatkuva kriisiytymisen riski, ja Japanin elpyminen setelirahoituksella ei ole lainkaan varmaa. Kehittyvien talouksien ongelmat ovat useassa maassa syvällisiä ja luonteeltaan sekä taloudellisia että poliittisia.

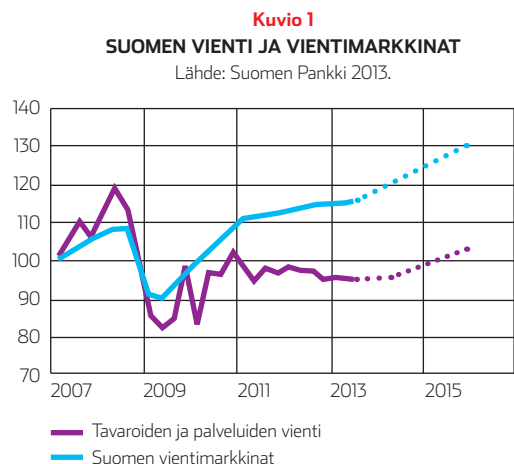
Kehittyvien talouksien nopeaa kasvua kiihdytti vuosituhannen vaihteesta finanssikriisiin alkuun vuonna 2007 saakka kolme erityistä tekijää. Ensimmäinen oli Kiinan nopea kasvu, joka ylläpiti raaka-aineiden, energian ja elintarvikkeiden vahvaa kysyntää ja hintojen nousua. Toiseksi vanhojen teollisuusmaiden rahapolitiikka oli historiallisen kevyttä. Kolmanneksi monissa kasvavissa talouksissa oli vielä saatavilla runsaasti vajaakäyttöistä ja halpaa työvoimaa.

Kaikki edellä mainitut kolme tekijää ovat nyt muuttumassa. Kehittyneiden maiden ja alueiden (Yhdysvallat, Japani, Britannia ja euroalue) huippukevyt rahapolitiikka aiheutti pääomavirtojen suuntautumista kasvaviin talouksiin, mikä johti niissä löysään luotonantoon ja varallisuushintojen nousuun. Jo puheet Yhdysvaltojen määrällisen elvyttämisen pienentämisestä käänsivät rahavirrat ulospäin ja johtivat valuuttakurssien heikentymiseen ja korkotason nostoon. Tämä kehitys saattaa hyvinkin jatkua, joskin sijoitusvirrat ovat varsin arvaamattomat. Kiinan kasvuvauhti jäänee lähivuosina aiempaa pienemmäksi. Aiempi noin kymmenen prosentin kasvuvauhti asettunee 6–8 prosentin välille. Kiinalla on myös piileviä ongelmia, kuten valtio-omisteisten yritysten tehostomuus, pankkien luottokannan piilevät riskit, kasvavat tulo- ja varallisuuserot, sosiaaliset ongelmat ja suuret ympäristöongelmat.

Suuret ja halvat työvoimareservit on jo pääosin käytetty loppuun, joten kasvavissa talouksissa työvoiman tarjonnan kasvuvauhdin supistuminen alentaa BKT:n kasvuvauhtia. Työvoimakulut myös kasvavat, mikä heikentää kilpailukykyä. Viime vuonna laaditut keskipitkän

aikavälin maailmantalouden kasvuarviot (IMF, Maailmanpankki ym.) päätyvätkin tulokseen, että maailman kasvuvauhti hidastuu selvästi, ehkä jopa kaksi prosenttiyksikköä vuosien 1990–2010 vauhdista.

Vaikka maailmantalous piristyi seuraavina vuosina, Suomen viennin ongelmat jatkuvat. Vientiteollisuutemme on kamppailut jo vuosia tuotteiden heikon kysynnän, heikon hintakehityksen ja kilpailukyyn heikkenemisen kanssa. Viennin määrä ei ole kasvanut moneen vuoteen, ja sen arvo on kehittynyt heikosti. Oheisessa kuviossa 1 esitetään Suomen viennin ja vientimarkkinoiden kehitys vuoden 2007 jälkeen.

Kuviosta 1 havaitaan, että vientimme on polkenut paikallaan jo useita vuosia eikä ole kohonnut lähellekään vuoden 2008 huipputasoa. Olemme myös menettäneet markkinaosuuksia huolestuttavan paljon. Vaarana on, että kehitys jatkuu samansuuntaisena.

Vaihtosuhteen eli vienti- ja tuontihintojen suhteen kehitys on ollut vuosia heikko. Vientihinnat ovat kasvaneet vähemmän kuin tuontihinnat, mikä kertoo viennin laatu- ja muista rakenteellisista heikkouksista

(ks. taulukko 1). Rakenteellinen ongelma liittyy erityisesti sähkö- ja elektroniikkateollisuuden viennin laskevaan trendiin vuoden 2008 jälkeen, kun Nokian vienti on supistunut. Tilalle ei ole tullut riittävästi sitä korvaavaa vientiteollisuutta.

Viennin heikko menestys viime vuosina on lähtöisin sekä rakenteellisista ja laatuun liittyvistä ongelmista (reaalinen kilpailukyky heikentynyt) että kustannuskilpailukyyn huomattavasta heikkenemisestä (hintakilpailukyky). Hintakilpailukykyä ovat huonontaneet sekä liian nopeasti kasvaneet palkat että jo vuosia liian korkea euron arvo suhteessa dollariin ja muihin päävaluuttoihin. Euro on Suomelle yksinkertaisesti sanottuna aivan liian vahva (kurssi oli 30.1.2014 1,37, kun euron lähtöarvo oli vain 1,07). Saksa on eliminoinut liian vahvan euron ongelman jo pitkään jatkuneella sisäisellä devalvoitumisella eli maltillisella palkkakehityksellä. Suomen ja Saksan vaihtotaseiden kehitys kertoo ratkaisevan eron näiden maiden kilpailukyyn kehityksestä. Vuonna 2002 Suomen vaihtotaseen ylijäämä oli peräti kahdeksan prosenttia suhteessa bruttokansantuotteen ja Saksan vastaavasti vain noin kaksi prosenttia (taulukko 3). Vuoteen 2013 tultaessa Saksan ylijäämä oli kohonnut seitsemään prosenttiin, mutta Suomen muuttunut parin prosentin alijäämäksi. Kehityksen ero kertoo ensi sijassa Suomen kilpailukyyn heikkenemisestä trendinomaisesti jo noin vuodesta 2006 lähtien.

Taulukossa 3 herättää huomiota myös Ruotsin ja Tanskan vaihtotaseen ylijäämän kasvu. Suomi on päästänyt vientiteollisuuden kilpailukyyn heikkenemään viimeisten kymmenen vuoden aikana. Useat muut pienet avotaloudet ovat samaan aikaan kyenneet ylläpitämään hyvän kilpailukyyn ja jotkin jopa parantamaan sitä. Kiinan ja Japanin ylijäämien supistuminen on myös huomionarvoista taulukon 3 luvuissa. Vaihtotaseen kehitys on loppujen lopuksi paras mittari maan kilpailukyyn kehityksestä, koska siinä yhdistyvät hinta- ja kustannustekijät samoin kuin tuottavuus-, laatu- ja rakennetekijät.

Taulukko 3
VAIHTOTASE SUHTEESSA BRUTTOKANSANTUOTTEeseen (%)
ERÄISSÄ MAISSA (YLIJÄÄMÄ+, ALIJÄÄMÄ-)

	2002	2012
Suomi	8,1	-1,7
Saksa	2,2	6,9
Ruotsi	3,2	6,0
Tanska	1,7	4,5
Hollanti	4,0	9,5
Itävalta	-2,2	2,5
Sveitsi	10,2	10,9
Ranska	1,6	-1,9
Italia	-0,5	0,5
USA	-4,5	-2,5
UK	-2,2	-3,7
Euroalue	0,5	2,0
Japani	3,5	0,9
Kiina	17,4	2,5

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että Suomen viennin kilpailukyyn kehitys on ollut viimeisten kymmenen vuoden aikana katastrofaalisen huonoa varsinkin suhteutettuna vientimarkkinoiden kasvuun ja useiden muiden teollisuusmaiden kehitykseen, joissa vaihtotaseen ylijäämät ovat jopa kasvaneet reippaasti (ks. Taulukko 3: Saksa, Ruotsi, Tanska, Alankomaat ja Sveitsi).

Vienti on ollut Suomen talouden kehitykselle ratkaisevan tärkeää jo yli sadan vuoden ajan. Pienenä maana joudumme tuomaan paljon ulkomailta tuotteita, jotka on maksettava vientituloilla. Suomen talouden heikkenevä kehitys, huononeva työllisyys ja julkisen talouden kasvava alijäämä aiheutuvat ensi sijassa viennin heikkenevästä kehityksestä. Nokian menestystarinan nopea päättyminen on keskeinen syy ongelmiimme, mutta kun tämä on ollut jo vuosia aavistettavissa ja ainakin

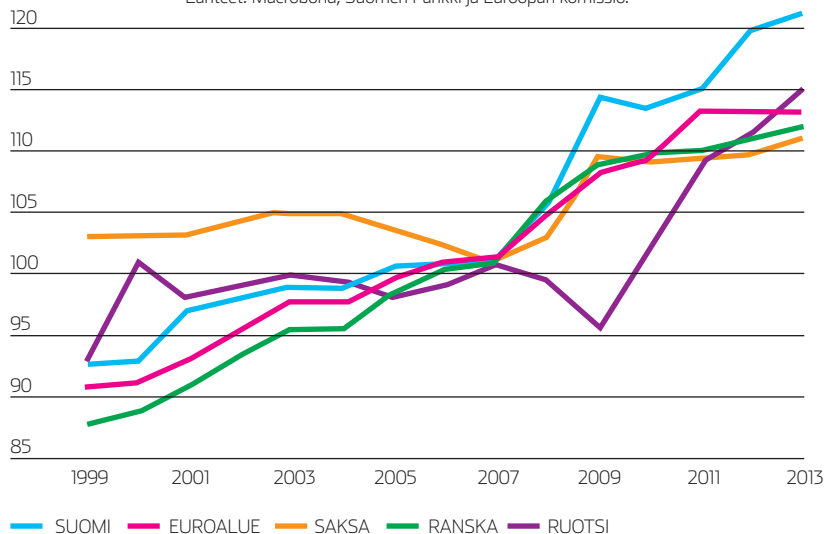
pari vuotta nähtävissä, tilanteen huononemiseen on reagoitu yllättävän hitaasti kaikilla tahoilla (eduskunta, hallitus ja ay-liike). Jo keskustavetoisten hallitusten aikana kehitys kääntyi aiempaa huonompaan suuntaan, ja huonontuminen on jatkunut selvästi pääministeri Kataisen ”eripurahallituksen” aikana. Palkkoja on korotettu liikaa useina vuosina sekä vientialoilla että erityisesti julkisella sektorilla. Julkisia menoja on kasvatettu vuodesta toiseen surutta tajuamatta, että mitään jakovaraa ei ole ollut enää vuosiin, koska ”kakun koko” eli BKT ei ole kasvanut vaan on päinvastoin supistunut. Kataisen–Urpilaisen hallituksesta onkin tulossa Suomen rauhanajan huonoin hallitus tätä rataa kuljettaessa. Sille vetää vertoja vain edellinen vuosien 1987–1991 Kok–SDP-vetoinen hallitus, joka syöksi Suomen suuren lamaan (Holkerin–Liikasen hallitus).

Suomen kustannuskilpailukyky suhteessa kilpailijamaihin on heikentynyt merkittävästi vuosina 2007–2013. Yksikkötyövoimakulut koko talouden tasolla kasvoivat lähes 25 prosenttia. Euroalueella vastaava kasvu oli noin 13, Saksassa 12 ja Ruotsissa 10 prosenttia (ks. kuvio 2). Suomi onkin menettänyt ratkaisevasti teollisuuden hintakilpailukykyä jo puolen vuosikymmenen ajan. Sen seurauksena viennin markkinaosuudet ovat pienentyneet tuntuvasti.

Syksyllä 2013 sovittiin keskitetty työmarkkinaratkaisu vuosille 2014–2015. Sen mukaan palkankorotukset ovat hyvin maltilliset ja ansiotaso kohoaisi noin 1,5 prosenttia vuodessa (ks. taulukko 1). Tällöin reaali-palkat ja varsinkin käytettävissä olevat reaaliset tulot laskisivat (inflaatio 1,6 %, ja verotus kiristyy kunnallisveron nousun takia). Suomen Pankin ja Euroopan komission tuoreiden ennusteiden pohjalta voidaan arvioida, että tämä palkkaratkaisu ei yksin riitä palauttamaan Suomen kilpailukykyä verrattuna kilpailijamaiden tilanteeseen, jossa oltiin vuonna 2007. Suomessa tarvitaankin vuoden 2015 jälkeen vielä useita vuosia hyvin maltilliset palkankorotukset (noin 0,5 % – 1 % per vuosi). Reaali-palkat saattavat laskea Suomessa nyt useita vuosia peräkkäin.

Kuvio 2
YKSIKÖTYÖKUSTANNUSTEN KEHITYS VUOSINA 1999-2013,
INDEKSI 2007=100

Lähteet: Macrobond, Suomen Pankki ja Euroopan komissio.

Euroalueen kriisi jatkuu vielä vuosia, ja uutta takapakkia elpymiseen voi tulla helposti. Euroalue saattaa kulkea pitkään Japanin viitoittamalla hitaan kasvun ja deflatorisen hintakehityksen tiellä. Kehitys riippuu osittain siitä, mitä Euroopan keskuspankin (EKP) johdolla tehtävät pankkisektorin taseiden riskianalyysi ja stressitestit paljastavat ensi syksynä. Pankkien pääomitustarve voi olla huomattavan suuri. Stressitesteihin liittyy myös aina suurta epävarmuutta.

Suomen kasvun perusta on varsin heiveröinen, koska kotimainen kysyntä perustuu edelleen julkisen sektorin nopeaan velkaantumiseen. Reaalipalkkojen laskiessa yksityisen kulutuksen kasvu on heikkoa tai kulutus supistuu. Viennin elpyminen riippuu paljolti vientimarkkinoiden kasvusta. Vientiteollisuudella on edelleen merkittäviä rakenneongelmia.

2.2. **TYÖLLISYYS JA TEOLLISUUDEN** **RAKENNEMUUTOS**

Työllisyyden kehitys on ollut Suomessa heikkoa jo monta vuotta. Työllisyys heikkeni edelleen viime vuonna, ja näkymät ovat huonot lähivuosille. Aktiivinen työnhaku on vähentynyt, ja osa ihmisistä on jäänyt työvoiman tarjonnan ulkopuolelle, minkä vuoksi työttömyysaste on noussut vain vähän. Suomen todellinen työttömyysaste, kun piilotyöttömyys ja vajaasti työllistetyt otetaan huomioon, lienee paljon virallista 8,5 prosentin tasoa suurempi. Työllisyysaste aleni vuonna 2013 vajaan prosenttiyksikön ja oli vain 68,5 %. Muilla Pohjoismailla työllisyysaste on 73–77 prosentin luokkaa. Ero on ratkaiseva Suomen tasoon nähden.

Teollisuuden tuotanto oli vuonna 2013 peräti 17 prosenttia pienempi kuin vuonna 2007. Tehdasteollisuuden työllisten määrä on supistunut noin 55 000 henkeä. Välilliset vaikutukset muun talouden työllisyyteen ovat olleet hyvin negatiiviset.

Taulukko 4
TYÖLLISYYS TEHDASTEOLLISUUDEN ERI TOIMIALOILLA, TUHATTA HENKEÄ

Lähde: Tilastokeskus.

	2007	2012	Muutos
Metalliteollisuus	174	152	-22
Sähkö- ja elektroniikka	68	50	-18
Metsäteollisuus	61	48	-13
Elintarviketeollisuus	39	38	-1
Rakennusteollisuus	19	17	-2
Muu teollisuus	19	15	-4
Kemianteollisuus	40	35	-5
Painaminen	13	11	-2
Vaatetus- ja tekstiili	14	12	-2
Yhteensä:	447	378	69

Tehdasteollisuuden työllinen työvoima oli vuonna 2007 noin 450 000 henkeä. Työpaikkojen määrä on vähentynyt viidessä vuodessa lähes 15 prosenttia. Metsäteollisuudessa ja sähkö- sekä metallialoilla vähennys oli suurinta. Sähkö- ja elektroniikkateollisuudessa vähennyksen aiheutti Nokian hiipuminen.

Työllisten määrä on vähentynyt koko taloudessa teollisuuden supistumista vähemmän, koska palveluiden ja julkisen sektorin työllisyys ovat toistaiseksi kasvaneet (ks. taulukko 1). Niidenkin näkymät ovat huonontuneet merkittävästi, ja varsinkin kauppa on alkanut vähentää nopeasti henkilöstöään. Koko talouden tasolla työllisyys saattaa vähentyä lähivuosina ja työllisyysaste supistua edelleen.

Suomen työllisyysaste on ylivoimaisesti alhaisin Pohjoismaissa, ja sitä se on ollut jo pitkään. Norja, Ruotsi ja Tanska ovat lähes täystyöllisyystalouksia, ja niiden työllisyysasteet ovat korkeita kansainvälisessä vertailussa. Suomen työllisyysaste on myös euromaiden alhaisimpia. Suomi ei työllistä tarpeeksi, mikä supistaa myös veropohjaa ja lisää sosiaalimenoja (työttömyyskorvaukset ym. tuet).

Taulukko 5

TYÖLLISYYSASTE Pohjoismaissa

Lähteet: Parviainen 2008, pohjoismaiset tilastokeskukset sekä EVA / Vihriälä (2013).

	Suomi	Ruotsi	Tanska	Norja
1995	62,0	71,5	73,7	76,2
2000	67,2	74,0	76,0	77,6
2007	70,5	74,1	76,4	77,6
2009	68,7	73,6	75,7	77,2
2012	69,0	74,3	75,9	77,4

2.3.

JULKINEN TALOUS, KESTÄVYYSVAJE JA VEROTUS

Viennin ja työllisyyden heikkenevän kehityksen myötä myös Suomen julkinen talous on ajautunut kasvavan alijäämän ja velkaantumisen kierteeseen, ja samalla julkisen sektorin kestävyysvaje on suurentunut. Hallitus arvioi elokuussa 2013 kestävyysvajeen suuruudeksi lähes kymmenen miljardia euroa eli lähes viisi prosenttia bruttokansantuotteesta. On arvioitu, että ilman erityisiä toimia julkisen sektorin velka-aste voi kohota jopa 70 prosenttiin suhteessa kokonaistuotantoon. Elokuussa 2013 hallitus julkisti suunnitelman kestävyysvajeen poistamiseksi, ja marraskuussa hallitus tekikin joitakin päätöksiä, jotka kuitenkin eivät riitä vajeen eliminoimiseen. Parhailtaan hallitus suunnittelee uusia sopeutustoimia julkiselle taloudelle. Hallituksen päätöksiä tarkastellaan tarkemmin luvussa 3.

Taulukossa 6 esitetään julkisen talouden ali- ja ylijäämät (rahoitusaseman tasapaino) ja velka. Taulukossa 7 esitetään julkisen sektorin tulot ja menot suhteessa BKT:hen.

Taulukko 6

JULKISEN TALOUDEN ALI/YLIJÄÄMÄ JA VELKA, PROSENTTIA BKT:stä. VUODEN 2014 LUVUT OVAT ENNUSTEITA (SP JA VM).

Lähteet: Valtiovarainministeriö, Suomen Pankki, Tilastokeskus ja Valtiokonttori (alijäämä – ja ylijäämä +).

	2010	2011	2012	2013	2014
Julkisyhteisöjen nettoluotonanto	-1,2	-1,0	-2,2	-2,4	-2,4
Valtionnettoluotonanto	-3,4	-3,8	-3,4	-3,3	
Kuntien nettoluotonanto	-0,6	-1,1	-1,1	-1,0	
Sosiaaliturvarahastojen nettoluotonanto	2,9	2,7	2,1	2,0	
Julkisyhteisöjen velka	49,2	53,6	59,0	62,4	
Valtion velka	42,2	43,6	48,0	50,6	

Suomelle hyväksytty julkisen talouden käsite EU:n puitteissa on niin sanottu EDP-käsite. Valtion ja kuntien lisäksi otetaan tällöin mukaan myös sosiaaliturvarahastot. Julkisen talouden alijäämä ei ole rikkonut EU:n sääntelyn kolmen prosentin rajaa, mutta valtion alijäämä on jo yli tämän tason (lähes 4 %). Myös julkisen velka-asteen 60 prosentin rajapyykki ylittyy tänä vuonna. Vaikka velka-aste on edelleen euromaiden alimpia, kehityksen suunta ja nopeus ovat huolestuttavia. Valtiontalouden alijäämä on kasvanut nopeasti lähelle neljää prosenttia suhteessa BKT:hen, vaikka menoja on karsittu ja erityisesti verotusta kiristetty. Myös kuntien tilanne on heikentymässä, ja monet kunnat korottavatkin veroja. Lisäksi kuntien menojen kasvu on ollut liian nopeata jo vuosia. Tilannetta hankaloittaa se, että sosiaaliturvarahastojen ylijäämä on alkanut pienentyä, ja tämä kehitys jatkuu, koska eläkemaksut eivät riitä eläkkeiden kattamiseen vaan rahastojen ylijäämä joudutaan vähitellen purkamaan. Lisäksi palkkasumman heikko kehitys vaimentaa eläkeyhtiöiden maksutulojen kasvua.

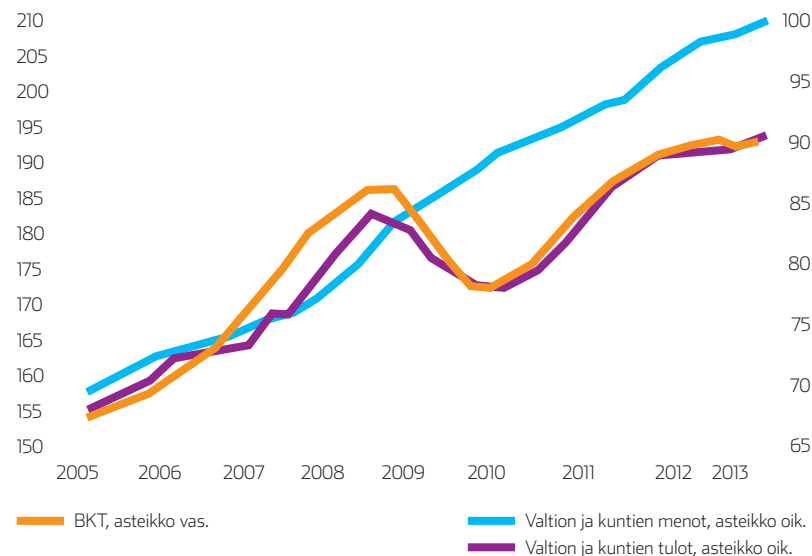
Julkiset menot olivat suhteessa BKT:hen Suomessa viime vuonna EU-maiden korkeimpia; lähinnä vain Ranskassa ja Tanskassa ne olivat hieman suurempia.

Taulukko 7
JULKISYHTEISÖJEN TULOT JA MENOT SEKÄ RAHOITUSASEMA
SUHTEESSA BKT:hen (%), 2014 ENNUSTE.

Lähde: Suomen Pankki

	2011	2012	2013	2014
Julkisyhteisöjen tulot	54,1	54,3	55,8	55,8
Julkisyhteisöjen menot	55,2	56,6	58,2	57,8
Julkisyhteisöjen perusmenot	53,7	55,1	56,8	56,3
Julkisyhteisöjen korkomenot	1,4	1,4	1,4	1,5
Julkisyhteisöjen rahoitusasema	-1,0	-2,2	-2,4	-2,4

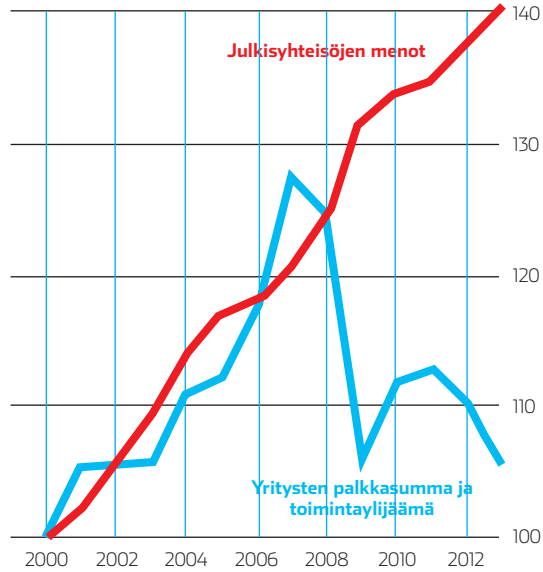
Kuvio 3
Julkisen talouden tulot ja menot sekä BKT vuosina 2005-2013, mrd €
 Ajassa 4/2013 s. 16.

Kuviosta 3 havaitaan, että julkiset menot ovat jo vuosia ylittäneet tulot. Tulojen kehitys seuraa varsin tarkkaan nimellisen BKT:n kehitystä. Sekä valtion että kuntien menoja on karsittava ja sitä enemmän, mitä heikommin BKT kehittyy. Ruotsissa julkisten menojen suhde BKT:hen on saatu laskemaan vuoden 1993 huipputasolta noin 70 prosentista jopa 52 prosentin tasolle, ja suunta on ollut laskeva. Saksassa kyseessä olevan suhdeluvun taso on noin 44 prosenttia ja Yhdysvalloissa vain 37 prosenttia.

Kuvio 4

Yksityisen sektorin veropohjan ja julkisten menojen kehitys vuosina 2000–2013.
Indeksi 2000 = 100, deflatointi kuluttajahintaindeksillä.
Lähde: Kauppalehti 28.1.14 ja ETLA 2013.

Kuvio 4 osoittaa dramaattisesti, kuinka julkiset menot jatkavat kasvuaan, vaikka veropohja alkoi pettää jo vuonna 2008.

Julkisen sektorin kasvavaa alijäämää on yritetty pienentää erityisesti veroja korottamalla. Kokonaisveroaste kääntyi nousuun vuonna 2009 laskettuaan sitä ennen vuosia. Tällä hallituskaudella veroja on korotettu jo yli viisi miljardia euroa, ja Suomi näyttää pysyvän veronkorotuskierteessä. Korotuksilla on verojen kertymää saatu nostettua, mutta nettokertymä alkaa pienentyä, koska toimeliaisuus vähenee eikä BKT kasva. Jatkuvat veronkorotukset tuhoavat vähitellen motivaatiota ja kilpailukykyä. Harmaa talous voi myös alkaa kasvaa.

ETLAn tutkijan Hannu Kasevan tuoreessa julkaisussa ”Kruunu ottaa omansa” (EVA 2014) arvioidaan piiloverotuksen arvoksi 2,8 miljardia euroa. Kunnat paikkaavat budjettejaan palvelumaksuilla ja liikelaitostensa ylijäämillä (ylisuurilla monopolivoitoilla!). Kunnallisia liikelaitoksia, joista osa on yhtiöitetty, voidaan pitää eräänlaisena kvasi-yksityisenä sektorina, joka vääristää kilpailua. Piiloverotuksesta huolimatta keskimääräinen kunnallisveroprosentti on kohoamassa tänä vuonna jopa 20 prosenttiin. Nousu on jatkunut jo pitkään ja jatkuu edelleen. Hannu Kasevan arvio veronkorotusten aiheuttamasta verotulojen kasvusta vuosille 2012–2014 on seuraava:

- valtion verotus	3 410 milj. eur
- kunnallisverotus	720 milj. eur
- sosiaalivakuutusmaksut	1 100 milj. eur
- yhteensä	5 230 milj. eur

Veronmaksajain Keskusliitto on laatinut ”Kansainvälinen palkkaverovertailu 2013” -selvityksen äskettäin (Kirkko-Jaakkola ja Punakallio, ks. Taloustaito no1/2014). Selvityksen mukaan Suomessa keskipalkkaisen veroprosentti ylittää muiden Euroopan maiden keskiarvon 1,5 prosenttiyksiköllä. Ruotsiin verrattuna keskituloisen veroaste on jopa 5,2 prosenttiyksikköä korkeampi. Matalalla palkkatasolla verotus on Suomessa melko kilpailukykyistä, mutta tulojen noustessa verorasituksen ero kasvaa nopeasti. Marginaaliveroprosentti on jo noin 26 000 euron vuosituloilla peräti kahdeksan prosenttiyksikköä korkeampi kuin vertailumaissa. Mitä suuremmille tuloille siirrytään, sitä suuremmaksi kasvaa Suomen palkkaverotuksen ero kansainväliseen tasoon nähden (selvitys osoitteessa veronmaksajat.fi).

Suomesta on vuosien saatossa tullut todella ankaran palkkaverotuksen maa. Suomi on talouskasvua hidastavien verojen korotusten

kierteessä, mille ei ole loppua näköpiirissä. Valtion ja kuntien kasvavien menojen kattaminen verojen ja palvelumaksujen korotuksilla sekä velanotolla on lyhytnäköistä. Julkisen sektorin isoa remonttia ollaan lykäämässä tuleville hallituksille. Ainoa kestävä vaihtoehto on julkisten menojen sopeuttaminen eli käytännössä tuntuva vähentäminen. Menoja on karsittava, kun ei ole tuloja. Näinhän kotitaloudet ja yritykset joutuvat tekemään. Edellä esitetyt luvut kertovat armottomasti, miten paljon yli varojensa hyvinvointiyhteiskuntamme elää. Jopa presidentti Sauli Niinistö totesi valtiopäivien avajaisissa, että Suomi ei voi jatkaa velanoton tiellä eikä ylläpitää hyvinvointia velan varassa. Hän varoitti Suomea joutumasta Etelä-Euroopan kriisimaiden tielle. Hän on aiemminkin käyttänyt samanlaisia puheenvuoroja.

Suomen viime vuosien hallitusten (Vanhanen ja Kiviniemi sekä Katainen) ohjelmat oli rakennettu epärealistisille oletuksille ja katteetoman talousoptimismin varaan. Entinen valtiosihteerin Raimo Sailas kertoo, että vuoden 2007 eduskuntavaalien edellä puolueet kiistelivät ”jakovaran” suuruudesta, vaikka jo tuolloin olisi pitänyt puhua pitkän aikavälin kestävyysvajeesta. Kesti siis kuusi vuotta ennen kuin maan hallitus tiedosti kestävyysvajeen olemassaolon ja vakavuuden. Odoteluaikana julkisten menojen suhde BKT:hen nousi lähes EU-maiden korkeimmaksi (Sailas, HS / kuukausiliite 6/2013 ja Kanava 2013).

Puolueemme eivät vielääkään täysin ymmärrä, kuinka huono julkisen talouden tilanne todellisuudessa on. Reformikilpailu ja veronkorotusehdotusten tekeminen ovat jatkuneet viime aikoihin saakka. Vasemmiston ja vihreiden taholta on ehdotettu muun muassa pääomatulojen verotuksen ja marginaaliveroasteen korottamista, varallisuusveron palauttamista ja uusia ympäristöveroja. Kaikki puoluejohtajat ovat hyvinvointivaltion kasvattaja ja äänestäjiensä ”vankeja”. He saavat lähes ”sätkyn”, jos puhutaan, että valtion menoja pitää karsia. Ehdotusta valtion menojen leikkaamisesta kauhistellaan. Jos hyvinvointivaltio halutaan pelastaa siltä

itseltään, julkisiin menoihin ja julkisen sektorin tehtäviin on puututtava jämäkästi. Hyvinvointi on vaarassa kaatua nykyvauhtia omaan mahdolluuteensa. Suomi ei romahda lyhyellä aikavälillä, mutta talous näivetty ja hiipuu pikkuhiljaa, jolloin reaalityypit kääntyvät pysyvään laskuun.

2.4.

MUIDEN TOIMIALOJEN TILANNE JA NÄKYMÄT: RAHOITUS JA ENERGIA

Seuraavassa tarkastellaan koko talouden kehityksen kannalta kahden keskeisen sektorin näkymiä ja viimeaikaista kehitystä. Rahoitusala ja energiasektori ovat tärkeitä sekä yksityiselle että julkiselle sektorille. Rahoitus on välttämätöntä investoinneille ja rahoitusmarkkinat yleensä kaikelle taloudelliselle toimeliaisuudelle. Ne keräävät ja välittävät pääomia sekä allokoivat riskejä. Rahalaitoksilla ja pääomamarkkinoilla on keskeinen merkitys talouden tuotantopotentiaalin kasvattamisessa (ks. luvut 2 ja 5). Energia (sähkö, lämpö ja polttoaineet) on välttämätön tuotantopanos, jonka käytöllä on huomattava osuus joidenkin merkittävien toimialojen kustannuksista (metsäteollisuus, kaivannaisteollisuus ym. ja liikenne). Joillekin toimialoille energian osuus kustannuksista on selvästi työn osuutta suurempi. Suomen teollisuus onkin EU-maiden energiavaltaisimpia.

2.4.1.

Pankit ja pääomamarkkinat

Suomen 1990-luvun alun suuressa lamassa pankkikriisi oli keskeisessä roolissa. Lähes koko pankkisektori oli vaarassa kaatua ennätysuuriin luottotappioihin, jotka tulivat pääosin yritys- ja kiinteistösektorin luo-

toista sekä valuuttamääräisistä luotoista. Markan tuntuva devalvoitu-
minen vuosina 1991–1992 nosti valuuttaluottojen markka-arvoa, mistä
seurasi konkurssseja ja luottotappioita (Jännäri & Koskenkylä 1995).

Pankit saatiin jalkeille sekä julkisen sektorin pääomatuella että yksi-
tyisten omistajien avulla. Tuolloin alkoi määrätietoinen pankkisektorin
rationalisointi, jonka seurauksena huomattavan suuri ylikapasiteetti
purettiin. Konttorien ja henkilöstön määrät puolittuivat vuosituhannen
vaihteeseen mennessä. Siitä lähtien Suomen pankkisektori onkin ollut
yhtäjaksoisesti jo lähes 20 vuotta hyvässä kunnossa. Vakavaraisuus on
ollut kaiken aikaa selvästi yli sääntelyssä asetetun kahdeksan prosentin
minimiarvon. Pankkisektori selvisi hyvin yli finanssikriisin pahimpien
vuosien 2007–2010. Hallitseva kehityssuunta on ollut ulkomaisomiste-
teisten pankkien markkinaosuuden huomattava kasvu 1990-luvun puo-
livälin jälkeen. Sekä kotimaiset että ulkomaiset pankit ovat menestyneet
varsin hyvin kannattavuudella ja vakavaraisuudella mitattuna.

Euroalueen pankkisektorin kannattavuus ja vakavaraisuus ovat
edelleen heikkoja. Tosin erot maiden ja pankkien välillä ovat varsin suu-
ret. Euroopan keskuspankin yhteyteen perustettava (aloitus virallisesti
2014) uusi pankkivalvoja yrittää arvioida (ns. läpivalaisu) lähinnä suur-
ten pankkien taseen laatua, ja lisäksi tehdään niin sanotut stressitestit
päälle. Tarvittaessa pankkeja joudutaan pääomittamaan syksystä 2014
alkaen, kun tulokset valmistuvat (EBA, 2014). Uusi valvoja myös koor-
dinoi noin 6 000 pienen ja keskisuuren euroalueen pankkien valvontaa
(johtajana Jukka Vesala).

EKP:n rahapolitiikan ja muiden tukitoimien (OMT) ansiosta
markkinatilanne on parantunut, ja sen myötä pankkien varainhankinnan
kustannukset ovat pienentyneet. Vaikutus on tuntunut myös Suomen
pankeissa. Suomen pankkisektorin riskiensietokyky on säilynyt hyvänä
(SP 2013). Luottojen kasvu on edelleen heikkoa euroalueella, ja mo-
nissa maissa (kriisimaat) luottokannat ovat jopa supistuneet. Suomessa

luottokanta on jatkanut kasvuaan. Matala korkotaso koettelee pankkien
kannattavuutta koko euroalueella Suomea myöten. Pankkien sääntelyn
kiristyminen on aiheuttanut lainaehto- ja tiukentamista läpi euroalueen.
Erityisesti suuririskisten luottojen ehdot ovat kiristyneet, ja pk-sektorin
yritykset ovat kärsineet tästä.

Suurten eurooppalaisten pankkien oman pääoman tuottoaste
(ROE) oli keskimäärin noin neljä prosenttia vuosina 2000–2007. Suo-
men pankeilla se oli selvästi suurempi (yli 8 %). Vuoden 2007 jälkeen
eurooppalaisten suurten pankkien ROE on laskenut ennätysmäisen
alhaalle alle yhden prosentin tasolle, kun Suomessa vastaava luku on
edelleen lähes kahdeksan prosenttia. Luotoista ja arvopapereista tehdyt
suuret arvonalentamiset (luottotappiot) ovat tärkein syy euroalueen
pankkien heikkoon kannattavuuteen. Markkinoilla epäilläänkin joi-
denkin suurten pankkien pääomien riittävyttä. Suurin uhka ja riski-
tekijä koko euroalueen pankkisektorille ja myös Suomen pankeille on
euroalueen taloudellisen kehityksen elpymisen lykkääntyminen tai jopa
kehityksen heikkeneminen lähivuosina.

Suomen pankkisektorin vakavaraisuus ja tappiopuskurit ovat pysy-
neet hyvinä arvioituihin riskeihin nähden (SP 2013). Talouden heikko
kehitys ei ole vaikuttanut olennaisesti pankkien tilanteeseen.

Suomen talous ja yrityssektori ovat suuresti riippuvaisia pankkien
luotonantokyvystä ja luottoehdoista, koska pääomamarkkinat ovat
meillä varsin kehittymättömät. Vakavaraisuuden ja muunkin sääntelyn
kiristyminen vaikeuttaa pankkien luotonantoa, ja luottojen ehtoja jou-
dutaankin kiristämään. EU:n uusi luottolaitosdirektiivi tulee voimaan
vuonna 2014, ja sen mukaiset uudet pääomavaatimukset otetaan käyt-
töön asteittain vuoteen 2019 mennessä.

Julkisuudessa on ollut paljon keskustelua siitä, miten tiukkeneva
sääntely vaikuttaa pankkien luotonannon ehtoihin. Pankit ovat varautu-
neet vakavaraisuuden kiristymiseen jonkin verran jo etukäteen. Uusien

lainojen marginaaleja on kasvatettu. Pienten yritysten marginaalit ovat kasvaneet eniten. Luottoriskit ja lainojen pankeilta sitoman oman pääoman tarve otetaan luottoehdoissa aiempaa enemmän huomioon. Yrityslainojen korot ovat silti historiallisen matalat niin Suomessa kuin koko euroalueella. Pankit ovat korottaneet myös palkkiomaksuja.

Sääntelymuutosten vaikutuksista rahoitusalueelle ja koko talouteen on tehty monia tutkimuksia viime vuosina (Mattila 2011 ja Koskenkylä 2012). Sääntelyn kiristyminen vaikuttaa merkittävästi pankkeihin ja muuhunkin rahoitusalaan ja sitä kautta koko talouteen. Yleensä on katsottu, että uudistukset eivät vaikuttaisi tuotannon kasvuvauhtiin pitkällä aikavälillä, koska kasvuvauhti riippuu ensi sijassa kokonaistuottavuuden kehityksestä (tekninen kehitys) ja työvoiman kasvunopeudesta. Tuotannon tasoon vaikutuksen arvioidaan olevan noin prosenttiyksikön luokkaa pitkällä aikavälillä. Toisaalta on arvioitu, että lyhyellä aikavälillä (1–3 vuotta) kokonaistuotanto (BKT) voisi olla noin kolme prosenttia pienempi kuin ilman näitä uudistuksia (Mattila 2011). Nämä vaikutusarviot ovat kuitenkin varsin epävarmoja. Mikäli pankkikriisien todennäköisyys pienenee uudistusten ansiosta, niin pankkien rahoituskustannukset pienenevät pysyvästi, mikä alentaa luottojen hintaa. Nettovaikutukset talouteen voivat olla varsin vähäiset pitkällä aikavälillä. Pk-sektorin yrityksiin vaikutus voi kuitenkin olla keskimääräistä suurempi, koska niiden luottoriski on suurempi kuin suurilla yrityksillä. Kaiken kaikkiaan rahalaitosten luotonantokyky on pysynyt Suomessa varsin hyvänä ja rahoituksen saatavuus ei ole keskeinen rajoittava tekijä talouden elpymiselle.

Markkinaehtoisen rahoituksen käyttö on kasvanut viime vuosina yritysten rahoituksessa. Suuret ja lähinnä vientiyritykset ovat laskeneet liikkeelle pitkiä joukkovelkakirjoja kansainvälisillä ja kotimaan markkinoilla. Pk-sektorin yritykset ovat pankkilainoista enemmän riippuvaisia kuin suuret yritykset (ks. luku 5).

Pk-sektorin rahoituslähteiden monipuolistuminen ja pankkiriippuvuuden vähentäminen on ollut keskustelun kohteena Suomessa jo vuosia. Kari Stadighin työryhmän raportti valmistui maaliskuussa 2012, mutta varsin vähän uudistuksia on sen pohjalta saatu aikaiseksi (VM / Pääomamarkkinat ja kasvu, 10/2012). Luvussa 5 tarkastellaan tehtyjä ehdotuksia Suomen pääomamarkkinoiden kehittämiseksi. Niillä tähdätään yritysten investointien ja perustamisen edistämiseen sekä yleensä kilpailukyvyyn parantamiseen, jotta talouden tuotantopotentiaali kasvaisi ja työllisyystilanne kohenisi.

2.4.2.

Suomen energiasektorin tilanne ja energiapolitiikan haasteet

Energiasektorilla on keskeinen asema jokaisessa maassa. Ilman energiaa (sähkö, lämpö ja polttoaineet) ei talous voi toimia lainkaan. Energiahuollolla on pohjimmiltaan samanlainen merkitys kuin rahoitushuollolla. Molemmat mahdollistavat tuotannollisen toiminnan, ja kotitalouksille ne ovat eräänlainen välttämättömyshyödyke.

Suomen taloudelle energiasektorilla on tavallistakin suurempi merkitys. Tämä johtuu useasta eri syystä. Maamme on pinta-alaltaan suuri, etäisyydet pitkät ja sääoloiltaan maamme on ”kylmä”. Liikenne ja lämmitys kuluttavat paljon energiaa. Teollisuutemme on perinteisesti ollut varsin energia- ja varsinkin sähköintensiivinen (metsä-, kemian- ja teräs- sekä kaivosteollisuudet ym.). Energia on monilla toimialoilla suurempi kustannustekijä kuin työvoiman käyttö. Energian saatavuus ja edullinen hinta onkin turvattava kaikissa tilanteissa, myös niin sanotuissa poikkeusoloissa.

Energiapolitiittinen keskustelu onkin ollut Suomessa aina hyvin vilkasta. Keskustelun kiihkeyttä ovat aiempaa enemmän lisänneet ym-

päristökysymykset ja pitkän ajan ilmastonmuutoksen uhkakuvat.

Maailman energiasektoreilla ja markkinoilla on käynnissä merkittäviä muutoksia. Ydinvoiman käytöstä sähköntuotantoon kiistellään edelleen. Ruotsi päätti jo vuosia sitten luopua ydinvoimasta, vaikka päätöksen toimeenpano on jatkuvasti siirtynyt. Saksa teki yllättäen ja pikaisesti saman päätöksen pari vuotta sitten Japanin ydinvoimaloiden ongelmien jälkeen (tsunamin aiheuttama). Saksalla on ollut selviä ongelmia löytää uutta energiapoliittista linjaa, ja samalla kivihii- len käyttö on kasvanut huomattavasti. Sähkön hinta on Saksassa EU:n korkeimpia. Suomi on tulevaisuudessa ainoa Pohjoismaa, joka käyttää ydinenergiaa ja vieläpä rakentaa sitä lisää.

Energian tuotannon ja käytön ilmasto- ja ympäristövaikutuksista käydään jatkuvaa keskustelua maailmanlaajuisesti. Energia- ja ilmasto- politiikka liittyvät läheisesti toisiinsa. Myös EU:ssa näillä on keskeinen rooli. Monet tahot ja varsinkin teollisuus ovat väittäneet, että EU tekee yliaktiivista ilmastopolitiikkaa teollisuuden kilpailukyvyyn kustannuk- sella. Varsin yleinen on väite, että EU on painottanut ympäristö- ja ilmastovaikutuksia (hiilidioksidipäästöt) teollisuuden kilpailukyvyyn kustannuksella.

Maailman energiapoliittinen keskustelu on saanut parina viime vuotena hieman yllättäen uuden käänteen. Yleiseen tietoon tulivat Yhdysvaltojen valtavat uudet energiavarannot, erityisesti liuskekaasu ja -öljy. Kanadan vastaavat suuret varannot olivat jo aiemmin tunnettuja. Yhdysvalloista on ehkä jo vuoteen 2025 mennessä tulossa energia- omavarainen. Omavaraisuuden aste on kohonnut nopeasti, ja maa vie kasvavan määrän energiaa (erityisesti nesteytettyä kaasua).

Liuskekaasu ja -öljy sekä suuret perinteiset kivihii- livarannot tuovat merkittävää kilpailuetua Yhdysvalloille Eurooppaan ja Kiinaanakin nähden. Yhdysvallat on jo nyt 90-prosenttisesti omavarainen kaasun suhteen. Toisaalta erityisesti Saksan kilpailuasema heikkenee, koska energian hinta

uhkaa nousta selvästi ydinvoimasta luopumisen seurauksena.

Yhdysvaltojen nopeasti kasvanut liuskekaasun samoin kuin kivihii- len ja liuskeöljyn tuotanto ovat laskeneet huomattavasti myös kivihii- len hintaa. Yhdysvalloissa kaasun hinta on noin neljännes Eurooppaan ver- rattuna. Tällä hintaerolla on suuri vaikutus kilpailukykyeroon Euroopan ja Yhdysvaltojen välillä. Kun lisäksi dollari on ollut jo vuosia heikko euroon nähden ja reaali- palkat eivät juuri ole nousseet Yhdysvalloissa, sen kilpailukyky on kohentunut viime vuosina. Tämä näkyy Yhdysval- tojen vaihtotaseen alijäämän supistumisena yli viiden prosentin tasolta vain noin kahden prosentin tasolle.

Kun lisäksi Kiinasta on löydetty maailman suurimmat liuskekaa- sun varannot, globaalin kilpailukyvyyn asetelmat muuttuvat tulevaisuu- dessa. Myös Euroopassa on merkittävät liuskekaasuvarannot muun muassa Puolassa, Ranskassa, Norjassa ja Britanniassa, mutta niiden käyttöön otosta kiistellään kovasti eikä niitä hyödynnetä lähivuosina (Talouselämä 20/2013). Energiaintensiivisellä Suomella on paljon pelissä, kun EU parhaillaan valmistelee uusia energia- ja ilmasto- poliittisia tavoitteita vuoteen 2030 saakka. Varsinkin elinkeinoelämän kannalta on tuotu painokkaasti esille, että näissä tavoitteissa tulisi ot- taa riittävästi huomioon vaikutukset unionin työllisyyteen ja kasvuun sekä yleensä kilpailukykyyn muun muassa Yhdysvaltoihin ja Kiinaan nähden.

2.4.2.1.

Suomen energiasektorin tilanne ja näkymät

Suomi on varsin energiaintensiivinen kansantalous kansainvälisessä vertailussa. Energian ja sähkön kokonaiskulutus BKT-yksikköä kohden osoittaa, että sähkön kulutuksessa olemme kärjen tuntumassa.

Taulukko 8

**ENERGIAN JA SÄHKÖN KULUTUS PER BKT-YKSIKKÖ (1000 €) ERAISSA EU-MAISSA
VUONNA 2011, SÄHKÖ kWh / 1000 € JA KOKO ENERGIA kgoe / 1000 €.**

Lähteet: Tilastokeskus ja Eurostat; taulukon luvut ovat hieman pyöristettyjä.

	Sähkö	Energia
EU-27	225	165
Suomi	410	200
Tanska	125	90
Italia	200	120
Englanti	190	115
Saksa	310	120
Ranska	205	115
Hollanti	190	120
Ruotsi	310	130
Eesti	400	390

Suomen sähkö- ja energiavaltaisuus on silmiinpistävä taulukon 8 lukujen valossa. Sähkö- ja energiaintensiteetti on kuitenkin laskenut trendinomaisesti jonkin verran noin vuodesta 1995 lähtien, vaikka välillä on ollut pieniä nousupiikkejä (Tilastokeskus, 2011, s. 16). Energian kulutus on kasvanut jo pitkän aikaa melko tasaisesti, mutta viime aikoina kasvu on hidastunut.

Taulukko 9

ENERGIAN KULUTUS LÄHTEITTÄIN JA YHTEENSÄ (PJ).

Lähde: Tilastokeskus, Energiatilasto.

	Öljy	Hiili	Kaasu	Ydinvoima	Vesivoima	Puu	Turve	Muut	Tuonti	yht.
1970	413	95	-	-	34	170	1,0	6,0	2	720
1980	460	176	32	72	36	142	17	6	4	947
1990	378	167	91	198	39	167	53	10	38	1141
2000	356	150	140	235	52	268	62	15	42	1323
2005	360	130	150	243	49	282	70	23	61	1372
2012	330	131	116	240	62	318	66	38	62	1367

Suomen energiankulutuksen huippu oli vuonna 2003, yhteensä 1 488 PJ. Vuosina 2011–2013 energian kulutus pieneni yhteensä vajaat kymmenen prosenttia paljolti talouden taantumana tähden.

Seuraavassa taulukossa esitetään sähkön tarjonta ja kokonaiskulutus eräinä vuosina (TWh).

Taulukko 10

SÄHKÖN TARJONTA (TUOTANTO + NETTOTUONTI) JA KULUTUS, TWh.

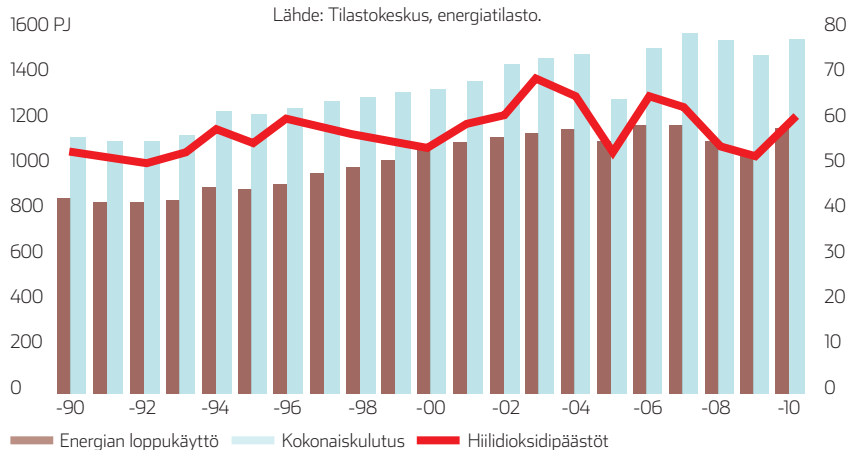
Lähde: Tilastokeskus. CHP ja CHP ovat osin yhdistettyä sähkön ja lämmön tuotantoa (sähkön osuus).

	Vesi-voima	Tuuli-voima	Ydin-voima	Lauhde-voima	CHP-teollisuus	CHP-kaukolämpö	Netto-tuonti	Yhteensä kulutus
1970	9,5	-	-	5,9	4,9	1,0	0,5	21,8
1980	10,1	-	6,6	11,1	6,6	4,2	1,2	40,0
1990	10,8	-	18,1	6,6	7,7	8,5	10,7	62,3
2000	14,5	0,08	21,6	6,9	10,8	13,4	11,9	79,2
2005	13,4	0,17	22,4	5,3	10,6	15,8	17,0	84,7
2012	16,6	0,50	22,2	5,7	9,3	13,5	17,4	85,2

Sähkön kulutus oli Suomessa huipussaan vuonna 2007 ja oli 90,4 TWh. Sen jälkeen sähkön kulutus on ollut lievässä laskussa pääosin talouden taantumana seurauksena.

Kuviosta 5 havaitaan, että hiilidioksidipäästöt olivat vuonna 2011 noin 60 miljoonaa hiilidioksiditonnia. Vuonna 1990 vastaava luku oli noin 52. Päästöjen huippu oli vuonna 2003 lähes 70 miljoonaa tonnia. Päästöjen vuosittainen vaihtelu on melko suurta.

Kuvio 5
ENERGIAN KOKONAISKULUTUS JA LOPPUKÄYTTÖ SEKÄ ENERGIAN TUOTANNON JA KULUTUKSEN HIILIDIOKSIDIPÄÄSTÖT 1990-2010

Öljyn merkitys on supistunut 1970-luvun öljykriisin jälkeen tuntuvasti ja trendinomaisesti. Vastaavasti maakaasun käyttö on kasvanut, samoin sähkön tuonti. Turpeen käytön osuus on polkenut paikallaan noin viidessä prosentissa nopean kasvun jälkeen. Hiilen käytön osuus on jälleen kasvussa pienentyttyään välillä pitkän aikaa. Kivihiilen käyttöä lisää sen alhainen hinta. Uusiutuvan energian kulutus on kasvanut jo vuosia. Uusiutuvan energian käyttö on kasvanut reippaasti erityisesti metsäteollisuudessa (mustalipeä ja jätepuu). Vesivoiman tuotanto vaihtelee lähinnä sademäärien mukaan. Tuulivoiman käyttö on kasvanut hitaasti, ja se on Suomessa varsin vähäistä. Tanskassa sähköstä tuotetaan lähes 50 prosenttia tuulella. Suomessa tuulen osuus sähkön tuotannossa on vain vajaa prosentti. Biodieselin tuotantoa on Suomessa kasvattanut viime vuosina huomattavasti Neste Oil, ja se onkin Euroopan huipputasoa (ks. jäljempänä). Myös metsäteollisuus on aloittanut biodieselin tuotannon ja laajentaa sitä huomattavasti vuonna 2014. Aurinkosähkön käyttö on Suomessa vähäistä. Ilman ja

maan lämpöä käytetään Suomessa vähitellen yhä enemmän.

EU:n tavoitteet uusiutuvalla energialle on määritelty energian loppukulutuksen (loppukäyttö) perusteella. Uusiutuvan energian tavoiteosuus energian kokonaiskäytöstä on Suomessa nykyisin noin 27 prosenttia. Osuus on loppukulutuksesta laskettuna noin neljä prosenttiyksikköä suurempi eli 31,5 prosenttia. Uusiutuvan energian loppuosuustavoite vuodelle 2020 on Suomessa asetettu 38 prosenttiin.

Taulukko 11
ENERGIALÄHTEIDEN JAKAUMA SUOMESSA (%) VUONNA 2011.

Lähde: Tilastokeskus, energiatilasto.

	Prosenttia
Öljy	24,2
Puupolttoaineet	21,8
Ydinenergia	16,2
Hiili	12,8
Maakaasu	10,0
Turve	6,0
Vesivoima	3,0
Muut	2,0
Sähkön nettotuonti	3,1

EU:n komissio asetti tammikuussa 2014 uudet tavoitteet vuoteen 2030 saakka. Energia- ja ilmastopolitiikassa otetaan aiempaa enemmän huomioon energian omavaraisuus ja unionin kilpailukyky suhteessa Aasian maihin ja halvan liuskekaasun Yhdysvaltoihin. EU:n laajuisesti uusiutuvan energian osuus nostetaan 27 prosenttiin loppukäytöstä. Aiempi tavoite vuodelle 2020 oli 20 prosenttia. Sitovia maakohtaisia tavoitteita ei enää asetettaisi vuoden 2020 jälkeen. Suomi pääsee vuonna 2020 asettamaansa 38 prosentin tavoitteeseen hitaan talouskasvun ansiosta. EU pyrkii myös varmistamaan, että energian hinta pysyy kohtuullisena. EU saattaa myös helpottaa turpeen käyttöä (merkittävä rooli vain Suomessa ja Irlannissa), koska se lisää omavaraisuutta.

Taulukko 12

UUSIUTUVAN ENERGIAN OSUUS ENERGIAN LOPPUKULUTUKSESTA ERAISSA MAISSA JA KOKO MAAILMASSA VUONNA 2011 JA TAVOITE VUODELLE 2020.

Lähde: Eurostat, Tilastokeskus

	Vuosi 2011	Tavoite 2020
EU-27	13,2	20,0
Suomi	31,5	38,0
Ruotsi	47,1	49,0
Tanska	22,6	30,0
Saksa	13,1	18,0
Ranska	12,5	23,0
UK	4,2	15,0
Eesti	25,2	25,0
Hollanti	4,3	15,0
Itävalta	31,2	35,0
Koko maailma	19,0	-

Taulukosta 12 nähdään, että uusiutuvan energian osuus vaihtelee suuresti EU-maiden välillä. Hajonta on vielä suurempi, jos kaikki EU-maat otetaan vertailuun mukaan. Suomessa osuus on paljon yli EU:n keskiarvon ja tavoitetaso on Ruotsin jälkeen toiseksi korkein yhdessä Latvian ja Itävallan kanssa. Joissakin EU-maissa uusiutuvan energian käyttö on reilusti alle kymmenen prosenttia loppukulutuksesta, ja EU:n keskiarvokin on vain 13 % (Suomen 31,5 %). Suomessa osuutta kasvattavat ensi sijassa melko runsas vesivoima sekä puun, turpeen ja monenlaisten jätteiden käyttö energian tuotannossa. Aurinkoenergiaa ja tuulivoimaa käytetään kuitenkin sääolojen vuoksi Suomessa varsin vähän.

Mitkä ovat energian ja sähkön kulutuksen näkymät Suomessa pitkällä aikavälillä? Tästä aiheesta on laadittu viime vuosina useita selvityksiä. Energiategollisuus ry:n tekemässä sähkön ja kaukolämmön visiossa tarkastellaan energian tuotannon ja kulutuksen vaihtoehtoisia ratkaisuja, joiden avulla voitaisiin vastata ilmastonmuutoksen haasteisiin (vuoteen 2050 saakka). Oletuksena on, että BKT kasvaa kaksi prosent-

tia vuodessa. Perusvision mukaan sähkön osuus loppuenergiasta kasvaa, kun taas lämmön osuus pienenee. Metsäenergia pysyisi koko ajan selvästi tärkeimpänä uusiutuvan energian lähteenä. Sen osuus uusiutuvasta energiasta olisi noin kahden kolmanneksen luokkaa. Vision mukaan metsäteollisuudelta ”vapautuvaa” puuta käytettäisiin energian tuotantoon. Energian kulutus vähenisi selvästi rakennusten lämmityksessä. Tehokkuusskenaariossa liikenteen osuus energian loppukulutuksesta pienenesi huomattavasti sekä absoluuttisesti että suhteellisesti. Liikenne sähköistyisi vähitellen.

Tuotantorakenteen voimakkaan palveluvaltaistumisen (osuus kasvaa 80 prosenttiin BKT:stä) ja teollisuuden energiankäytön tehostumisen myötä teollisuuden energiankulutus lähes puolittuisi vuoden 2007 tasolta niin sähkön kuin lämmön käytön osalta (Sitra, 30/2010). Pitkän ajan skenaariot energian tuotannon ja kulutuksen kehityksestä ovat tarpeellisia ja kiinnostavia. On selvää, että energian käytössä ja tuotannossa on huomattavan suuret tehostamismahdollisuudet. Julkisen vallan toimin niitä voidaan edistää. Toisaalta talouden kasvuvauhdilla ja rakenteen muutoksilla on myös suuri vaikutus energian loppukäyttöön ja varsinkin teollisuudessa. Skenaarioiden oletuksista riippuu, millaisia kehitysuria niillä saadaan aikaan. Lähtöoletukset ovat ratkaisevia. Varsin todennäköistä on, että koko energian samoin kuin sähkön kulutus alkaa Suomessa vähitellen ja trendinomaisesti vähetä. Näin voi käydä varsinkin, jos talouden kasvuvauhti jää Suomessa aiempaa hitaammaksi (esim. alle 2 % vuodessa).

Sähkön verotus vaihtelee suuresti EU-maiden välillä. Suomessa sähkön verotus näyttäisi olevan EU:n keskitasoa kotitalouksille. Teollisuussähkön verotus on jonkin verran EU:n keskiarvoa kevyempi, mutta korkeampi kuin Ruotsissa. Verojen (ALV ja sähkövero) osuus sähkön loppuhinnasta on huomattavan suuri EU-maissa. Sähkön verotus on kiristynyt jo kauan.

Taulukko 13**SÄHKÖN HINTA KOTITALOUKSILLE JA YRITYKSILLE VUONNA 2012****ERAISSA MAISSA (Cent per kWh), OLETUS:****Vuosikulutus 2500-5000 kWh kotitalouksilla ja 500-2000 MWh teollisuudessa.**

Lähde: Tilastokeskus, Eurostat.

	Kotitaloudet ilman veroja	Kotitaloudet, verot mukana	Teollisuus, ilman veroja	Teollisuus, verot mukana
Suomi	10,9	15,6	6,8	9,2
Ruotsi	13,5	20,8	7,8	9,7
Tanska	13,0	29,7	8,6	24,2
Saksa	14,4	26,8	8,9	17,2
Italia	15,2	23,0	14,1	23,2
Ranska	10,3	14,5	6,7	9,4
Viro	7,9	11,3	6,8	9,8
Alankomaat	13,8	19,0	8,6	11,6
Britannia	17,0	17,9	11,5	14,4
EU(28)	13,8	19,5	9,7	14,7

Sähkön hinta niin teollisuudelle kuin kotitalouksillekin on Suomessa kilpailukykyistä EU-maiden vertailussa. Energiaa verotetaan Suomessa myös monella muulla tavalla, kuten liikenteen polttoaineita (ankara verotus) ja tuotannon tasolla. Lisäksi tukipolitiikka vääristää energian lopputuotteiden hintoja.

2.4.2.2.**Suomen energiapolitiikan haasteita**

Energiapolitiikka on ollut aktiivisen keskustelun kohteena varsinkin Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuuden jälkeen vuonna 1986. Ydinvoima julistettiin pitkäksi ajaksi ”pannaan” maailmalla.

Suomen energiapolitiikassa on tehty merkittäviä linjauksia viime vuosien aikana. Muutama vuosi sitten hallitus ja eduskunta myönsivät periaateluvan kahdelle uudelle ydinvoimalalle. Lisäksi yksi ydinvoi-

mala oli ennestään jo rakenteilla (Areva). Vuonna 2008 valmistui kansallinen energia- ja ilmastostrategia, jonka mukaan uusiutuvan energian osuuden energian loppukulutuksesta tulisi olla peräti 38 prosenttia vuonna 2020. Nykyisin sen osuus on noin 31 prosenttia. Myös tieliikenteen polttoaineille asetettiin tavoite, joka on 20 prosentin osuus uusiutuville polttoaineille (EU:lla tavoite 10 %). Lisäksi edellä mainitussa strategiassa asetettiin merkittäviä tavoitteita energian säästön lisäämiseksi (sähkön käytössä, lämmössä ja liikenteen polttoaineissa). Hallitus päivitti viime vuonna vuoden 2008 strategian. Suuria muutoksia ei tehty. Tavoitteena oli varmistaa vuodelle 2020 asetettujen tavoitteiden saavuttaminen sekä valmistella Suomen kantoja EU:n käynnissä olevan pitkän aikavälin energia- ja ilmastotavoitteiden uusimisessa. Suomi näyttäisi saavuttavan asetetut tavoitteet ilman suuria lisätoimia. Energian kulutuksen tavoitteen saavuttaminen vuodelle 2020 todettiin epävarmaksi. Tavoite saattaa kuitenkin helposti toteutua, koska talouden kehitysnäkymät ovat Suomessa nyt varsin huonot. BKT:n kasvu saattaa olla vuosia eteenpäin varsin vähäistä. Hallitus päätti myös aloittaa tiekartan laatimisen kohti pitkän ajan tavoitteena olevaa hiilineutraalia yhteiskuntaa. Tavoitteena on kasvihuonekaasupäästöjen vähentäminen 80–95 prosenttia vuoteen 2050 mennessä (vuoden 1990 tasosta). Suomen päästöistä noin 80 prosenttia on peräisin energiantuotannosta ja -käytöstä.

Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että Suomen viralliset energiapolitiittiset linjaukset (strategia) ovat pääpiirteittäin varsin selkeät ja tavoitteet on asetettu selvästi EU:n keskiarvoa vaativammiksi. Yksityiskohdissa ja osin jopa suurissa linjauksissa on kuitenkin avoimia ja kiistanalaisia kysymyksiä. Lisäksi tavoitteita joudutaan pian taas arvioimaan uudelleen EU:n tekeillä olevien ilmasto- ja energiapolitiikan uusien päätösten myötä.

Energiapolitiikkaan liittyy monia avoimia kysymyksiä:

- a) Tuotannon kasvu saattaa jäädä Suomessa samoin kuin koko euroalueella pitkäksi aikaa aiemmin arvioitua pienemmäksi. Tätä ei ole otettu riittävästi huomioon energian kulutuksen skenaarioissa. Energian ja erityisesti sähkön tuotannon lisäämistarve voi siis olla selvästi arvioitua pienempi.
- b) On perusteltu syy arvioida uudelleen, tarvitaanko Suomeen todella kaksi uutta ydinvoimalaa. Yksi uusi voimala saattaa hyvinkin riittää, koska sähkön kulutus voi kääntyä pysyvään laskuun. Syynä tähän on talouden heikko kasvu ja metsäteollisuuden tuotannon siirtyminen pääosin ulkomaille (ei juuri investointeja Suomeen), ja sähkön käyttöä voidaan tehostaa olennaisesti teollisuudessa ja kotitalouksissakin. Joka tapauksessa Fennovoimalle annettu periaatelupa rakentaa ydinvoimala Pyhäjoelle pitää käsitellä eduskunnassa uudelleen, koska omistajarakenteessa on tapahtunut olennainen muutos (Rosatom 30 % osuudella uusi omistaja ja samalla voimalan rakentaja). Ydinjätteen loppusijoitus on yhä ratkaisematta.
- c) Kotimaisten ja uusiutuvien energianlähteiden käyttöä tulee edistää kaikki keinoin. Hallituksen ote on tässä ollut hapuilevaa. Turpeen käytöstä on tullut suuri kiistakysymys. Sitä on Suomessa valtavasti saatavilla. Turpeen nostamisen mahdolliset vesistövahingot voidaan estää tehokkaasti uudella teknologialla. Energiapolitiikkaa onkin tarkistettava turpeen osalta ja palattava aiemmin turpeen käyttöä suosivaan linjaan. Verotus tulisi saattaa muun energian verotuksen tasolle. Suomen ulkomaankaupan energiatase on jo lähes kahdeksan miljardia alijäämäinen. Kotimaisten polttoaineiden käyttöä on syytä edistää nykyistä enemmän varsinkin, kun Suomi on nyt alkanut velkaantua ulkomaille.
- d) Energiasektorilla tulisi välttää pysyviä julkisia tukia, koska ne vääristävät markkinoiden hinnoittelua. Tämä on ollut EU:ssa suuri ongelma. Verotukia ei tulisi käyttää lainkaan. Energian tuotantoa ja hintoja (takuuhinnat) ei tulisi tukea. Ainoastaan kertaluonteinen investointituki voi olla perusteltua, koska sillä voidaan edistää kotimaisuusastetta, huoltovarmuutta ja työllisyyttä. Tilapäinen tuki ei juuri vääristä markkinoita.
- e) Biodieselin valmistus on kasvanut Suomessa huomattavasti, ja Neste Oil alkaa olla maailman johtava yritys tällä alalla. Se myös vie biodieseliä ja harjoittaa tuotantoa ulkomaille. Neste Oil Oy on kohonnut liikevaihdoltaan Suomen suurimmaksi (liikevaihto noin 28 mrd. v. 2013, uusi Nokia noin 12 mrd.). Yritys käyttää lukuisia jätteitä dieselin valmistukseen, ja se on innovaatiojohtaja alalla. Sen tuotanto on huipputehokasta. Myös metsäteollisuus on käynnistänyt biodieselin valmistuksen ja investoi lisää alalle tänä vuonna ja tulevaisuudessa. EU on aiemmin asettanut polttonesteiden myyjille veloitteen lisätä polttoaineisiin (erit. diesel) tietty prosenttiosuus biopolttoaineita. Tästä veloitteesta ollaan nyt luopumassa. Suomen tulee pyrkiä pitämään jakelovelvoite EU:n lainsäädännössä, vaikka kansallisesti velvoite voidaankin säätää. Veloitteen poistuminen voi vaikeuttaa biodieselin vientiä ja tuo epävarmuutta investointeihin ja biodieselin kulutuksen kasvuun. Pitkällä aikavälillä veloitteesta tulee luopua kokonaan.
- f) Suomen energiaomavaraisuus on nykyisin vain 30 prosenttia. Taivoitteena tulisi olla 50 prosenttia. Tämä pienentäisi energiasektorin kauppataseen nykyisin yli seitsemän miljardin alijäämää ja loisi kymmeniätuhansia uusia työpaikkoja Suomeen. Samalla se parantaisi huoltovarmuutta.

- g) Energiaverotuksen uudistuksella vuonna 2011 tavoiteltiin noin 700 miljoonan euron verotulojen lisäystä. Tämä liittyi aiemmin toteutettuun yrittäjien Kela-maksun poistoon. Nyt nostettiin yleistä sähköveroa ja turpeen verotusta kiristettiin. Toisaalta puun (hakkeen) tuki kytkettiin turpeen hintaan. Kun turpeen hinta nousee, hakkeen tuki laskee. Energiaintensiiviselle teollisuudelle myönnettiin jälkikäteen runsaat veronpalautukset. Verorasituksen nousu kohdistuikin pääasiassa kotitalouksiin ja pk-yrityksiin. Turpeen ja hakkeen hinnan ja tuen välinen kytkentä on lisännyt kivihiiilen käyttöä. Pääsääntöisesti energiaverotuksen korottamisesta tulisi pidättäytyä vuosiksi eteenpäin, koska kokonaisveroaste on Suomessa liian korkea (ks. luku 6). Suomen vientiteollisuuden kustannuskilpailukyky on vakavasti heikentynyt. Energian ja varsinkin sähkön hinta on syytä pitää Suomessa edullisena ottaen huomioon teollisuuden korkean energiavaltaisuuden. Windfall-veron poistoa on harkittava.
- h) EU:n rikkidirektiivi tulee voimaan ensi vuonna. Sen on arvioitu aiheuttavan teollisuudelle 250 miljoonan euron lisäkustannukset. Tämä jouduttaa osaltaan metsäteollisuuden ja erityisesti paperintuotannon vähentämistä Suomessa ja investointien siirtymistä muualle. Suomen tulisi pyrkiä vaikuttamaan EU:ssa rikkidirektiivin käyttöönoton lykkäämiseen ja/tai sen vaikutusten vähentämiseen.
- i) Energian tuotannon ja jakelun omistus tulisi säilyttää pääosin kotimaisena. Hallituksen päätös hyväksyä Fortumin Suomen sähköverkon myynti kansainvälisille sijoittajille oli suuri virhe (Borealis/Kanada 40 %, First State Investment / Australia 40 % ja loput Keva 12,5 % ja Lähi-Tapiola 7,5 %). Siirtoverkkotoiminta on varsin kannattavaa liiketoimintaa, ja osingot menevät jatkossa pääosin ulkomaille. Lisäksi huoltovarmuus vaarantuu tällä myynnillä. Kansainväliset sijoittajat

tavoittelevat vain suurta tuottoa pääomalle. Huoltovarmuus ei niitä kiinnosta, koska siitä aiheutuu lisäkuluja, jotka pienentävät voittoja. Myynti oli suorastaan strateginen virhe hallitukselta ja Fortumilta (vastaava ministeri oli Pekka Haavisto [vihr.]). Useat kansanedustajat tuomitsivat siirtoverkkojen myynnin ulkomaille.

- j) Euroopan unionissa energian ja erityisesti sähkön hinta on selvästi korkeampi kuin Yhdysvalloissa ja Kiinassa. Komission laskelmien mukaan sähkö on Euroopassa jopa kaksi kertaa kalliimpaa kuin Yhdysvalloissa. Hintaero aiheutuu EU:n tempoilevasta energia- ja ilmastopolitiikasta sekä Yhdysvaltojen suurista liuskekaasun varannoista (TV1, A-studio, 26.2.2014). The Economist-lehden arvio EU:n ilmastopolitiikasta on suorastaan tyrmäävä (The Economist 2014). Poliitiikka ei ole ollut vain hyödytöntä vaan suorastaan haitallista. Tavoitteena on ollut vähentää hiilipäästöjä ja painostaa muita maita (Kiina ja Yhdysvallat) samanlaiseen politiikkaan. Molemmissa tavoitteissa on epäonnistuttu. Eurooppalaista päästökaupan järjestelmää ei ole muualla. Päästökauppa on nostanut sähkön hintaa Euroopassa. Päästökaupan ohjaava vaikutus on epäonnistunut täysin, koska päästöoikeuksien hinta on liian alhainen. Energiaverot ovat Euroopassa kireät. Niistä ja uusiutuvan energian tuesta johtuu, että tukkusähkön ja loppukuluttajan maksaman sähkön hintaero on suuri ja se on kasvanut vuosien ajan. Suomen tulee vaikuttaa EU:n foorumeilla energiapolitiikan strategiaan. Päästökaupasta tulisi luopua ainakin nyky muodossaan. Energian ja sähkön hinnan korkeudesta EU:lle tulee selvästi kilpailukykyhaittaa Yhdysvaltoihin ja Kiinaan nähden. EU:n energiapolitiikan epäonnistuminen näkyy myös siinä, että kahdenkymmenen suurimman energialaitoksen yhteenlaskettu markkina-arvo on pienentynyt vuoden 2008 jälkeen peräti 500 miljardilla eurolla. Yhdysvalloissa vastaava markkina-arvo on kasvanut. Metsäteollisuus ry:n puheenjohtaja Jussi Pesonen (UPM) toteaa, että

EU on keskittynyt kilpailukyvyyn sijaan ympäristöasioihin ja sääntelyn luomiseen. EU:sta onkin tullut maailman säännöstellyin teollinen ympäristö. Pesosen mukaan EU ei voi kiristää yksipuolisesti ilmastotavoitteita, kun kaikki teollisuuden tuotteet ovat kansainvälisesti kilpailtuja. Tällä menolla investoinnit karkaavat Suomesta ja koko Euroopasta (Pesonen 2014).

Suomen energiapäätöksenteossa on musta aukko (ks. HS / ”Turvetuotantoa vastustetaan turhaan”, 8.2.14 pääkirjoitus). Aukko on kivihiilen ja öljyn lisääntyvässä tuonnissa ja vaikutuksissa Suomen työllisyyteen ja vaihtotaseeseen, kun turpeen käyttöä on ”murenevassa hallitusohjelmassa” päätetty vähentää. Sen seurauksena sysimustan hiilen ja öljyn käyttö kasvavat nyt huomattavasti. Kivihiili on alkanut korvata turpeen käyttöä ja myös nopeasti uusiutuvan puun käyttöä, koska kivihiilen hinta on ollut laskussa (ks. edellä). Vaarassa ovat nyt tuhansien ihmisten työpaikat Suomessa ja Suomen vaihtotaseen vajauksen kasvu. Suomessa suot tuottavat vuodessa noin kaksinkertaisesti uutta turvetta siihen nähden, mitä nyt käytetään energian tuotantoon. On ehdotettu, että turve sisällytettäisiin osin uusiutuviin energialähteisiin. Turve voisi kuulua uusiutuviin energiavaroihin siltä osin kuin turve-energian tuotanto on vuotuisen uusiutumisen piirissä. Tätä tuotantoa ei koskisi päästökauppa. Tältä osin hallituksen on kiireellisesti tarkistettava energiapoliittisia päätöksiään.

2.5.

YRITYSSEKTORI, INVESTOINNIT JA TYÖLLISYYDEN NÄKYMÄT

Suomessa on laaja kannatus hyvinvointiyhteiskunnan säilyttämiseen. Nykyisentasoisen hyvinvoinnin ylläpitäminen edellyttää noin 200 000 uuden työpaikan luomista yksityiselle sektorille (McKinsey 2010,

Stadigh 2012 ja Eloranta 2012). Julkisen sektorin työpaikat vähenevät, kun tehtäviä karsitaan ja tuottavuus paranee. Yksityisellä sektorilla on edelleen vähemmän työllisyyttä kuin vuonna 2007 finanssikriisin alkajalla. Uusien yritysten perustaminen ja nykyisten yritysten investoinnit sekä kasvaminen ovat keskeisessä asemassa työllisyyden parantamisessa. Hyvin toimivilla pääomamarkkinoilla on tällöin keskeinen rooli.

Yrityssektori on ollut taantumassa tai vain hitaan kasvun kiertessä jo vuodesta 2007 lähtien. Kokonaiskysynnän hiipuessa yritykset ovat sopeuttaneet toimintaansa pidättäytymällä uusista investoinneista sekä vähentämällä työvoimaa. Yksityiset investoinnit supistuivat vuosina 2012 ja 2013 kaikkiaan lähes seitsemän prosenttia. Virallisten ennusteiden mukaan ne vähenevät edelleen tänä vuonna. Investointilama syvenee Suomessa edelleen. Yksityisten investointien suhde BKT:hen on 15 prosentin tasolla, mikä on historiallisen pieni luku Suomessa. Nettoinvestoinnit (bruttoinvestoinnit – poistot) ovat teollisuudessa poikkeuksellisen vähäisiä. Teollisuudessa tuotantokapasiteetti on jopa supistunut joinakin vuosina.

Hallituksen viime syksyn rakenneohjelmassa asetettiin tavoitteeksi kasvattaa taloutemme tuotantopotentiaalia kertaluonteisesti 1,5 prosentin verran, mikä olisi noin miljardi euroa arvioidusta koko kestävyysvajeesta noin yhdeksästä miljardista eurosta (ks. luku 5). Pitkällä aikavälillä keskeisiä keinoja ovat hyvä rahoituksen saatavuus, kilpailun edistäminen ja liiallisen sääntelyn purkaminen. Hallituksen toimet ovat kuitenkin jääneet varsin vähäisiksi lukuun ottamatta yhteisöveron alentamista 20 prosenttiin vuonna 2014.

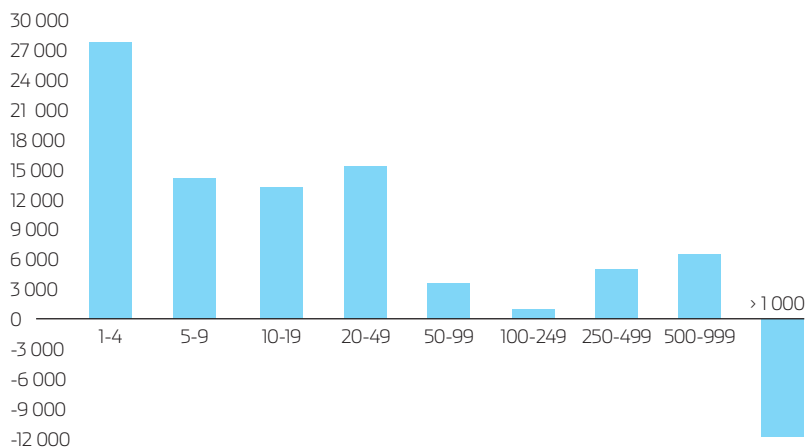
Periaatteessa talouden tuotantopotentiaalia (maksimaalinen tuotanto annetuilla resursseilla eli pääomakannalla ja työvoimalla) voidaan kasvattaa pääomakannan ja työvoiman lisäyksellä sekä kokonaistuotavuuden kasvuvauhtia parantamalla. Kokonaistuotavuuden kasvua kutsutaan usein myös tekniseksi kehitykseksi. Teknistä kehitystä edis-

tävät investoinnit inhimilliseen pääomaan (koulutus ja T&K-menot). Suomen talouden kasvu ja menestys voidaan perustaa tulevaisuudessa aiempaa enemmän pääasiassa uuden teknologian käyttöönottoon ja innovaatioihin (Hyytinen & Rouvinen 2005).

Suomen yritys rakenne on erittäin pienyritysvaltainen, voidaan jopa puhua mikroyritysvaltaisuudesta. Meillä on muihin EU-maihin ja Yhdysvaltoihin nähden vähemmän yrityksiä, jotka työllistävät yli kymmenen henkilöä. Suomessa on myös erityisen paljon yksinyrittäjiä, joiden lukumäärä on ollut nopeassa kasvussa, kun vakituiset ja pitkäaikaiset työpaikat ovat vähentyneet (ks. Stadigh 2012). Suomessa on yrityksiä noin 265 000, joista peräti 160 000 on yhden hengen yrityksiä. Tällaiset yrittäjät eivät ole työnantajia, koska ne eivät rekrytoi ulkopuolista työvoimaa. Pörssiyritysten (noin 200) työllisyys on laskenut jo vuosia.

Kuvio 6
YRITYSTEN HENKILÖSTÖMÄÄRÄN MUUTOS 2001-2010
YRITYSTEN KOKOLUOKITTAIN, HENKILÖT

Lähde: Tilastokeskus ja VM (2012).

Kuviosta 6 havaitaan, että kokoluokassa 1–49 henkilöä työllistävät yritykset työllisyys kasvoi noin 75 000 henkeä kymmenen vuoden aikana (2001–2010). Jo keskiuurilla yrityksillä henkilöstön kasvu jäi varsin vähäiseksi ja oli yhteensä noin 10 000 henkeä. Suurilla eli yli 500 henkilöä työllistävillä yrityksillä henkilöstö pieneni lähes 10 000:lla. Supistuminen kohdistui erityisesti suuriin, yli 1 000 henkilön yrityksiin. Tämä kehityksen suunta on voimistunut vuoden 2010 jälkeen. Suurten vientiyritysten investoinnit tehdään pääosin ulkomaille ja erityisesti Aasian kasvaviin talouksiin. Kymmenen vuotta sitten vientiyritykset työllistivät ulkomailla lähes 180 000 henkilöä ja viime vuonna jo noin 310 000 (pääosin teknologiateollisuus). Nykyisin ne työllistävät ulkomailla tytäryrityksissä enemmän kuin Suomessa. Tämän suuntauksen arvioidaan jatkuvan ja mahdollisesti jopa voimistuneena.

Teknologiateollisuuden työllisyys oli huipussaan Suomessa vuonna 2008, noin 330 000 henkilöä. Sen jälkeen alkoi nopea työllisyyden väheneminen, ja vuonna 2013 työllisyys oli enää noin 270 000 henkilöä. Samaan aikaan henkilöstö ulkomailla olevissa tytäryrityksissä kasvoi huomattavasti.

Edellä esitetty tarkastelu Suomen yritys sektorin ja erityisesti teollisuuden henkilöstön kehityksestä antaa varsin lohduttoman kuvan Suomen tilanteesta. Työllisyyden kehitysnäkymät ovat varsin heikot Suomessa. Työllisyyden kasvua on ylläpitänyt yksinomaan pk-sektori, kun taas suurissa yrityksissä henkilöstö on vähentynyt jopa kiihtyvällä vauhdilla. Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että Suomen tulevaisuus on työllisyyden näkökulmasta pääosin pienten ja keskiuurten yritysten varassa. Näiden yritysten toimintaedellytysten parantamisen tuleekin olla hallituksen, eduskunnan ja työmarkkinajärjestöjen keskeinen tavoite tulevina vuosina. Tärkeätä on kohentaa yleistä ilmapiiriä yrittäjyyttä ja riskinottoa suosivaksi ja kannustavaksi. Uusien investointien, kasvun ja työllistämisen edellytyksiä voidaan kohentaa monin eri keinoin (ks. Stadigh, 2012). Luvussa 5 tarkastellaan näitä kysymyksiä.

2.6. RAKENNEMUUTOKSEN TARVE ON PYSYVÄ ILMIO

Suomen kansantalous on käynyt läpi rakennemuutosta jo aiemminkin lukuisia kertoja ja välillä vaikeiden kriisienkin kautta. Aiempina vuosisatoina kehitys oli hidasta, joskin silloinkin sitä tapahtui vähitellen. Maataloudella oli hallitseva asema aina toiseen maailmansotaan saakka, vaikka teollisuus ja palvelut lisäsivät tasaisesti merkitystään. Julkinen talous pysyi pitkään varsin pienenä ja oli vielä 1950-luvun alkupuolella vain vajaat 20 prosenttia koko taloudesta.

Metsäteollisuus oli hallitseva teollisuuden toimiala 1800-luvun lopulta aina 1970-luvulle saakka (osuus viennistä yli 50 prosenttia). Vientikauppa suuntautui pitkään pääosin lähialueille Venäjälle, sittemmin Neuvostoliittoon, Pohjoismaihin, Saksaan ja Britanniaan.

Teollisuus on saanut merkittäviä rakennemuutoksen ja viennin syysäyksiä osin sattuman ja onnenpotkun sekä osin osaamisen kautta. Merkittävä ulkopuolinen sysäys tuli sotakorvausten muodossa. Ne laittoivat liikkeelle metalliteollisuuden investoinnit ja laajenemisen. Alan osuus viennistä alkoikin kasvaa 1950-luvulla. Ruotsissa metalliteollisuuden osuus oli alkanut kasvaa jo paljon aiemmin. Suomessa kiinnitettiinkin paljon huomiota Ruotsin kehitykseen ja sitä jopa ihailtiin. Vientimme rakennetta pidettiin yksipuolisena ja liian suhdanneherkkänä. Viennin kilpailukykyä jouduttiin korjaamaan toistuvasti suurilla devalvaatioilla, mistä hyöty tuli pääosin pääomavaltaiselle metsäteollisuudelle. Työvaltainen metalliteollisuus hyötyi sitä vähemmän devalvaatioista.

Suomen Pankki oli ollut varsin aktiivinen suomalaisessa rakennemuutoksen ja kasvupoliittisessa keskustelussa jo aiempinakin vuosikymmeninä (ks. Kuusterä & Tarkka, 2012). Tohtori Klaus Wariksessa personoitui aktiivisuus rakennemuutokseen (SP:n johtokuntaan 1952, pääjohtaja

1957–1967). Wariksen aloitteesta Suomen Pankki tilasi vuonna 1963 ruotsalaiselta taloustieteilijältä Erik Dahménilta selvityksen Suomen talouden kehitysmahdollisuuksista ja rakennemuutoksen tarpeista. Dahmén piti Suomen taloutta yksipuolisena, ja maatalouden osuus oli liian hallitseva, metalliteollisuuden osuus viennistä liian pieni ja koko talous varsin tehoton ja vähän innovatiivinen. Suomen tuli edistää teollistumista yleensä ja erityisesti metalliteollisuuden kasvua, jotta teollisuuden rakenne monipuolistuisi. Konepajateollisuuden kehittämistä Dahmén piti erityisen tärkeänä. Rakennemuutoksen tavoitteena oli edistää talouden tuottavuuden kasvua, jolloin reaali-palkat ja elintasokin kasvaisivat aiempaa nopeammin (Dahmén 1963). Myöhemmin Erik Dahmén (vuonna 1984) kirjoitti vielä toisenkin tutkimuksen Suomen talouden ongelmista ja kehittämisestä. Tuolloin aloitteentekijänä oli pääjohtaja Rolf Kullberg.

Varsinkin Dahménin vuoden 1963 tutkimus vauhditti suomalaista talouspoliittista keskustelua pitkälle tulevaisuuteen saakka. Metalliteollisuuden kasvua edistettiin monin eri talouspoliittisin keinoin ja myös Neuvostoliiton kanssa solmituilla kauppasopimuksilla, joissa presidentti Urho Kekkosella oli keskeinen rooli 1960- ja 1970-luvuilla. Myös Suomen Pankki toimi Klaus Wariksen johdolla aktiivisesti teollisuuden rakennemuutoksen edistäjänä. Suomen Pankin toimintaan lisättiin 1950-luvun alkupuolelta lähtien usein eri tavoin erityisluototusta eli taseesta myönnettyjä luottoja. SP toimi tavallaan liikepankkina (Kuusterä & Tarkka, 2012, s. 333–340). Metalliteollisuuden viennin rahoitusta edistettiin. Suomen Vientiluotto Oy ja Vientitakuulaitos perustettiin 1960-luvulla (1962). Vuonna 1963 Suomen Pankki käynnisti yhteistyössä liikepankkien kanssa metalliteollisuuden toimitusluottojen myöntämisen.

Suomen Pankki perusti yhdessä rahalaitosten kanssa vuonna 1965 uusvientiluottojärjestelmän. Uusvientiluottoja myönnettiin pie-

nille ja keskisuurille yrityksille. SP yhdessä pankkien kanssa täydensi vielä vuonna 1967 kotimaisten toimitusluottojen rahoitusjärjestelmää (KTR-luotot). Tavoitteena erityisrahoitusjärjestelyillä oli teollisuuden tuotantorakenteen ja erityisesti viennin monipuolistaminen ja rakenne­muutoksen nopeuttaminen.

Klaus Waris ja Suomen Pankki olivat aktiivisia myös Maailmanpankilta saatujen lainojen hankinnassa ja Teollistamisrahaston (TR) rakenteen muuttamisessa (TR:n perustivat 1954 liikepankit ja vakuutusyhtiöt). TR sai Maailmanpankilta neljä suurta lainaa vuosina 1963–1970. Lainat kanavoitiin pääosin pienille ja keskisuurille yrityksille. Kaikkiaan Suomi sai vuosina 1949–1975 Maailmanpankilta 18 luottoa arvoltaan yhteensä yli 300 miljoonaa dollaria. Aikaa myöten SP:n suora luotonanto väheni ja erityisrahoitusjärjestelyt siirtyivät yksityisille pankeille ja erityisluottolaitoksille (TR, Kera jne.). Myös Sitran perustamisessa SP oli aloitteentekijänä vuonna 1967. Sitra on osin toiminut myös pienimuotoisena riskisijoittajana. SP oli mukana myös Suomen ensimmäisen kehitysyhtiön Sponsor Oy:n perustamisessa. Sponsor Oy toimi yhteistyössä TR:n kanssa. Mortgage Bank of Finland oli myös SP:n hankkeita (Kuusterä & Tarkka 2011).

Seuraava merkittävä rakennemuutoksen sysäys tuli 1970-luvun puolivälin öljykriisin seurauksena. Öljyn hinnan moninkertaistuminen aiheutti muutaman vuoden taantumaa tai ainakin hitaan kasvun kauden vanhoissa teollisuusmaissa sekä inflaation merkittävän kiihtymisen. Energian hinta nousi voimakkaasti, mutta sen tarjonnan kasvaessa hinta alkoi laskea 1980-luvulla. Julkinen valta edisti energian säästöä monin keinoin, ja ydinvoiman rakentaminen sai lisää kannatusta aina Tšernobylin onnettomuuteen saakka vuonna 1986.

Inflaation kiihtyminen aiheutti pitkäksi aikaa reaalisen luottokoron laskun. Useina vuosina reaalikorko oli negatiivinen varsinkin huomioon ottaen lainakorkojen vähennyskelpoisuuden verotuksessa. Suomen

talouden kasvua ja vientiä pönkittivät huomattavasti kauppasopimukset Neuvostoliiton kanssa. Vienti Neuvostoliittoon myös monipuolistui. Jälleen uusi rakennemuutoksen tarpeen keskustelu alkoi Suomen suu­resta lamasta vuosina 1991–1994. Neuvostoliitto muuttui Venäjäksi, ja Suomen vienti lähes loppui tähän maahan. Suurimmillaan Neuvosto­liittoon vienti oli ollut Suomen kokonaisviennistä lähes kolmanneksen suuruusluokkaa. Viennin romahdus syvensi Suomen lamaa 1990-luvun alussa yhdessä vakavan pankkikriisin kanssa.

Julkisen talouden saneeraus, devalvaatio ja devalvoituminen, reaali­palkkojen lasku ja kansainvälinen nousukausi nostivat Suomen uudelleen jaloilleen ja varsin nopeaan kasvuun vuosina 1995–2007, jolloin BKT kasvoi yli kolme prosenttia vuodessa. Tämä oli­kin vanhojen teollisuusmaiden korkeimpia lukuja, ja kasvua olennaisesti siivitti myös Nokian kukoistuskauden alkaminen 1990-luvun lopulla. Vuosia 1995–2007 voidaan pitää Suomen ”kultakautena”, jolloin Suomi oli useana vuotena teollisuusmaiden kärjen tuntumassa kansainvälisissä kilpailukykyvertailuissa.

Suomalaiset ekonomistit kiinnittivät paljon huomiota edellä mainittuun reaalikoron alhaiseen tasoon 1970-luvulta lähtien (Pohjola 1996). Tämä keskustelu liittyi läheisesti myös pääomatulojen ja yhteisöverotuksen uudistamisen tarpeeseen (Koskenkylä 1995). Pääoman tuottovaatimusta pidettiin ylipäänsä liian pienenä. Tämä suosi pääomavaltaista teollisuutta ja käytännössä yhdessä suurten devalvaatioiden kanssa metsäteollisuutta. Pääosin tästä syystä muun teollisuuden kehittyminen eteni hitaasti. Alhainen reaalikorko ja yritysten alhainen efektiivinen veroaste kasvattivat pääomavaltaisuutta ja loivat ”tehotonta pääomaa”. Suomi saikin aikaan hyvän taloudellisen kasvun pitkällä aikavälillä, mutta tavallaan liian korkealla investointiasteella (Pohjola 1996). Elintason ja kulutuksen kasvun nousu jäi vähäisemmäksi kuin korkealla investointiasteella olisi tullut saavuttaa. Lisäksi verotus suosi velankäyt-

töä (korot vähennyskelpoisia ja korkea veronkanta, jolloin verohyöty oli suuri) ja rankaisi oman pääoman käyttöä osinkojen kahdenkertaisella verotuksella. Yritykset toimivatkin korkealla velka-asteella kansainvälisesti vertaillen. Toisaalta yritysten efektiiviset (todelliset) veroasteet olivat kannattavilla yrityksillä nollan ja kymmenen prosentin välillä, kun yritysvoittojen nimellinen verokanta oli jopa 50 prosenttia. Talletusten verottomuus suosi talletuksia. Osakesijoittaminen oli vähäistä.

Pääomatulojen ja yritysverotuksen suuressa verouudistuksessa 1990-luvun alkuvuosina tilanne kuitenkin korjaantui nopeasti. Yhtiöveron hyvitysjärjestelmä otettiin käyttöön, jolloin osinkojen kahdenkertainen verotus loppui. Efektiivinen veroaste nousi selvästi, kun vähennysmahdollisuuksia kavennettiin (ylisuuret poistot, varastojen aliarvostus ym.). Efektiivinen veroaste läheni alennettua nimellistä verokantaa (tuloksen verotus 50 prosentista v. 1991 30 prosenttiin vuonna 1994).

Lopputuloksena oli eräs maailman neutraaleimmista pääoma- ja yritysverotuksen järjestelmistä (Koskenkylä 1993). Järjestelmä ei juuri suosinut mitään rahoitusmuotoa eikä investointityyppejä. Lisäksi yhteisö- ja pääomatulojen verokertymä kasvoi paljon arvioitua enemmän ja kohosi suhteellisesti vertaillen yhdeksi OECD- ja EU-maiden korkeimmista. Pääomien kohdentuminen tehostui ja tasapainottui huomattavasti eri toimialojen ja yritysten välillä. Yritysten velka-asteet alkoivat nopeasti alentua, oma pääoma kääntyi kasvuun ja vakavaraisuus kohentui.

Valitettavasti EU:n säädösten takia yhtiöveron hyvitysjärjestelmästä jouduttiin luopumaan vuonna 2005. Tällöin palattiin osinkojen kahdenkertaiseen verotukseen. Lisäksi hallitukset alkoivat tehdä poliittisesti räätälöityjä verouudistuksia. Huipentumana oli nykyisen hallituksen osinkojen verouudistus viime vuonna. Verotus on nyt entistä epäneutraalimpi pörssiyritysten ja listaamattomien yritysten jakamien osinkojen osalta. Lisäksi listaamattomien yritysten osinkojen verotus

on monimutkainen ja verotuksen taso vaihtelee muun muassa yrityksen nettovarallisuuden mukaan. Poliitikoilta ovat vuosien saatossa kokonaan unohtuneet verotuksen peruseriaatteen. Niiden mukaan verotuksen tulisi olla neutraali, veropohjan laaja ja verokantojen matalat. Tämä edistäisi yrittäjyyttä, investointeja, osakerahoitusta sekä talouden kasvua ja työllisyyttä. Lisäksi verokertymätkin voisivat kasvaa nykytilanteesta. Kysymykseen palataan luvussa 6, jossa arvioidaan Suomen veropolitiikan linjaa.

Suomi on jälleen suuren rakennemuutoksen edessä ja tarpeessa. Tilanteemme on kärjistynyt nopeasti huonoksi vuosien 1995–2007 menestyksen jälkeen. Kansainvälinen finanssikriisi vuoden 2007 jälkeen, seurannut taantuma ja euroalueen kriisi yhdessä Nokian nopean hiipumisen kanssa ovat syösseet Suomen kansantalouden taantumaa, joka jatkuu jo kolmatta vuotta. Työllisyys heikkenee edelleen, ja kilpailukyky on rapautunut pahasti, mikä näkyy vaihtotaseen suuren ylijäämän muuttumisena alijäämäksi. Julkinen sektori on kasvanut kohta EU:n suurimmaksi, kun julkisten menojen suhde kokonaistuotantoon lähestyy 60 prosentin maagista rajaa. Suomi ei ole markkinatalous vaan jonkinlainen puolisosialistinen talous tai jopa Euroopan uusi siirtymätalous. Erona entisiin Itä-Euroopan siirtymätalouksiin on se, että ne menevät kohti aitoa markkinataloutta, mutta Suomi menee kohti kansantaloutta, jossa julkinen sektori on hallitseva ja yksityinen sektori taantuu (Virén 2014).

Seuraavassa arvioidaan, miten tämä hyvinvointiyhteiskunnan olemassaolon vaarantama kehityssuunta saataisiin katkaistua ja Suomi uudelleen menestymään. Aika on käymässä vähiin.

3

JULKISEN TALOUDEN KESTÄVYYSVAJE

Suomen kansantalous on julkisen sektorin nopeasti kasvavan ylivelkaantumisen ja syvän rakennemuutoksen kourissa. Pitkittynyt euroalueen kriisi vaikeuttaa tilannetta ja heikentää lähivuosien näkymiä.

Talouden kehityksen huononemiseen on monia syitä, joita tarkasteltiin edellä (luvut 2 ja 3). Rakennemuutoksen tarpeen nopea kärjistyminen on osin seurausta globaalin kilpailun kiristymisestä ja yleensä maailmantalouden jatkuvista muutoksista. Tilanteemme heikentyminen johtuu kuitenkin pääosin omista tekemisistämme ja tekemättä jättämisestä. Useat hallitukset (Vanhanen, Kiviniemi ja Katainen) eivät ole osanneet lainkaan varautua näihin ongelmiin.

Suomen vienti ei ole vielä kukaan saavuttanut vuoden 2008 huipputasoa. Vienti on kehittynyt viime vuosina euromaista heikoimmin. Viennin rakenne on muuttunut nopeasti yksipuoliseksi, ja pitkälle jalostettujen tuotteiden osuus viennistä on pienentynyt. Suomesta onkin tulossa ”bulkkitavaran” vientimaa (Pohjola 2014).

Heikentyneen talouskehityksen seurauksena julkisten menojen suhde koko talouteen (BKT) on kohonnut vuoden 2007 47,2 prosentista lähes 60 prosenttiin viime vuonna. Kuten presidentti Niinistö ja monet muut ovat sanoneet, me elämme pysyvästi yli varojemme. Julkisesta taloudesta on tullut taakka maallemme ja niin suuri, että kansantalous on helisemässä sen kanssa (Pöysä 2013).

Taulukko 14

JULKISET MENOT SUHTEESSA BKT:HEN VUONNA 2013 (ARVIOITA)

Lähteet: Tilastokeskus, lehdet.

Tanska	59,2
Ranska	58,8
Suomi	57,0
Ruotsi	51,9
Saksa	44,2
USA	37,2
Euroalue	49,8

Julkisen sektorin alijäämää, josta valtion alijäämä on jo lähes neljä prosenttia BKT:stä, on yritetty paikata lisävelanotolla ja veronkorotuksilla sekä menojen karsimisella. Jatkuvat veronkorotukset syövät kuitenkin talouskasvun eväitä ja tekevät tilanteestamme entistä tukalamman.

Suomen valtion velka oli vuonna 2013 lähes 100 miljardia euroa, kun vuonna 2008 se oli vain noin 57 miljardia. Kuntien velka oli kymmenen miljardia euroa vuonna 2007, mutta viime vuonna jo 15 miljardia. Muutamassa vuodessa valtion ja kuntien yhteenlaskettu bruttovelka on kasvanut ennätysmäisesti lähes 50 miljardilla eurolla.

3.1.

HALLITUKSEN RAKENNEPOLIITTINEN OHJELMA

Hallituksen kriisitietoisuus on herännyt varsin hitaasti, vaikka merkit Suomen ongelmien kasvusta olivat nähtävissä jo vuosia. Lopulta elokuussa 2013 valtiovarainministeri Urpilainen kertoi havainneensa, että Suomen kansantalous on kriisiytymässä ja että jotain pitäisi tehdä. Muualla yhteiskunnassa kriisi oli havaittu jo paljon aiemmin. Raimo Sailaksen mukaan kestävyysvajeen ongelma tiedostettiin valtiovarainministeriössä jo vuonna 2007 (Sailas, Kanava 2013).

Hallitus julkisti rakennepoliittisen ohjelman syyskuun alussa viime vuonna (ks. valtioneuvoston kanslian tiedote 4.9.2013). Marraskuussa 2013 hallitus teki eräitä konkreettisia päätöksiä tämän ohjelman pohjalta. Ne koskivat lähinnä kuntasektoria (ks. jäljempänä).

Hallituksen vastaus Suomen valtaviin rakenteellisiin haasteisiin ja suureksi kasvaneeseen julkisen talouden kestävyysvajeeseen koostuu neljästä pilarista, jotka ovat

1. talouden perustaa eli työllisyyttä, tuottavuutta ja kasvua vahvistavat toimet
2. julkisen sektorin tuottavuuden ja tuloksellisuuden vahvistaminen
3. työllisyyttä ja kasvua vahvistava suhdannepolitiikka, jolle rakenteelliset uudistukset luovat tilaa
4. hallituksen tuki kilpailukykyä palauttavalle ja työpaikkoja lisäävälle palkkaratkaisuille.

Työmarkkinajärjestöt saivat aikaan maltillisen palkkaratkaisun loppuvuodesta 2013 osin hallituksen tuella. Sopimuspalkkojen nousu jää vähäiseksi ja pysäyttää Suomen yksikkötyökulujen kasvun suhteessa kilpailijamaihin. Suomen Pankin arvion mukaan tarvitaan kuitenkin usean vuoden ajan hyvin maltillinen palkkojen nousu, jotta kustannuskilpailukykyämme kohenisi olennaisesti (SP/2013).

Hallituksen ohjelman kolmannella tukipilarilla eli aktiivisella suhdannepolitiikalla ei voi nähdä olevan mitään roolia. Sen ajat ovat auttamattomasti nyt ohi. Seuraavassa analysoidaan ohjelman kahta ensimmäistä pilaria, jotka tähtäävät kestävyysvajeen eliminoimiseen.

Julkisen talouden (julkisyhteisöt eli valtio, kunnat ja sosiaaliturvarahastot yhteensä) vaje on ollut viime vuosina noin kahden prosentin luokkaa, mutta valtion vaje jopa lähes neljä prosenttia. Kestävyysvaje tarkoittaa julkisen sektorin pysyvää rakenteellista alijäämää pitkällä aikavälillä. Kestävyysvaje aiheutuu väestön ikääntymisestä, heikosta tuottavuudesta julkisissa palveluissa ja ylipäänsä liian suuresta julkisesta taloudesta. Taustalla on myös yleensä talouden heikentyvä kehitys, mikä murentaa veropohjaa.

Hallituksen rakennepoliittisessa ohjelmassa on seuraavat arviot kestävyysvajeen pienentämisestä miljardeina ja prosenttiyksikköinä BKT:stä:

1) kuntien tehtävien ja veloitteiden karsinta	2,0 mrd. € (1,0 %-yks.)
2) työn tarjonnan lisääminen mm. työuria pidentämällä	2,8 mrd. € (1,4 %-yks.)
3) julkisen sektorin tuottavuuden kasvattaminen	2,8 mrd. € (1,4 %-yks.)
4) koko talouden tuotantopotentiaalin nostaminen	1,2 mrd. € (0,6 %-yks.)
5) rakenteellisen työttömyyden vähentäminen	0,6 mrd. € (0,3 %-yks.)
Yhteensä	9,4 mrd. € (4,7 %-yks.)

Hallituksen syksyn 2013 rakennepaketissa on 18 sivua kehittämistä, selvitysten laatimista ja hurskaita toiveita. Siitä esitettiin julkisuudessa varsin kriittisiä arvioita, koska ohjelmassa ei juuri ollut konkreettisia ehdotuksia toimenpiteiksi.

Hallituksen tavoitteena on karsia kunnilta tehtäviä ja veloitteita noin yhden miljardin verran. Toinen miljardi säästöjä saataisiin kuntien palvelujen tuottavuutta parantamalla ja kunnallisverotusta kiristämällä. Kuntien tehtävistä yli 70 % kuuluu sosiaali- ja terveystalouden sekä

opetustoimeen. Hallinnon tehostamisella ei kasvavaa kuntatalouden vajetta voida paljoo kuroa umpeen. Tarvitaan todella poliittisesti vaikeita päätöksiä, koska peruspalvelujakin joudutaan karsimaan. Julkisella sektorilla tehokkain keino tuottavuuden parantamiseksi on henkilöstön vähentäminen. Tätä onkin jo käynnissä monissa kunnissa ja tahti tulee kiihtymään.

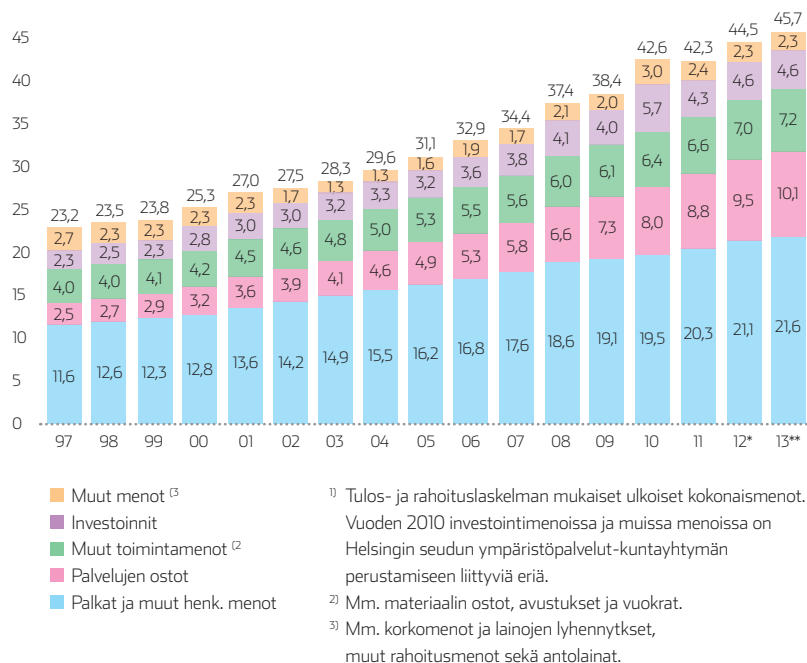
Taulukko 15
KUNTIEN JA KUNTAYHTYMIEN TALOUS VUONNA 2013.

Lähde: Kuntaliitto.

Menojen jakautuma kulujen mukaan		Menojen jakautuma toiminnoittain		Tulojen rakenne	
Palkat	36%	Sosiaali- ja terveystoimi	47%	Verotulot	45%
Palvelujen ostot	22%	Opetus- ja kulttuuritoimi	28%	Toimintatulot	27%
Sos.vak.maksut ja eläkkeet	11%	Muut tehtävät	20%	Käyttötal. Valtionosuudet	18%
Investoinnit	10%	Rahoitustoiminta	5%	Lainanotto	7%
Materiaalin ostot	9%			Muut tulot	3%
Avustukset	5%				
Lainanhoito	4%				
Muut menot	3%				

Vuonna 2013 kuntien ulkoiset tulot olivat noin 45,6 miljardia euroa ja menot noin 45,7 miljardia euroa (Kuntaliiton arvio). Kuntien menoista henkilöstökulut ovat lähes 50 prosenttia, ja vuonna 2013 ne olivat 21,6 miljardia euroa. Vuodesta 2007 henkilöstömenot ovat kasvaneet jopa yli neljä miljardia euroa. Ottaen huomioon talouden heikon kehityksen ajalla 2007–2013 on tällainen kasvu käsittämättömän suuri. Julkisesta sektorista tuli Suomessa yllättäen vuoden 2007 jälkeen palkankorotusjohtaja vientiteollisuuden kustannuksella. Ruotsissa tilanne on päinvastoin. Tanskassa laki kieltää julkisten palkkojen teollisuutta korkeammat korotukset. Näyttää siltä, että kuntatalouden kasvava vaje on mahdollista saada kuriin vain usean vuoden palkkajäädytyksellä. Vaihtoehtona on henkilöstön ja peruspalvelujen huomattava karsiminen.

Kuvio 7
KUNTIEN JA KUNTAYHTYMIEN ULKOISET MENOT ¹⁾
1997-2013, mrd. €
 Lähde: Kuntaliitto.

Vuodesta 1997 lähtien kuntien menot ovat Suomessa peräti kaksinkertaistuneet (23,2 mrd. € / 45,7 mrd. €). Menojen nimellinen kasvu on ollut selvästi suurempi kuin talouden nimellisen BKT:n kasvuvauhti (Kunnat kuntoon 2014).

Hallitus toivoo, että sote- ja kuntarakenteen uudistuksella tuetaan merkittävästi kuntataloudelle ja kestävyysvajeen poistamiselle asetettujen tavoitteiden saavuttamista (sote = sosiaali- ja terveystalouden rakenneuudistus). Sote-uudistus näyttää toteutuvan viiden alueen (ERVA-alueet) mallilla (uutinen 23.3.2014). Oppositio puolueet ovat

olleet mukana mallin suunnittelussa ja ne ovat sitoutuneet siihen. Samalla hylätään aiempi niin sanottu vastuukuntamalliin perustuva ratkaisu, joka oli hallitusohjelmassa. Uutta viiden suuren alueen (yliopistokaupungit keskuksena) mallia on vielä valmisteltava huolella ja paljon yksityiskohtia onkin auki. Tämä suunnitelma on kuitenkin oikean suuntainen. Toistaiseksi on mahdotonta sanoa, mitä säästöjä ja tehokkuuden lisäystä sillä saadaan aikaan. Niiden toteutuminen kestää joka tapauksessa vuosia.

Marraskuussa 2013 hallitus sai aikaan vain noin yhden miljardin suunnitelman kunta-alan säästöiksi. Runsaat 300 miljoonaa euroa olisi kuntien menojen karsintaa, mistä suurin osa tulisi vanhusten kotihoidon lisäämisestä ja vastaavasti laitoshoidon vähentämisestä. Suuret päätökset jäivät hallitukselta tekemättä, kuten entinen valtiosihteeri Raimo Sailas totesi TV1:n aamuohjelmassa 2.12.2013 ja sen jälkeen useissa lehtihaastatteluissa.

Työurien pidentämisellä hallitus tavoittelee lähes kolmen miljardin säästöä, mikä on lähes kolmannes arvioidusta kestävyysvajeesta. Korporatistisen käytännön mukaisesti hallitus on pääosin siirtänyt vastuun tästä asiasta työmarkkinajärjestöille, mikä on varsin outoa ja epädemokraattista (Sailas 2014). Muissa maissa hallitus ja eduskunta kantavat vastuun esimerkiksi eläkeiän nostosta. Lisäksi ammattiyhdistysliike haraa Suomessa kaiken aikaa eläkeiän nostoa vastaan. Varsin vaatimattomia ovat olleet hallituksen omat toimet työurien pidentämiseksi (alusta, keskeltä ja loppupäästä). On täysin avoin kysymys, saadaanko työurat Suomessa pitenemään, ja joka tapauksessa se tulee tapahtumaan liian hitaasti.

Työurien pidentämistä ja yleensä työn tarjonnan lisäämistä Suomessa tarkastellaan yksityiskohtaisesti luvussa 4. Kysymys liittyy myös suuren työmarkkinoiden reformin tarpeeseen. Myös rakenteellisen työttömyyden vähentämisen tavoitetta analysoidaan jäljempänä, koska se liittyy työmarkkinoiden uudistustarpeeseen. Työvoiman tarjonnan

lisäämistä korostetaan Suomessa kuitenkin liikaa (Vartiainen / VATT). Jaakko Kiander (Ilmarinen) on oikeassa todetessaan, että ”Suomen talouden nykyisissä ongelmissa ei ole kyse työvoiman tarjonnan riittämättömyydestä” (2014). Samaa on väittänyt Pekka Tiainen (TEM, 2014). Onkin arvioitu, että Suomessa on varsin suuret työvoimareservit. Arviot vaihtelevat 0,4–1,0 miljoonan henkilön välillä. Tällöin lasketaan yhteen työttömät, kursseilla olijat, vajaatyöllistetyt, ennaikaisesti eläköityneet, vajaakuntoiset ja opiskelija-työntekijät (Terho 2013). Työvoimapula ei sinänsä ole yhteiskuntamme keskeinen ongelma nykyään eikä pitkään aikaan vaan työvoiman kysynnän puute. Työllistämisen kynnys on Suomessa aivan liian korkea.

Koko talouden tuotantopotentiaalin kasvattamisen tavoite on myös tärkeä hallituksen rakenneohjelmassa (ks. edellä). Tätä kysymystä analysoidaan luvussa 5.

Koko julkisen talouden tuottavuuden kasvattaminen jää hallituksen rakenneohjelmassa ja marraskuun 2013 päätöksissä varsin vähälle huomiolle. Konkreettiset toimenpiteet ovat aivan marginaalisia. Kuitenkin julkiselta sektorilta tavoitellaan lähes kolmen miljardin säästöjä (1,4 %-yksikköä BKT:sta) tuottavuuden kasvattamisella. Tehokkain keino kohottaa julkisen talouden tuottavuutta on pienentää sen kokoa absoluuttisesti ja suhteessa muuhun talouteen, jolloin julkisen sektorin henkilöstö vähenisi huomattavasti. Tehtävien uudelleenorganisoinnilla ja johtamisella tehostaminen on hankalaa ja hidasta. Palkkakannustimia ei juuri ole käytössä, koska palkankorotusvaraa ei julkisella sektorilla ole moneen vuoteen. Koko talouden tuottavuus kasvaa vääjäämättä, kun saadaan julkisen ja yksityisen sektorin suhteelliset osuudet muuttumaan. Julkiselle sektorille sopiva suhteellinen koko on pitkällä aikavälillä enintään noin 45 prosenttia BKT:stä. Suhde oli viime vuonna 57 prosenttia ja tänä vuonna noin 60 prosenttia. Ruotsissa on määrätietoisella politiikalla saatu julkisten menojen suhde BKT:hen alenemaan 1990-luvun

alkuvuosien lähes 70 prosentin tasolta jopa 52 prosenttiin, ja suunta on vähitellen alle 50 prosentin tasolle.

3.2.

HALLITUKSEN RAKENNEOHJELMAN KOKONAISARVIO

Hallituksen rakennepaketista (syyskuu 2013) on esitetty paljon arvioita. Suurelta osin ne ovat olleet varsin kriittisiä, koska itse ohjelmasta syyskuulta 2013 puuttuu konkreettinen sisältö. Kyseessä onkin eräänlainen ”ideapaperi” siitä, miten kestävyysvaje periaatteessa voitaisiin poistaa. Hallitus on oikeilla jäljillä, mutta vain teoriassa. Marraskuun 2013 päätökset toivat jonkin verran konkreettisuutta koko rakennepaketin toteuttamiseen, mutta vain pieneltä ja lähinnä kuntasektorin osalta. Tältäkin osin päätösten vaikutusarviot saattavat olla liian optimistisia. Erityisesti vanhusten kotihoidon lisäämisen kustannusvaikutuksia on voitu aliarvioida. Mitä huonokuntoisemmat vanhuksat pidetään kotona pitkään, sitä suuremmiksi kasvavat kulut.

Suomen Pankilla on optimistinen arvio hallituksen rakennepoliittisen ohjelman vaikutuksista (SP/ 2013). Ohjelman toteuttaminen helpottaisi olennaisesti taloutemme pitkän aikavälin ongelmien ratkaisemista. Suomen Pankki pitää päätöksentekoa ja sen huolellista valmistelua vaativana ja työläänä. Sen mukaan koko rakenneohjelman toteutus pitää käynnistää pikaisesti ja ohjelma toteuttaa kokonaisuudessaan, jotta se ratkaisisi kestävyysvajeen ongelman. Lisäksi se korosti arviossaan, että kustannuskilpailukyvyyn kohentaminen kilpailijamaihin verrattuna edellyttää palkkojen maltillista nousua useiden vuosien ajan solmittujen työehtosopimusten umpeuduttua. Suomen Pankki esittää myös Talouden näkymät -julkaisussaan (2013) skenaarioita pari vuosikymmentä eteenpäin. Keskeinen kysymys on, kuinka korkeaksi julkisen sektorin velka-aste nousisi ennen kuin rakenneuudistukset alkavat vai-

kuttaa siihen (em. julkaisun artikkeli Talouden rakenneuudistukset ja julkisen talouden kestävyys). Nämä Suomen Pankin tutkijoiden (Helvi Kinnunen, Petri Mäki-Fränti ja Jukka Railavo) laatimat skenaariot ovat varsin kiinnostavia ja hyödyllisiä kestävyysvajeen ongelman suuruuden hahmottamisessa. Tärkein tulos on se, että vaikka kuntien rakenneuudistukset ja sopeutustoimet toteutettaisiin aikataulun mukaisesti ja työurat pitenevät tavoitteen mukaan, ehtii julkisen talouden velka-aste nousta noin 90 prosenttiin 2030-luvulla (velka-aste on nyt 58 %). Velka-aste jää kuitenkin noin 70 prosentin tasolle, jos lisäksi julkisten palvelujen tuottavuus paranee ja talouden tuotantopotentiaali kasvaa.

Taulukko 16

JULKISEN TALOUDEN VELKA-ASTE (PROSENTTIA BKT:stä) ERI SKENAARIOISSA RAKENNEOHJELMAN TOTEUTUSASTEEN MUKAAN.

Lähde: Suomen Pankki 2013 ja Helsingin Sanomat 13.12.2013.

	2014	2030
Julkinen velka	62,4	
Perusskenaario, ei rakenneohjelmaa		110,0
Kuntatalouden rakenneuudistus ja sopeutus		95,0
Lisäksi työurat pitenevät		89,5
Lisäksi rakennetyöttömyys vähenee		84,1
Lisäksi tuotantopotentiaali kasvaa		78,8
Lisäksi julkisen talouden tuottavuus kasvaa		70,3

Hallituksen tähänastisilla toimilla velka-aste nousisi lähelle 80 prosentin tasoa joka tapauksessa. Tällaisiin laskelmiin sisältyy epävarmuutta monesta syystä ja varsinkin taloudenpitäjien (kotitaloudet, yritykset ja kunnat) käyttäytymisen osalta uudistuksiin nähden. Vaikutusarvioiden suuruusluokka ja trendi saattavat silti olla varsin realistisia. Keskeinen kysymys mainituissa skenaarioissa on myös se, miten julkisen sektorin palkkojen odotetaan reagoivan julkisen palvelutuotannon tuottavuuden kasvamiseen. Normaalisti reaali-palkat tällöin nousevat. Skenaarioissa

oletetaan, että palkat eivät reagoisi tuottavuuden kasvuun, mikä on varsin epärealistinen oletus. Jos palkkavaatimukset kasvavat, rakenneohjelman toteuttamisen vaikutukset julkisen sektorin kestävyysvajeeseen heikkenisivät ehkä jopa tuntuvasti. Ilman rakennepakettia julkisen velan suhde BKT:hen voi nousta jopa 70 prosenttiin tämän vuosikymmenen loppuun mennessä. Mikäli rakenneuudistukset pystytään toteuttamaan tehokkaasti ja nopeutetulla aikataululla, työn verotuksen kiristyminen (ja muunkin verotuksen) voidaan estää, mikä edesauttaisi merkittävästi kestävyysvajeen eliminointia.

Ilman merkittäviä toimia Suomi velkaantuu yli EU-rajojen ja rikkoo myös omia lakejaan. EU-komissio on arvioinut Suomen niin sanotun rakenteellisen alijäämän pysyvän 1–1,5 prosentissa vuosina 2014–2015. Se ylittää tällöin selvästi Suomen kansallisessa lainsäädännössä määritellyn 0,5 prosentin rajan (ns. Fipo-laki). Suomen Pankki varoittaa myös siitä, että hallituksen on syytä varautua siihen, että verotulot voivat jäädä pysyvästi aiempaa pienemmiksi. Syynä on hidas talouskasvu, ikääntyvä väestö ja poikkeuksellisen raju rakennemuutos.

Suomen Pankin analyysit lienevät toistaiseksi perusteellisimmat, jotka Suomessa on tehty rakennepaketin toteuttamisen vaikutuksista kestävyysvajeeseen pitkällä aikavälillä. Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että koko kestävyysvajeen poistamishanke onkin vasta alkutekijöissään. Ihmetellä voi sitä, millainen hallitus Suomessa pystyisi viemään läpi sinänsä varsin kattavan rakenneohjelman. Toistaiseksi on vasta luotu teoria kestävyysvajeen eliminoimiseksi. Tästä teoriasta tuskin myönnetään taloustieteen Nobelin palkintoa Kataiselle ja Urpilaiselle.

4

TYÖMARKKINAT RAKENNEUUDISTUKSEN TARPEESSA

Työmarkkinoihin liittyvästä syvällisestä rakenneuudistuksen tarpeesta keskustellaan Suomessa kansainvälisesti vertaillen varsin vähän. Tämä on hämmästyttävää ja valitettavaa, koska monet analyysit osoittavat, että työmarkkinamme ovat jäykät ja paikallinen sopiminen vähäistä verrattuna moniin muihin maihin (mm. Ruotsi, Tanska, Saksa ym.).

Keskustelun pääkohtina ovatkin lähinnä talouden ja erityisesti teollisuuden kustannuskilpailukyky sekä kulloinkin sovittavan keskitetyn tulosopimuksen muoto. Jälkimmäisestä aiheesta ei muualla puhuta mitään. Kolmikanta ja korporatismi sekä työehtojen yleissitovuus ovat Suomessa lähes pyhiä aiheita, eräänlaisia tabuja, joista avoin keskustelu olisi välttämätöntä, koska ne tekevät Suomen järjestelmästä poikkeuksellisen jäykän ja sopeutumiskyvyttömän globaalien kilpailun aiheuttamiin muutospaineisiin. Kolmikanta on lisäksi varsin epädemokraattinen luonteeltaan, koska siinä hallitus ja eduskunta ovat luovuttaneet keskeistä niille kuuluvaa valtaa työmarkkinajärjestöille. Muissa Pohjoismaissa ei ole mitään vastaavaa.

SUOMALAISESTA TYÖMARKKINAKESKUSTELUSTA

Työmarkkinoita koskeva keskustelu on vilkastunut Suomessa parin viime vuoden aikana. Useissa yhteyksissä on nostettu esille varsinkin Saksan, Tanskan ja Ruotsin työmarkkinoiden uudistukset mallina Suomelle. Toisaalta varsinkin vasemmisto ja ay-liike ovat tyrjänneet nämä. Seuraavassa arvioidaan pääkohtia Suomen keskustelusta.

Viimeksi OECD (helmikuu 2014) kiinnitti huomiota Suomen maa-raportissaan työmarkkinoidemme jäykkyyksiin. Suomen työmarkkinat ovat teollisuusmaiden jäykimpiä (myös WEF Freedom Index). Suomeen tarvittaisiin lisää joustoja ja paikallista sopimista. Myös aiemmin OECD (Blundell-Wignall, 2012) totesi, että ulkoisen devalvaation puuttuminen euromaiden keinoista (kiinteä kurssi euromaiden kesken ja palkkojen nousuerot valtavat) aiheuttaa suuria paineita euromaiden työmarkkinoille. Työmarkkinoiden joustoja ei ole kehitetty euroalueella uutta tilannetta vastaavaksi. Myös optimaalisen valuutta-alueen perusteoriat edellyttävät, että joustoja tarvitaan, jotta valuuttaunioni voi yleensä onnistua. Myös komissio on moittinut joustojen vähäisyyttä (European Commission, 2013). Lars Calmfors korostaa (1998) EMUa koskevassa tutkimuksessaan työmarkkinoiden joustojen tärkeyttä, kun valuuttakurssi on kiinnitetty, kuten euroalueen maiden kesken. Kun Ruotsissa ei uskottu työmarkkinoiden jouston riittävän, Ruotsi jäi pois eurosta. Lisäksi työvoiman liikkuvuus rahaliiton maiden välillä on välttämätöntä. Tämä onkin Yhdysvaltojen liittovaltiossa paljon suurempi kuin EU-maissa ja euroalueella. Yhdysvalloissa noin kolme prosenttia väestöstä muuttaa vuosittain osavaltiosta toiseen. Euroopan unionissa vastaava luku maiden välillä on vain noin 0,2 prosenttia. EU:n pieni muuttoliikeluku vain korostaa muiden työmarkkinajoustojen tärkeyttä (erityisesti euroalueella).

Palkansaajien tutkimuslaitos (PT, ent. TTT) on käsitellyt perinte-

sesti julkaisussaan työmarkkinakysymyksiä (erit. Talous & Yhteiskunta-eli TY-lehdessä). TY-lehdessä (3/2013) julkaistiin Merja Kauhasen laaja artikkeli ”Olisiko Saksan työmarkkinamallista opiksi Suomelle”. Saksassa toteutettiin vuosina 2003–2005 Gerhard Schröderin kanslerikautena laajat ja syvälliset niin sanotut Harz-reformit. Niiden avulla työmarkkinajoustoja lisättiin tuntuvasti ja luotiin laaja matalapalkkasektori. Lopputuloksena työllisyysaste saatiin kohoamaan alle 70 prosentista noin 73 prosenttiin. Nykyisin Saksa onkin lähes täystyöllisyystalous. Kauhanen kuitenkin PT:n ja yleensä vasemmiston sekä ay-liikkeen kannan mukaisesti päätyy johtopäätökseen, että Saksan malli ei lainkaan sovi Suomelle, koska se lisää tuloeroja ja köyhyyttä sekä on yleensä epäsolidaarinen. Tämä on tyyppinen mainittujen tahojen väite. Samalla kuitenkin sivuutetaan tosiasia, että Saksan työllisyys on noin viisi prosenttiyksikköä suurempi kuin Suomessa. Tällä erolla on ratkaiseva merkitys talouden kehityseroille yleensä ja erityisesti valtiontalouden tilanteelle. Lisäksi nuorisotyöttömyys on Saksassa EU:n pienin, vain noin kahdeksan prosenttia, mutta Suomessa peräti noin 17 prosenttia ja luku on ollut kasvussa. Suomen ay-liike on myös laatinut arvion Saksan mallista. Mallia ei pidetä lainkaan sopivana Suomelle (Saksan mallin esittely ja arviointi ks. Schmöller 2013).

Entinen valtiovarainministeri (v. 1991–1995) Iiro Viinanen ja entinen kansanedustaja ja Euroopan parlamentin jäsen Esko Seppänen käyvät yhteisessä kirjassaan syvällisen keskustelun ammattiyhdistysliikkeen roolista, kolmikannasta ja joustoista Suomessa (Viinanen & Seppänen 2012). Keskustelu on raikasta luettavaa maamme työmarkkinoiden kysymyksistä. Viinanen pitää koko ay-liikettä Suomen keskitetyssä muodossa kartellina, jäykkänä ja epädemokraattisena. Joustoja ja työpaikkasopimista on aivan liian vähän. Seppänen puolustaa yleensä ay-liikettä, mutta kritisoi vallan keskitystä ja kolmikantamallia. Viinanen pitää myös yleissitovuutta erittäin haitallisena työllisyyden kannalta.

Björn Wahlroos käsittelee paljon huomiota saaneessa kirjassaan

myös työmarkkinoita ja ay-liikkeen roolia Suomessa (Markkinat ja demokratia, Otava, 2012). Wahlroos pitää työmarkkinoiden joustamattomuutta ja tehottomuutta pysyvänä ongelmana Suomelle. Ammattiliittoja hän pitää työvoiman tarjontakartellina. Ammattiliitot ja työmarkkinat on suljettu kaikkien kilpailulakien ulkopuolelle. Työmarkkinoilla resurssien allokaatio on tehotonta, mistä seurauksena on Pohjoismaiden alhaisin työllisyysaste. Vähimmäispalkkat sulkevat vähiten tuottavan työvoiman kokonaan työmarkkinoilta. Minimipalkkasäädökset suojelevatkin kaikkein tuottavimpia (hyvin palkattuja) työntekijöitä. Tällaiset ajatukset ay-liike ja vasemmisto tuomitsevat jyrkästi.

Aivan viimeaikaisessa keskustelussa on ollut esillä kaksi merkittävää selvitystä. Ne ovat Vesa Vihriälän analyysi ”Konsensuksen kuolema?” (EVA, 2013) ja Osmo Soininvaaran sekä Juhana Vartiainen kirjoitus ”Lisää matalapalkkatyötä” (Valtioneuvoston kanslian raportti 1/2013). Vihriälän johtopäätös on, että perinteinen kolmikanta ei enää toimi ja sen tilalle tulee saada normaali hallituksen ja eduskunnan päätöksenteko eläke- ja muissakin työelämään liittyvissä asioissa. Tulopoliittiset kokonaisratkaisut ovat myös aikansa eläneet, ja tilalle tarvitaan työpaikkakohtaista joustoa ja sopimista. Kovalle kilpailulle alttiin vientisektorin on asetettava palkanormi muille sektoreille. Suomessa, toisin kuin muissa Pohjoismaissa, julkinen sektori on ollut vuosia niin sanottu palkkajohtaja (korotukset suuremmat kuin teollisuudessa). Suomen työllisyysaste on jäänyt aivan liian matalalle tasolle, mikä lisää julkisen talouden kestävyysvajetta. Kolmikannan tehottomuus kulminoituu eläkeuudistusten täydellisenä pysähtyneisyytenä vuoden 2005 uudistuksen jälkeen. Kolmikannan ja keskitettyjen tulosopimusten korostama solidaarinen palkkapolitiikka, jossa pienimpiä palkkoja korotetaan yleensä muita palkkoja enemmän, on johtanut siihen, että yritykset supistavat vähiten tuottavan työvoiman käyttöä. Yhtäläisiä palkankorotuksia ja matalapalkkaisia suosivat tuloratkaisut aiheuttavat myös vakavia kannustinongelmia ja tuottavuustappioita

yrittissektorilla. Koko talouden kasvupotentiaali kärsii tästä. Tulopoliittisia kokonaisratkaisuja ei ole tehty muissa Pohjoismaissa vuosikymmeniin, eikä niissä ole kolmikantamallia eikä yleissitovuutta.

Soininvaara ja Vartiainen päätyvät analyysissään ehdottamaan matalapalkkaisen työn lisäämistä, jotta Suomen työllisyysaste saataisiin kohoamaan. He ehdottavat konkreettisesti, että nuorille vailla työökemusta oleville maksettaisiin 20 prosenttia pienempää palkkaa kuin nykyisin. Tätä palkka-alea valtio kompensoisi joko ikäperusteisella veronalennuksella tai suoralla matalapalkkaisten tuella. Heidän raporttinsa mukaan vain peruskoulua käyneiden miesten työllisyysaste on Suomessa ainoastaan noin 50 prosenttia, mikä on hälyttävän alhainen. Suunta on ollut jopa alenemaan päin.

Yhteenvedona voidaan sanoa, että suomalainen keskustelu laajasta työmarkkinoiden uudistamisen tarpeesta on selvästikin lähtenyt liikkeelle, vaikka vasemmisto ja ammattiyhdistysliike sitä yrittävät jarruttaa kaiken aikaa. Suomi on todella vakavasti jäljessä muita Pohjoismaita ja Saksaa sekä monia muitakin EU-maita tällä sektorilla. Meillä työmarkkinat ovat niitä joustamattomimmat ja tehottomimmat ja päätöksenteko poikkeuksellisen epädemokraattista ja kartellisoitunutta. Suomen kansantaloudella ei ole mitään mahdollisuuksia menestyä alati kiristyvässä kansainvälisessä kilpailussa, ellei suurta työmarkkinoiden reformia saada nopeasti liikkeelle. Ei voi kuin ihmetellä hallituksen ja eduskunnan tehottomuutta tässä asiassa.

4.2.

KOLMIKANTA, TULOSOPIMUKSET JA YLEISSITOVUUS

Kolmikantamalli on yhä voimissaan Suomessa, vaikka yhä yleisemmin on voitu havaita siihen sisältyvät vakavat ongelmat. Suomessa vannotaan edelleen konsensuksen ja kolmikantaisen päätöksenteon nimeen

(Vihriälä, 2013). Meillä elää yhä usko siihen, että konsensusratkaisu on hyvä, koska ”laiha sopu on parempi kuin lihava riitä”.

Kolmikanta sai aiempaa selkeämmin organisoidun muodon (työnantajat, työntekijät ja valtio) vuoden 1968 niin sanotussa Liinamaan tulosopimuksessa. Tuolloin tulopoliittisessa sopimuksessa sovittiin palkankorotusten lisäksi veromuutoksista ja sosiaaliturvaa koskevista ratkaisuista. Myös maatalouden tulokehitys on usein sovittu näissä kokonaispaketeissa. Kolmikannan kaksi keskeisintä aluetta ovat jo vuosikymmeniä olleet tulopoliittikka ja työeläkejärjestelmän kehittäminen sekä sen hallinnointi. Suomen työeläkejärjestelmä onkin taloudellisesti merkittävin kolmikantainstituutio, joka syntyi 1960-luvun alkupuolella. Kaikki keskeiset työeläkejärjestelmää koskevat muutokset onkin asiallisesti päätetty työmarkkinajärjestöjen kesken (Vihriälä, 2013). Myös talousneuvostoa voidaan pitää puhtaasti kolmikantaisena instituutiona. Suomessa järjestöt (EK, SAK, STTK, ym.) on integroitu suoraan päätöksentekoon, kun muualla (Ruotsi, Tanska ym. maat) järjestöt vain työstävät yhteisiä tai erillisiä näkemyksiään maansa hallitukselle. Päätöksenteossa on Suomessa huutava demokratiavaje. Eläkepolitiikassa päätökset tosiasiaa tehdään kaksikantaisesti (EK ja ay-liike).

Työmarkkinajärjestöt ovat ratkaisevassa asemassa myös päätöksissä, jotka koskevat eläkemaksuja sekä ansiosidonnaista työttömyysturvaa ja sen rahoitusta. Järjestöillä on ollut huomattava rooli myös työterveyshuollon järjestämisessä. Järjestöjen sopimus vuodelta 1971 tosiasiaa käynnisti työterveyshuollon kehittämisen Suomessa. Iiro Viinanen väittää, että nykyinen työministeri Lauri Ihalainen on todennut julkisesti kolmikannalle kuuluvan kaiken muun paitsi ulkopoliittikan (Viinanen & Seppänen, 2013, s.143). Ay-liike on tavallaan valtio valtiossa. Kolmikannan puitteissa on aikanaan sovittu verovähennysoikeudesta, Pekkasa-vapaista ja lomaltapaluurahasta sekä siitä, että ay-jäsenmaksun perivät työnantajat. Ay-jäsenmaksun vähennysoikeus merkitsee valtiolle noin 200 miljoonan

euron verotulojen menetystä vuosittain. Kaiken kaikkiaan kolmikantainen järjestelmä on tuonut vuosikymmenten saatossa huomattavan kustannuslisän yhteiskunnalle ja yrityksille sekä heikentänyt teollisuuden kilpailukykyä. Suomen teollisuuden kilpailukyky on nyt niin heikko, että Suomessa pitäisi alkaa vähitellen pidentää työviikkoa ja lyhentää lomaa. Kolmikannan puitteissa on täysin mahdotonta edes alkaa keskustella tällaisista asioista. Erittäin vakava ongelma kolmikantaisessa päätöksenteossa on, että se syrjäyttää todellisten asiantuntijoiden ja tutkimustiedon käyttöä valmistelussa. Tästä kärsii koko maan menestyminen.

”Pyhää yleissitovuutta”, joka muualla maailmassa on kummajainen, pidetään Suomen työmarkkinoilla itsestäänselvytyksenä (Suomen Kuvalehti 2013). Yleissitovuuden kyseenalaistamista pidetään lähes pyhäinhäväistyksenä, ja sen poistamisen ehdottamiseen ay-liike on vastannut yleislakolla uhkaamisella. Jopa Elinkeinoelämän keskusliitto (EK) näyttää hyväksyvän työehtosopimusten yleissitovuuden. Syynä lienee se, että sitoumus pönkittää EK:n kuten ay-liikkeenkin valta-asemaa työmarkkinoilla ja yhteiskunnassa. Suomen Yrittäjät (SY) sitä vastoin on jo pitkään kritisoinut yleissitovuutta ja tutkimuksillaan osoittanut sen heikentävän olennaisesti Suomen työllisyyttä.

Yleissitovuus velvoittaa kaikkia työnantajia noudattamaan alan työehtosopimusta riippumatta siitä, onko työnantaja järjestäytynyt vai ei. Toisin sanoen yleissitovaa sopimusta (palkat, työajat ym.) tulee noudattaa niissäkin yrityksissä, joilla ei ole ollut edustajaa mukana sopimusten teossa. Työnantajia edustaa vain EK (tai sen liitot), eivät SY tai sen alajärjestöt tai SY:n ja EK:n ulkopuoliset yrittäjät. Maissa, joissa on jonkinlainen rajallinen yleissitovuus, se on poistettu pieniltä yrityksiltä (esim. alle 10 hengen yrityksiltä). Kokoomus ja yleensä porvaritaustaiset ay-johtajat ovat yleissitovuuden kannattajia, mutta kokoomusnuorten ohjelmassa se ehdotetaan poistettavaksi. Ruotsissa yleissitovuus poistettiin jo aikaa sitten.

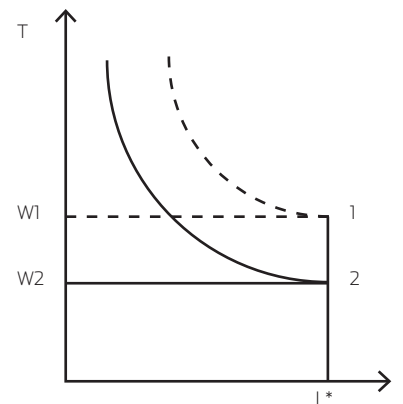
Yleissitovuus jäykistää työmarkkinoita vakavasti. Vaihtoehtona olisi, että laissa säädetään jonkinlainen vähimmäistyöehtojärjestelmä, joka sitoo kaikkia työnantajia. Toisaalta lakiin jätettäisiin huomattava joustovara, jonka puitteissa sovitaan paikallisesti (yritystaso) ja ehkä osin toimialatason (teollisuus- ym. liitot työntekijä ja -antajapuolilta) ohjeistuksella täydennettynä. Suomessa lähes 90 prosenttia yksityiseen sektoriin kuuluvista palkansaajista on yleissitovien sopimusten piirissä. Yleissitovuus on ollut työsopimuslaissa vuodesta 1970 lukien. EU-maissa työehtosopimusten kattavuus on keskimäärin vain 60 prosentin luokkaa (Libera, 2013).

Suomessa ei ole varsinaista minimipalkkalainsäädäntöä vaan vähimmäispalkat määräytyvät yleisten työsopimusten perusteella. Esim. Saksassa, jossa ei ole yleissitovuutta, ollaan parhaillaan (vasta nyt!) valmistelemassa koko maan kattavaa minimipalkkalakia. Hallitus otti tämän ohjelmaansa sosiaalidemokraattien vaatimuksesta, vaikka CDU sitä aluksi vastusti tiukasti.

4.3. MIKÄ ON SUOMEN TYÖMARKKINOIDEN ONGELMIEN YDINKYSYMYS?

Suomen työmarkkinat ovat siis kansainvälisesti vertaillen varsin jäykät, ja niiden päätöksenteossa on jopa suunnitelmatalouden piirteitä ja huomattava demokratiavaje. Jäykkyyksien haittavaikutuksia korostaa Suomen kuuluminen euroalueeseen, jolloin kustannuskilpailukyyn heikennyttyä Suomella ei ole käytössä reaalipalkkojen sopeutusta devalvaation avulla. Tuottavuuskehitys on Suomessa ollut viime vuosina varsin heikkoa. Kuviossa 8 tarkastellaan tuottavuuden ja palkkatason yhteyttä.

Kuvio 8.
TUOTTAVUUS, TYÖLLISYYS JA PALKKATASO

T = tuottavuus (rajatuottavuus) eli f_Q/f_L , Q = tuotanto, L = työpanos
L* = täystyöllisyys, W1 = palkkataso (raja) 1 = maa, W2 palkkataso 2 = maa

Kuviossa 8 alaspäin kaartuva käyrä kuvaa rajatuottavuuden (tuottavuuden muutos, kun työpanos kasvaa) kehitystä. Rajatuottavuus vähenee, kun työpanos kasvaa (eli työllisyysaste nousee maassa). Maan 1 käyrä kulkee ylemmällä tasolla kuin maan 2 käyrä. Kuviossa L* on täystyöllisyyden taso (noin 75 %:n työllisyysaste keskimäärin).

Maiden 1 ja 2 ero on se, että maassa 1 tuottavuus on keskimäärin suurempi kuin maassa 2. Tuotantokapasiteetti voi olla laadukkaampaa ja kilpailukyky parempi kuin maassa 2. Maa 2 voi myös olla innovatiivisempi ja työmarkkinat joustavat, jolloin resurssit, mukaan lukien työvoima, liikkuvat helposti alueiden ja yritysten ja jopa sektoreiden välillä. Kuvio 8 kertoo sen, että työpanoksen kasvaessa ja lähestyttäessä täystyöllisyyttä yhä heikompi tuottoista työvoimaa tulee töihin. Maassa 1 alimmat palkat ovat täystyöllisyystasolla selvästi korkeammat kuin maassa 2 (PPP eli ostovoimapariteetti huomioon ottaen tai sama raha, jos on yhteinen valuuttaunioni).

Saksassa kuviteltiin pitkään, että Saksa voisi olla Euroopan suuri Sveitsi. Lopulta ja yllättäen sosiaalidemokraattien piirissä tajuttiin, että näin ei ole. Kuviosta 8 voidaan ajatella, että Sveitsi on maa 1 ja Saksa on maa 2. Täystyöllisyys näytti olevan mahdollista saavuttaa Saksassa vain luomalla laaja matalapalkkasektori. Harz-reformeilla siinä onnistuttiin hyvin vuosina 2003–2005. Nykyisin Saksa on noin kuuden prosentin työttömyysasteella ja yli 73 prosentin työllisyysasteella lähellä täystyöllisyyttä. Pitkällä aikavälillä Saksassa yritetään kehittää yrityssektoria, parantaa tuottavuutta ja kilpailukykyä, jotta rajatuottavuuskäyrä siirtyisi ylemmälle tasolle. Tällöin matalapalkkasektorin osuus pienenee. Sveitsissä täystyöllisyys saavutetaan Saksaa korkeammalla vähimmäispalkkojen tasolla.

Suomi oli Nokian menestyskaudella lähellä Sveitsin tasoa. Yleisesti uskottiin (noin ajalla 2000–2007), että tämä olotila on pysyvä. Tuotanto kasvoi yli EU:n keskiarvon vauhtia. Kilpailukyky oli erinomainen, mistä kertoo ennätysellinen yli kahdeksan prosentin vaihtotaseen ylijäämä. Valtion budjetti oli ylijäämäinen ja velan suhde BKT:hen vain noin 30 %. Palkka- ja pääomatulojen verotusta alettiin jopa keventää. Suomi oli todellinen menestystarina (Pohjoismaiden Sveitsi), mikä maailmalla huomattiin laajalti. Tänne tulvi väkeä tutustumaan Suomen ihmeeseen (high tech -maa pohjoisessa).

Huomionarvoista Suomen huippuvuosien tilanteessa (noin 2000–2005) on, että työllisyysaste oli tuolloinkin ”vain” 71,5 prosenttia. Talouden erinomaiset tunnusluvut huomioon ottaen työllisyyden olisi pitänyt olla vähintään 75 prosentin tasolla, kuten muilla Pohjoismailla. Ero selittyy ensi sijassa Suomen jäykällä työmarkkinoilla ja kartelleilla (kolmikanta, yleissitovuus, liian vähän paikallista sopimista). Suomi onkin nyt samassa tilanteessa kuin Saksa 2000-luvun alussa (ks. edellä). Erona on, että Suomen taloustilanne on nyt suhteellisesti paljon huonompi kuin Saksalla oli tuolloin. Suomi joutuu hakemaan parempaa

työllisyyttä aiempaa alemmalla tuottavuuden tasolla (kuvio 8). Tällöin on laajennettava, kuten Saksassa, matalan palkan työpaikkoja olennaisesti ja tehtävä suuri reformi työmarkkinoilla. Uutta suurta Nokiaa ei meille tule (vaikka uusiutuva Nokia voi menestyä hyvin), ja uusia suuria vientiyrityksiä voi syntyä vain ajan myötä. Suomen kansainväliset vientiyritykset investoivat tulevaisuudessa (ja jo nyt) pääosin ulkomaille. Niiden henkilöstö kasvaa ulkomailla (yli 100 000 kymmenessä vuodessa) ja supistuu Suomessa. Pk-yritysten osuus Suomen viennistä on vain 20 prosenttia. Tanskassa osuus on peräti 60 ja Saksassa 45 prosenttia. Ylisuuri julkinen sektori ja liian korkea verotus pienentävät tuottavuutta. Talouden ja viennin kasvun ”uudet eväät” on haettava ensi sijassa pk-sektorin yrityksistä ja työmarkkinoiden reformista.

5

TUOTANTOPOTENTIALIN KASVATTAMINEN SUURI HAASTE

Edellä luvussa 3 esiteltiin hallituksen viime syksynä julkistama rakennepoliittinen ohjelma, jolla julkisen talouden suuri kestävyysvaje pyritään eliminoimaan kokonaan. Kestävyysvajeen suuruudeksi arvioitiin lähes kymmenen miljardia euroa, mikä on lähes viisi prosenttia bruttokansantuotteesta (vajaat 200 mrd. euroa).

Ohjelmassa koko talouden tuotantopotentiaalın kasvattamisella tavoitellaan noin 1,2 miljardin supistumista kestävyysvajeeseen (0,6 prosenttiyksikköä koko vajeen 5 prosentin BKT-suhteesta). Hallitus linjasi ohjelmassaan kaikkiaan 33-kohtaisen listan keinoja, joilla nostetaan työllisyyttä, pidennetään työuria ja lisätään yksityisen sektorin tuottavuutta sekä kasvatetaan tuotantopotentiaalia.

Hallitus tavoittelee puolentoista prosentin kohennusta talouden tuotantopotentiaaliin. Tuotantopotentiaali tarkoittaa kokonaistuotantoa, joka voidaan saada aikaan saatavilla olevilla resursseilla (työ, pääoma, energia ym.). Tuottavuuden parantaminen kasvattaa myös tuotantopotentiaalia.

Moderniin teknologiaan tehtävillä investoinneilla ja T&K-investoinneilla sekä koulutuksella voidaan parantaa tuottavuutta. Käytännössä useilla aiemmissa luvuissa tarkastelluilla toimilla voi olla tuotantopotentiaalia kasvattava vaikutus. Tässä kohdassa hallituksen ohjelmassa tarkastellaankin eräitä erityisiä toimia.

Hallitus pyrkii karsimaan yritystukia, missä se ei ole toistaiseksi onnistunut. Lisäksi yritystukia kohdennetaan aiempaa tuottavampiin kohteisiin. Toistaiseksi ei ole esitetty mitään merkittäviä uudistuksia. Yrityksiin kohdistuvaa sääntelyä kevennetään. Tulokset ovat olleet toistaiseksi hyvin laihoja. Varsinkin pk-yrittäjät korostavat tämän kohdan tärkeyttä.

Hallitus yrittää vauhdittaa investointeja ja talouden uusiutumista muun muassa edistämällä ICT:n hyödyntämistä yrityksissä ja julkisella sektorilla (ICT = information and communication technology). Lisäksi kevennetään valitus- ja lupamenettelyjä sekä kohdennetaan EU:n rakennerahastojen varojen käyttöä Suomessa.

Hallitus haluaa kohentaa tuotantopotentiaalia myös veroratkaisuilla. Hallitus onkin keventänyt yhteisöveroa kahdella prosenttiyksiköllä ja päätynt 20 prosentin tasoon. Tämä on huomattava saavutus, ja se onkin hallituksen ylivoimaisesti merkittävin aikaansaannos tuotantopotentiaalin kasvattamiseksi ja työllisyyden edistämiseksi. Sen sijaan osinkoverouudistus epäonnistui selvästi (ks. luku 6).

Tuottavuuden kasvattamiseen tähtäävät hallituksen perustamat kasvurahastot ja pääomasijoittamisen tehostaminen. Rahastoissa ovat mukana valtion lisäksi työeläkevakuuttajat (TEL) ja yksityiset pääomasijoittajat. Yritysten rahoitusta on helpotettu myös muun muassa vahvistamalla Finnveran riskinottoa Suomea viennin rahoittamisessa. Hallitus päätti bisnesenkeleille viime vuonna T&K-menojen vähennysoikeuden ja väliaikaisen veronhuojennuksen. Sovellusmalli on kuitenkin monimutkainen, eikä se ole toiminut hyvin. Bisnesenkeleiden sijoitukset jopa vähenivät viime vuonna. Muutamia pienehköjä toimenpide-

ehdotuksia pääomamarkkinoiden kehittämiseksi on tekeillä markkinaosapuolten kanssa.

Hallituksen toimet taloutemme tuotantopotentiaalin kasvattamiseksi ovat jääneet varsin vaatimattomiksi lukuun ottamatta huomattavaa yhteisöveron alentamista. Osinkoverouudistus, jossa listattujen ja listaamattomien yritysten osinkoja kohdellaan varsin eri tavalla, on ollut suorastaan haitallinen. Erityisesti kiinnittää huomiota se, ettei hallitus ole hyödyntänyt vuonna 2011 käynnistetyn Kari Stadighin työryhmän syvällistä ja laajaa raporttia kuin minimaalisesti. Rahoitusmarkkina-asioista vastaava ministeri Jyri Häkämies asetti 26.8.2011 työryhmän valmistelemaan kansallista pääomamarkkinoiden strategiaa (strategiatyöryhmä). Työryhmän tuli laatia suosituksia rahoitusjärjestelmän ja pääomamarkkinoiden kehittämiseksi Suomessa. Työ valmistui vuonna 2012. Työryhmän 88-sivuisen raportin nimi on ”Pääomamarkkinat ja kasvu” (Valtiovarainministeriö 10/2012).

Seuraavassa arvioidaan raporttia ja sen suosituksia. Pääomamarkkinoiden kehittämällä tavoitellaan talouden kasvun ja tuottavuuden kohentamista, suomalaisen kilpailukykyyn kehittämistä ja erityisesti yksityisen sektorin investointien ja työpaikkojen lisäämistä eli kaiken kaikkiaan tuotantopotentiaalin kasvattamista. Myös pääomien kohdentuminen aiempaa tuottavampiin kohteisiin eli resurssien allokaation tehostaminen on tavoitteena. Riskinottoon kannustaminen vaikuttaa myös edellä mainittujen tavoitteiden saavuttamiseen.

Yleisesti voidaan todeta, että Stadighin strategiatyöryhmä selvitti toimia, joilla voidaan lisätä pääomamarkkinoilla toimivien lukumäärää, aktivoidaan nykyisten toimijoiden panostuksia ja tehostetaan markkinoiden toimintaa. Taulukossa 17 on esitetty työryhmän toimenpidesuosituksukset.

Taulukko 17

STADIGHIN TYÖRYHMÄN TOIMENPIDESUOSITUKSET

Lähde: Pääomamarkkinat ja kasvu, Valtiovarainministeriön julkaisuja 10/2012.

Kotitaloudet

Suositus 1 Pienet pörssiosingot verottomiksi yksityishenkilöille:
Tavoitteena 260 000 uutta omistajaa.

Pääomasijoittajat

Suositus 2A Määräaikainen verokannuste yksityisille pääomasijoituksille listaamattomiin pk-yrityksiin vuosina 2013-2017.

Suositus 2B Listaamattomiin pk-yrityksiin tehtävien uusien pääomasijoitusten hankintameno-olettamaa korotetaan määräajaksi vuosina 2013-2017.

Kasvuyritykset

Suositus 3 Määräaikainen verohuojennus vuosiksi 2013-2020 työllistävillä kasvuyrityksille.

Sijoitusyhtiöt

Suositus 4 Neutraali verokohtelu listatuille sijoitusyhtiöille

Kiinteistösijoittajat

Suositus 5 Parannetaan välyhtiömallin toimivuutta, sallitaan eläkeyhtiöille velan käyttö kiinteistösijoituksissa, uudistetaan kiinteistörahastolakia.

Monenkeskisen markkinapaikan yhtiöt

Suositus 6 Monenkeskisellä markkinapaikalla omasta hakemuksestaan noteerattujen yhtiöiden osinkoverotus samaksi kuin listaamattomilla yhtiöillä:
Listautumiskynnyksen madaltaminen.

Eläkelaitokset

Suositus 7 Uudistetaan TyEL-laitosten sääntelyä kontrasyklisuuden parantamiseksi.

Suositus 8 Korotetaan työeläkemaksua etupainotteisesti rahastoinnin lisäämiseksi sekä sovitaan samalla työurien pidentämisestä ja toimintamallin luomisesta koko eläkejärjestelmän vastuuelvan ja kestävyysvajeen määrittämiseksi.

Suositus 9 Varmistetaan, että merkittävä osa eläkelaitosten osakesijoituksista kohdistuu Suomeen kattamattoman eläkevastuun riskin hallitsemiseksi.

Henkivakuutusyhtiöt

Suositus 10A Kannustetaan kertamaksullisen lisäeläkkeen hankintaa verokevennyksellä:
Elinikäisen lisäeläkevakuutusmarkkinan avaaminen.

Suositus 10B Säädetään vapaaehtoiselle eläkesäästämiseksi (yksilöllinen eläkevakuutus ja ps-säästäminen) kiinteä veroprosentti.

Säätiöt

Suositus 11 Yleishyödyllisten yhteisöjen pääomarahastosijoituksille neutraali verokohtelu.

Valtio

Suositus 12 Valmistellaan tasehallintaohjelma, jonka puitteissa valtion ei-strategisista passiivisista omistuksista luovutaan. Valtio listaa Helsingin Pörssissä listakelpoiset omistuksensa ottaen huomioon markkinatilanteen.

Suositus 13 Yritystukijärjestelmää yksinkertaistetaan ja karsitaan.
Varautuminen Suomen toimintaympäristön muutoksiin.

Suositus 14 Huolehditaan kansallisesta kilpailukyvyistä EU-sääntelymuutoksia käyttöön otettaessa.

Suositus 15 Rahoitusmarkkinoiden sääntelymuutoksiin varaudutaan kehittämällä yritysten vaihtoehtoisia rahoituskanavia, kuten yritysten joukkovelkakirjamarkkinoita ja yritystodistusmarkkinoita.

Suositus 16 Osinkoverotuksen rakenteen korjaaminen epäneutraalin verokohtelun oikaisemiseksi.
Omistamisen verotus ei saa olla raskaampaa kuin muiden pääomatulojen.

Suositus 17 Poistetaan sukupolvenvaihdoksia haittaava perintö- ja lahjavero (ns. Ruotsin malli):
Pääomat aktiivikäyttöön.

Suositus 18 Lisätään peruskoulun, lukion, ammattioppilaitosten ja yliopistojen opetus-suunnitelmiin talousosaaminen.

Suositus 19A Kotitalousvähennys suhdannetyökaluksi: Vähennyksen palauttaminen ennalleen suhdannetilanteen elpymiseen asti.

Suositus 19B Säästämismuodot neutraaleiksi: Poistetaan asuntolainojen korkovähennys.

Suositus 20 Julkisen vallan toimenpiteiden tulisi keskittyä kaupan esteiden poistamiseen Pietarin ja Suomen väliltä, mahdollisimman suureen työvoiman ja pääomien liikkuvuuden edistämiseen niiden välillä ja kilpailukykyisen infrastruktuurin kehittämiseen.

Osaa taulukon ehdotuksista on sivuttu tässä raportissa jo aiemmin. Seuraavassa tarkastellaan muutamia uusia ja erityisesti pääomamarkkinoita kehittäviä toimia.

Poliittisesti mielenkiintoinen on valtion (Solidium) ei-strategisten passiivisten omistusten luopumisesta koskeva ehdotus. Tämä toisi lisää pääomia aktiivisen kaupankäynnin kohteeksi. Tärkeä on ehdotus yritystukien järjestelmän yksinkertaistamisesta ja yritystukien karsimisesta. Useissa tutkimuksissa on todettu, että yritystuesta huomattava osa on tehotonta ja liian pitkäaikaista. ETLA on esittänyt samansuuntaisia arvioita (ETLA 2013).

Suomessa on viime vuosina keskusteltu vilkkaasti siitä, ovatko rahoituksen saatavuus ja/tai sen ehdot ongelma kasvuyrityksille ja yleensä pk-yrityksille (esim. Pikkuparlamentin seminaari eli PP-seminaari 6.3.2014, jossa oli 12 alustajaa, alustajana myös ministeri Vapaavuori, puheenjohtajana Mauri Pekkarinen). Toisaalta on väitetty, että kasvuyritysten vähäisyys johtuu pikemminkin yrittäjien ja liikeideoiden puutteesta. Tämän näkemyksen mukaan rahoitusta on riittävästi saatavilla kaikille ”hyville hankkeille”. Keskeinen kysymys on myös ollut, mitä julkinen sektori voisi tehdä markkinapuutteiden korjaamiseksi (Puttonen 2010).

Kyselytutkimusten mukaan (PP-seminaari) rahoituksen saatavuus on ongelma vain noin 10–20 prosentille pk-yrittäjistä (kasvuyrityksillä noin 15 %). Liiallinen sääntely on ongelma 12 prosentille näistä yrittäjistä. Pk- ja kasvuyritysten suurimmat ongelmat liittyvät kustannuksiin, kilpailuun, työvoiman saantiin ja asiakkaiden löytämiseen (70 prosentilla yrityksistä).

Rahoituksen saatavuus on ongelma erityisesti varhaisen kasvuvaiheen yrityksille (startup-yritykset). Ne eivät juuri saa pankkiluottoa, ja julkiset sijoittajatkin ovat varovaisia. Yksityiset pääomasijoittajat ja bisnesenkelit ovat niille välttämättömiä.

Suomen erityinen ongelma on, että meillä pk-yritysten osuus viennistä on pieni. Suomessa osuus on noin 27 prosenttia, Tanskassa 55 prosenttia ja Saksassa 45 prosenttia. Pienten yritysten osuus koko viennistä on vain neljä prosenttia.

Kasvuyritysten osuus kaikista yrittäjistä (työnantajat) on myös hyvin pieni. Suomessa osuus on vain viisi prosenttia, mutta Tanskassa 12, Norjassa 14 ja Ruotsissa kymmenen prosenttia. Jopa OECD:n keskiarvo kymmenen prosenttia on paljon Suomea korkeampi.

Rahoitusmarkkinoiden sääntelymuutokset ja erityisesti vakavaraisuusvaatimuksen tiukentaminen kiristävät pankkien luotonannon ehtoja (ks. edellä luku 2). Onkin syytä kehittää vaihtoehtoisia rahoituskanavia, kuten yritysten joukkovelkakirjamarkkinoita ja yritystodistusmarkkinoita sekä pääomasijoittamista yleensä. Yritysten joukkovelkakirjamarkkinoiden kehittämiseksi ja erityisesti pk-sektorin yrityksille käyttökelpoiseksi Suomeen on ehdotettu perustettavaksi luottoluokittaja (Listayhtiöiden neuvottelukunnan puheenjohtaja Harri Pynnä). Luottoluokitusjärjestelmä voisi syntyä, jos sille löytyy maksaja. Liikkeellelaskijat maksavat aina luokituksesta. Luottoluokitus voisi parantaa hinnanmuodostusta. Esimerkiksi yritystodistusten marginaalit ovat vaihdelleet Suomessa 0,15 ja 0,75 prosentin välillä, mikä on liian suuri vaihtelu. Sijoittajien on vaikea hinnoitella luottoriskiä oikein ilman luottoluokitusta. Isot kansainväliset luottoluokittajat (Standard & Poor's, Fitch ja Moody's) eivät ole kiinnostuneita Suomen pk-yrityksistä, ja niiden palvelut ovat varsin kalliita (hinnat alkaen 100 000 euroa luokitusta kohti). On kuitenkin epätodennäköistä, että kotimainen luokittaja saataisiin perustettua. Kustannukset olisivat varsin suuret ja markkinat pienet.

Suomen joukkovelkakirjamarkkinoiden kehittämistyössä ovat mukana edellä mainittu Listayhtiöiden neuvottelukunta (LYNK) ja Elinkeinoelämän keskusliitto (EK). Pankit pyrkivät myös edistämään markkinaehtoisen rahoituksen järjestämistä asiakasyrityksilleen ja eri-

tyisesti viime aikoina keskisuurille yrityksille. LYNK yrittää selvittää, miten läpinäkyvyyden lisääminen edistää kaupankäyntiä ja tuo uusia osapuolia joukkovelkakirjamarkkinoille. Nasdaq OMX Helsinki on avannut First North Bond -nimisen vaihtoehtomarkkinan joukkovelkakirjoille. Tämä parantaa pk-yritysten rahoituksessa joukkovelkakirjalainojen käyttömahdollisuutta. Listautumisprosessi on yksinkertainen (valmis hakemuslomake), ja saatavilla on myös joukkovelkakirjalainan malliehdot. First North Bond -markkinalla olevalla lainalla on julkinen hinnanmuodostus jälkimarkkinalla. Markkina voi toimia kustannustehokkaana vaihtoehtona myös isommille yrityksille.

Vastaava kevyesti säännelty First North -markkinapaikka on ollut osakkeille jo vuodesta 2006. Suomessa listautumisia on ollut vain viisi ja Ruotsissa 120, joista jopa 30 on siirtynyt päälliställe.

Stadighin työryhmällä oli myös veropoliittisia ehdotuksia. Monissa maissa on käytössä pienten pörssiosinkojen verottomuus esimerkiksi 1 000 euroon saakka. Työryhmä suosittaa tätä myös Suomelle. Yksityisiä pääomasijoittajia voidaan kannustaa sijoittamaan listaamattomiin pk-yrityksiin verohelpoituksilla pääomatuloista. Kyseessä ovat usein erityisen riskipitoiset sijoitukset. Vähennysoikeus sijoituksista (50 %) tehtäisiin sijoitusvuoden pääomatuloista. Nykyisten suorien yritystukiin sijaan tulisi käyttää verokannustimia ja valtion pääomasijoituksia pääomarahastojen kautta. Pohjoismaista Suomessa on laskettu vähiten liikkeelle niin sanottuja high yield -bondeja (joukkovelkakirja, jvk). Vuonna 2013 liikkeellelaskua oli Pohjoismaissa yhteensä noin yhdeksän miljardia euroa (Bloomberg). Ruotsissa ja Norjassa liikkeellelaskua oli noin kahdeksan miljardin arvosta ja loppu miljardi Suomessa ja Tanskassa. Eläkeyhtiöiden sijoitukset listaamattomiin yrityksiin ovat hyvin pieni osa niiden koko sijoituspääomasta.

Pääomasijoitusten määrä on vaihdellut Suomessa vuosittain varsin paljon. Oheisessa taulukossa 18 on esitetty eräitä lukuja.

Taulukko 18
PÄÄOMASIOITUKSET (MILJOONAA EUROA) JA KOHDEYRITYSTEN
LUKUMÄÄRÄ (KPL) VIIME VUOSINA SUOMESSA

	Pääomasijoitukset	Venture-capital *	kpl
2007	1050		400
2008	620		450
2009	625		400
2010	600	110	380
2011	815	140	370
2012	600	155	390
2013	790	280	410

* Lähde: PP-seminaari 6.3.2014. Venture capital on siemenvaiheen, käynnistämisen ja yrityksen alkuvuosien kasvun rahoitusta (startup). Ulkomainen venture capital oli viime vuonna 160 milj. euroa ja bisnesenkeleiden rahoitus 11 milj. euroa sekä pääomasijoittajien 90 milj. euroa.

Kotimaisia pääomasijoituksia oli 534 miljoonaa euroa vuonna 2013. Kohdeyrityksiä oli noin 240. Pääomasijoitusrahastojen hallinnoimat varat olivat 31.12.2013 noin 5,5 miljardia euroa. Näistä on edelleen sijoitettavissa noin 2,3 miljardia euroa. Varojen BKT-suhde on Suomessa huomattavasti pienempi kuin Ruotsissa.

Alun perin hedge fund -rahastojen sääntelyyn tarkoitettu direktiivi ulotettiin maaliskuusta 2014 pääomasijoittajiin (toimilupa, raportointi valvojalle jne.). Pääomasijoittajat kritisoivat tätä ratkaisua. Suomeen tulikin lopulta kevennetty sääntelymalli (rekisteröintipakko ym.). Sääntelyn etuna on, että se antaa toimintamahdollisuuden koko EU-alueella (EU-passi).

Valtion pääomasijoitusyhtiö Teollisuussijoitus (Tesi) saa uuden kasvurahastojen rahaston (koko 130 milj. e). KRR II -rahasto sijoittaa varoja noin kymmeneen kasvuyritysrahastoon. Ne puolestaan sijoittavat varat lupaaviin kasvuyrityksiin. Kohdeyrityksiä on noin 100. Valtio sijoittaa rahastoon 60 miljoonaa euroa, ja loput tulevat työeläkeyhtiöiltä. Tavoitteena on saada aikaan kaikkiaan noin miljardin euron sijoitukset

kasvuyrityksiin (Tessin johtaja Hakala / HS / 8.2.2014). Myös ulkomais-
ta pääomaa hankitaan sijoituksiin, jotta miljardi saavutetaan. Tesi voi
myös sijoittaa suoraan kasvuyrityksiin ja osallistua yritysjärjestelyihin.

Keskustan puheenjohtaja Juha Sipilä on ehdottanut jo pari vuotta,
että valtion ei-strategisia pörssiomistuksia myydään ja vapautuvat varat
sijoitetaan yrityksiin (3–5 mrd. edestä). Hallitus on kritisoinut voi-
makkaasti muun muassa ministeri Vapaavuoren suulla tätä ehdotusta.
Keskustan ehdottamia summia pidetään aivan liian suurina. Parempana
pidetään, että valtio sijoittaa kasvuyrityksiin yhdessä eläkeyhtiöiden ja
yksityisen pääoman kanssa. Liiallinen pääomien tarjonta voi myös joh-
taa sijoitusten laadun heikkenemiseen. Stadighin työryhmä ehdottaa,
että eläkeyhtiöt sijoittavat nykyistä suuremman osan osakesijoituksista
Suomeen. TEL-yhtiöt eivät pidä tästä ehdotuksesta, koska ne pitävät
Suomen markkinoita liian pieninä. Markkinat kasvavat muualla paljon
Suomea nopeammin.

Yritysten Suomessa liikkeelle laskema joukkovelkakirjojen kanta on
yhteensä vain noin viisi miljardia euroa, kun pankkien yrityslainakanta
on noin 61 miljardia euroa. Kasvuyrityksiä ja pörssinoteerattuja yrityk-
siä on Suomessa liian vähän. Yli kymmenen prosentin kasvuun pystyviä
yrityksiä on arvioitu olevan vain noin 8 000 (3 prosenttia yritysten
lukumäärästä, ks. Terho 2013). Yli 30 prosentin kasvuun kolmena pe-
räkkäisenä vuotena pystyviä niin sanottuja gasellyrityksiä olisi 1 250.

Ongelmana on, että kasvuyrityksistä suuri osa myydään pois tai
fuusioidaan 3–5 vuoden kuluessa. Kasvuyritys myydään usein toiselle
pääomasijoittajalle. Pörssiin uusia kasvuyrityksiä ei juuri tule (ks. edellä
Ruotsin tilanne). Uusien yritysten perustamista ehdotetaan helpotetta-
van ja rahoituksen saatavuutta parannettavan. Mutta myös listautumisen
ehtoja tulisi helpottaa ja luoda kannustimia listautumiselle. Suomeen
tulee Pohjoismaista nykyisin vähiten uusia pörssilistautumisia.

Pääomamarkkinoiden kehittäminen on saanut hallitukselta liian

vähän huomiota osakseen. Stadighin ansiokas raportti on pääosin lai-
tettu hyllylle ”pölyttymään”. Näyttää siltä, että vasemmisto ja vihreät
eivät koe pääomamarkkinoiden kysymyksiä tärkeinä. Ne keskittyvät
mieluummin oikeudenmukaisuuden ja tulonjaon kysymyksiin eli yhtei-
sen kakun jakamiseen ja laiminlyövät sen kasvattamisen. Vasemmisto ja
vihreät syyttävät rahoitusmarkkinoita kriisin aiheuttamisesta, ja niille on
rahoitusmarkkinoiden rankaiseminen pääasia. Ylipäänsä poliitikoilla ei
ole ollut kovin suurta kiinnostusta pääomamarkkinoiden kehittämiseen.
Hallituksen päätökset ovat välillä jopa haitanneet alueen kehittämistä
(esim. osinkoverouudistus).

6

SUOMEN VEROPOLITIIKAN LINJA HUKASSA

Edellisissä luvuissa on jo tarkasteltu verotusta eräiden osakysymysten avulla muun muassa valtiontalouden, pääomamarkkinoiden ja energiasektorin osalta. Seuraavassa tarkastellaan verotusta kokonaisuutena ja erityisesti optimaalisen veropolitiikan piirteitä. Keskeisenä lähteenä ovat VATT:n julkaisut ja erityisesti ”Hyvän veropolitiikan periaatteet” julkaisu (VATT / Analyysi / kesäkuu 2013). Lisäksi lähteenä on Seppo Karin / VATT alustus Ostrobotnian seminaarissa 10.12.2013 (ks. esipuhe).

Nykyisen hallituksen ja jo useiden aiempienkin hallitusten verotuspäätöksistä on puuttunut selkeä linja. Veropolitiikka on ollut nykivää ja päätöksiä on jouduttu muuttamaan, kun on tehty virheitä (esim. 2013 osinkoverouudistus). Päätökset eivät ole perustuneet tutkittuun tietoon vaan liikaa poliittisiin kompromisseihin. VATT ehdottaakin veropolitiikan palauttamista lähtöruutuun (Juhana Vartiainen). Valmistelu ja vaikutusarviot eivät ole pysyneet poliitikkojen hapuilevan päätöksenteon perässä. Nykyistä suunnitelmallisemmalla ja pitkäjänteisemmällä veropolitiikalla voidaan edistää talouden kasvua ja kansalaisten hyvinvointia. Tempoileva politiikka aiheuttaa hyvinvointitappioita ja väärää talousyksiköiden päätöksiä.

HYVÄN VEROPOLITIIKAN LÄHTÖKOHDAT

Suomen veropolitiikassa ero käytännön politiikan ja ”teorian” välillä on suurempi kuin ehkä koskaan aiemmin (Seppo Kari, 2013). Verotusta on tutkittu Suomessa ja maailmanlaajuisesti erittäin paljon. Tutkimuksen ja politiikan teon yhteys on yleensä varsin läheinen monissa maissa. Tutkimustuloksia hyödynnetään veropolitiikan valmistelussa entistä enemmän – paitsi Suomessa. Tutkijoiden ymmärrys verotuksen kohtaannosta ja yleensä vaikutuksista on selkiintynyt aikaa myöten, vaikka avoimiakin kysymyksiä on edelleen. Erityisesti kysymys siitä, kuka viime kädessä maksaa verot, on osoittautunut hankalaksi useiden verojen osalta. Pää tulema näyttäisi olevan, että verot siirtyvät hintoihin, koska ne ovat kustannustekijä.

Verojärjestelmää tulisi sitä suunniteltaessa tarkastella aina kokonaisuutena, koska muuten on vaarana osaoptimointi. Jokaiselle käytetylle veromuodolle pitäisi olla kirkastettuna sen tehtävä. Miksi veroja sitten on alettu kerätä joskus ennen muinoin jo tuhansia vuosia sitten? Lähinnä hallitsijat (kuninkaat tai paikalliset hallitsijat) alkoivat kerätä veroja alamaisiltaan aluksi pääosin armeijan rahoittamista ja omia kulujaan varten. Armeija onkin tyyppillinen julkishyödyke. Verotuksessa päätavoitteena onkin rahoittaa julkisia palveluja ja tulonsiirtoja. Aikaa myöten poliittikkojen ambitiotaso kuitenkin kohosi ja tavoitteeksi tuli lisäksi talousyksiköiden (kotitaloudet ja yritykset) käyttäytymisen ohjaaminen haluttuun suuntaan esimerkiksi kulutuksen, säästämisen ja investointien osalta. Verotusta on alettu käyttää myös suhdannepolitiikan välineenä osana finanssipolitiikkaa. Myös oikeudenmukaisuuden edistämisen tavoite tuli viime vuosisadalla yhä enemmän veropolitiikan tavoitteeksi (tulonjaon tasaaminen ja progressiivinen verotus).

Verotutkimuksessa hallitseva näkemys on, että verotuksen vaiku-

tukset talousyksiköiden käyttäytymiseen tulisi minimoida. Tämä on verotuksen niin sanottu neutraalisuusperiaate. Verotus ei tällöin vääristä esimerkiksi investointi- ja säästämisspäätöksiä. Verotuksen tulisi olla siten suunniteltua, että verojen keruun aiheuttamat kustannukset minimoidaan (kustannustehokkuus). Liian monimutkainen verotus, mitä Suomen verotus nykyisin on, aiheuttaa ylimääräisiä hallinnointikuluja sekä kerääjälle että verojen maksajalle. Maksaja voi joutua käyttämään kalliita konsulttipalveluja, mikä ohjaa yhteiskunnan resursseja väärään suuntaan.

Keskeinen johtopäätös verotutkimuksesta on, että veropohjan tulisi olla mahdollisimman laaja ja verokantojen alhaisia. Verovähennykset ja huojennukset tulisi minimoida. Tältä osin Suomessa on edetty viime vuosien aikana päinvastaiseen suuntaan.

Verovähennykset (esim. lainakorot) ja verotuet (esim. alennetut verokannat) ovat nousseet esille myös kansainvälisessä keskustelussa. Useissa EU-maissa on tehty arvioita, että kolmasosa verotuista olisi syytä lakkauttaa (Rauhanen 2013). Verotuet ja -vähennykset tulisi arvioida Suomessa systemaattisesti, koska ne rapauttavat veropohjaa. Rauhalan arvion mukaan vuonna 2012 oli käytössä jopa 185 erilaista verotukea ja -vähennystä. Niiden määrä oli yhteensä peräti 23 miljardia euroa, mikä on 12 prosenttia BKT:sta. Toisaalta määrä on lähes kolmannes kaikista verotuloista ja veronluonteisista maksuista. Tutkimuksissa on myös havaittu, että verotuet ovat usein varsin tehottomia saavuttamaan niille asetetut tavoitteet. Ottaen huomioon hallituksen julkisen talouden kestävyysvajeen erittäin vaativan vähentämisurakan on yllättävää, miten vähäinen rooli verotukien karsimisella siinä on. Syynä lienee se, että poliitikot pelkäävät äänestäjien ja korporaatioiden reaktioita. Ainakaan omilta kannattajilta tukia ei haluta karsia (esim. ay-jäsenmaksun verovähennysoikeus). Suomessa tuetaan verotuksella eniten omistusasumista. Asuntovelan korkojen vähennysoikeus, asuntotulon verovapaus ja luo-

vutusvoiton verottomuus olivat vuonna 2012 yhteensä yli neljä miljardia euroa. Tämä on valtava tulonmenetyks valtiolle ja nostaa osaltaan verokantoja muussa verotuksessa. Ansio- ja työtulovähennysten vaikutus on 3,4 miljardia euroa. Alennettujen arvonlisäverokantojen vaikutus on noin 2,5 miljardia euroa (ks. jäljempänä). Teollisuuden ja liikenteen energiaverotuet ovat arvoltaan noin kaksi miljardia. Kaiken kaikkiaan verotuet ovat saamatta jääneitä verotuloja. Verotukien karsimisella voitaisiin olennaisesti supistaa kestävyysvajetta ja alentaa verokantoja.

Neutraalisuusperiaatteesta poikkeamista verotuksessa perustellaan pääasiassa tulonjakoon (oikeudenmukaisuus) ja ulkoisvaikutuksiin liittyvillä syillä. Tulonjakotehtävä voidaan toteuttaa parhaiten tuloverotuksella ja tulonsiirroilla (ks. jäljempänä). Joillakin valikoiduilla veromuodoilla voidaan ohjata talousyksiköitä ympäristön ja terveyden kannalta kestävään käyttäytymiseen (saasteerot, alkoholin ja tupakan verotus).

Yhteenvetona voidaan sanoa, että laaja veropohja ja matalat verokannat ovat ehdottomasti suositeltavin veropolitiikan päälinjaus. Suomessa ollaan kaukana tästä tilanteesta.

6.2.

ERI VEROTUSMUOTOJEN ONGELMIA

Kulutusverot ovat välillisiä veroja, joiden veropohjana on palvelujen ja tavaroiden kulutus. Yleisimmät kulutusverot ovat yleinen kulutusvero (arvonlisävero) ja erityiset kulutusverot (valmisteverot).

Yleisen arvonlisäverokannan (24 %) lisäksi Suomessa on kaksi alennettua verokantaa (ruoka, lääkkeet, lehdet ym.). Yritykset tilittävät myyntihinnan perusteella lasketun veron, mutta verorasitus siirtyy ostajalle.

Veropoliittiselta kannalta lähtökohtana tulisi olla kulutuksen yhtenäinen verokohtelu. VAT:n raportissa katsotaan, että tulonjakoon

vaikuttaminen ALV:n avulla (alennettu ALV esim. ruualle) on tehontonta ja kallista valtiolle. Korkealla tulotasolla kulutetaan enemmän ja kalliimpia tuotteita, ja hyöty menee myös ”rikkaille”. Tulonsiirrot ja tuloverotus ovat halvempia ja tehokkaampia tulojen tasauksessa.

Valmisteveroja käytetään Suomessa paljon fiskaalisessa tarkoituksessa eli verotulojen hankkimiseen. Päätaavoite tulisi olla epäterveen kulutuksen (ulkoisvaikutus) vähentäminen (alkoholi, tupakka, sokeri, makeiset jne.).

VATT:n kannatettava suositus on, että arvonlisäverotuksessa tulisi pyrkiä mahdollisimman laajaan veropohjaan ja yhtenäiseen verokantaan. Valmisteverojen keräämistä fiskaalisin perustein tulisi vähentää. Jos tavoitteena ei ole ohjata kulutusta, kulutusverotuksen tulisi olla yhtenäistä (yksi ALV-verokanta).

Ansiotulojen ja muiden työtulojen verotuksella vaikutetaan tulonsaajan moniin toimintoihin ja valintoihin, kuten työuraan, työn vastaanottamiseen, ylitöiden määrään ja koulutukseen. Myös ansiotulojen verotuksessa on pyrittävä haitallisen (hyvinvointitappiot) käyttäytymisen minimointiin. Esimerkiksi ylitöiden liian ankara verotus vähentää halukkuutta tehdä ylitöitä.

Progressiivisella tuloverotuksella halutaan tasoittaa tuloeroja. Liian jyrkkä progressio kannustaa palkkatulojen muuntamiseen pääomatuloiksi (perustetun yhtiön kautta). Tätä tapahtuu nyt yhä enemmän Suomessa.

Palkka- ja pääomatulojen verokantojen ero on nyt Suomessa liian suuri (yli 20 prosenttiyksikköä suurimmillaan). Eroa olisi kavennettava alentamalla palkkatulojen verokantaa pitkällä aikavälillä. Tämä on yksi tärkeimmistä veropoliittisista linjauksista Suomelle.

Ylipäänsä veromuutosten tulonjakovaikutuksia on vaikea laskea. Usein laskelmat perustuvat uudistuksen vaikutukseen yhden vuoden nettotulossa. Pitkän ajan vaikutuksen arviointi olisi tarpeen, mutta se edellyttää oletusten tekemistä käyttäytymisen muutoksista. Sääs-

tämiseen (ja sijoittamiseen) kohdistuva tuloverotus (korot, osingot, luovutusvoitot jne.) vääristää usein säästämisen määrää ja säästökoh- teiden valintaa. Suomessa olivat talletuskorot pitkään jopa verottomia (1990-luvun alkuun). Inflaatio, joka syö nimellisen tuoton arvoa, voi kohottaa efektiivistä veroastetta selvästi. Pääomatulojen melko matalia verokantoja (ne ovat laskeneet aikaa myöten keskimäärin) onkin perus- teltu tällä reaalitytuottoargumentilla ja säästämisen riskeillä (osakkeet).

Suomessa on varsin epäneutraali verokohtelu varsinkin osinko- tuotoille. Listattujen ja listaamattomien yhtiöiden osinkoja kohdellaan varsin eri lailla ja lisäksi monimutkaisella menetelmällä, jossa on liian monia portaita.

Suomen veropolitiikassa suurimpia muutoskohteita on erilaisten osinkotulojen yhtäläiseen verokohteluun siirtyminen.

Suomen yhteisöverotuksessa on tapahtunut suuria muutoksia 1990-luvun alun jälkeen. Tuolloin eriytettiin ansio- ja pääomatulojen verotus. Sitten uudistettiin pääomatulo- ja yhteisöverotukset. Veropoh- jaa laajennettiin vähennyksiä karsimalla ja siirryttiin yhteisöverotukses- sa yhtiöveron hyvitysjärjestelmään (avoir fiscal). Tämä oli mullistava verouudistus. Verotulot alkoivat kasvaa huomattavasti. Avoir fiscalissa osinkoja verotetaan yhdenkertaisesti, eli niiden kaksinkertainen vero- tus päättyi. Tällä oli ratkaiseva merkitys yritysten rahoitusrakenteen kannalta. Aiempi verotus oli suosinut velkarahoituksen käyttöä ja ran- gaissut oman pääomanehtoista rahoitusta. Kaiken kaikkiaan pääoma- ja yhteisöverotuksesta tuli ilmeisesti maailman neutraalein.

Tuosta ajasta on etäännytty kauaksi. EU:n vaatimuksesta avoir fiscal jouduttiin lopettamaan ja siirryttiin takaisin osinkojen kahden- kertaiseen verotukseen.

VATT ehdottaa, että yrityksiä verotettaisiin niin sanotun nor- maalituoton perusteella. Normaalituotto on eräänlainen talouden luonnollinen tasapainoreaalikorko (nykyisin 1–2 %). Pääomapanokselle

saatua normaalituottoa verotettaisiin kuten muita pääomatuloja ja sen yli menevää osaa ansiotulona. Laskennallisesti malli on hankala, eikä se liene käytössä maailmalla. Edellä jo todettiin, että omistusasuminen on Suomessa kevyesti verotettua. Vuokratuloista maksetaan pääomatulo- veroa. Verotus suosii omistusasumista, mikä voi vähentää muuttamista maan sisällä eli haittaa työvoiman liikkumista.

Kiinteistöveroä pidetään hyvänä verona, koska se vääristää vähän taloustoimijoiden valintoja. Maapohjan verotus vaikuttaa ehkä vähiten käyttäytymiseen. VATT suosittaa veronkorotusten kohdistamista maa- pohjan veroon.

Edellä oleva tarkastelu Suomen verojärjestelmän tilasta ja viime vuosien veropolitiikasta osoittaa, että virheitä on tehty verouudistuksissa paljon. Kansainvälinen verokilpailu kasvaa tulevaisuudessakin. Tämä aiheuttaa huomattavia paineita Suomen verojärjestelmän uudistamiselle. Myös veroparatiisit ovat jatkuva ongelma. Suomen veropoliittinen linja olisikin arvioitava alusta alkaen uudelleen. Tätä varten hallituksen olisi- kin syytä perustaa laajapohjainen ja korkeatasoinen sekä asiantuntijapai- notteinen verotuksen uudistamiskomitea. Sen perustamisella on jo kiire julkisen sektorin kestävyysvajeen ahdistaessa koko maan kehitystä.

7

EUROJÄRJESTELMÄN HAASTEET SUOMELLE

Euro – yhteinen raha – luotiin vuonna 1999 suuren poliittisen innostuksen ja euforian vallassa. Tämä ilmeni myös samaan aikaan käynnistetyssä Lissabonin prosessissa, joka päättyi vuosia myöhemmin Lissabonin sopimukseen. Lissabonin sopimuksen tavoitteena oli nostaa EU koko maailman kilpailukykyisimmäksi talousalueeksi, jolla on vankka taitotietopohja (korkean teknologian alue). Tällöin vertailukohtana oli erityisesti Yhdysvallat, jossa tuotannon ja tuottavuuden kasvu oli jo pitkään ollut nopeampaa kuin EU-alueella.

Vuosituhanen vaihteessa EU alkoi tavoitella myös laajentumista erityisesti entisen niin sanotun itäblokin alueen maihin. EU:n jäsenmäärä kasvoikin nopeasti. Tavoitteena oli laajentaa ja syventää integraatiota samanaikaisesti ja nopeutetulla aikataululla. Yhteisen rahan katsottiin parhaiten edistävän integraation syvenemistä. Yhteinen raha kohottaisi tehokkuutta olennaisesti parantamalla resurssien allokaatiota, koska yhteisen rahan avulla valuuttakurssiriskit ja valuutanvaihtokulut piensivät.

Yhteinen raha oli kuitenkin alun alkaen ensi sijassa poliittinen hanke. Monilla päättäjillä oli jo tuolloin mielessä ja ”salaisena” tavoitteena tiivistyvä poliittinen unioni (eräänlainen liittovaltio tai jopa Euroopan yhdysvaltojen luominen). Finanssi- ja velkakriisin (alkoi Kreikasta v. 2010) varjolla tätä federalismin mallia ollaankin viemässä kovaa vauhtia eteenpäin. Prosessia viedään eteenpäin (pankkiunioni parhaillaan) epädemokraattisesti kansalaisia kuulematta. Perussopimuksen ”no bail-out” -ehtoa on jo rikottu useaan kertaan muun muassa kiertämällä sitä hallitusten tai valtioiden välisellä sopimuksella. Muutokset pitäisi toteuttaa perussopimuksen kautta, mutta tähän ei uskalleta mennä, koska pelätään, että kansalaiset eivät hyväksyisi jatkuvaa yhteisvastuun kasvattamista. Jopa EKP:n toiminnassa on rikottu sen mandaattia. Tämän on äskettäin todennut Saksan perustuslakituomioistuin.

7.1.

EUROALUEEN KRIISIYTYMINEN

Euroalue selvisi Yhdysvalloista vuonna 2007 alkaneesta finanssikriisistä varsin hyvin. Ennen kaikkea täällä ei alkanut laaja pankkikriisi kuten Yhdysvalloissa. Yhdysvallat selvitti vuonna 2009 tiensä kohti elpymistä varsin nopeasti ja tehokkaasti. Pankkien taseet läpivalaistiin ja tehtiin stressitestit, minkä jälkeen suuret pankit päämitettiin TARP:n ja omistajien varoilla. Lehman Brothers päästettiin konkurssiin jo aiemmin. Lisäksi useita suuria liike- ja/tai investointipankkeja fuusioitiin. Pankit ovatkin Yhdysvalloissa nykypäivänä hyvässä kunnossa ja vakavaraisia. Valtion pääomasijoituksista suuri osa on saatu takaisin. Yhdysvaltojen kasvuvauhti on ollut melko tasaisesti kahden prosentin luokkaa ja työttömyysaste alentunut selvästi. Euroopan pankkien tilanne on huonompi.

Yhdysvaltojen selvittyä finanssikriisistä ”kuiville” Eurooppaan ja erityisesti euroalueelle iski rajusti velka- ja finanssikriisi. Se alkoi Krei-

kan valtion velkakriisistä toukokuussa 2010, mutta merkit olivat näkyvissä jo aiemmin. Kreikka horjui konkurssin partaalla, ja sitä päädyttiin tukemaan (valtioiden kahdenvälisin lainoin ja IMF:n tuella). Kriisi levisi myöhemmin Irlantiin, Portugaliin, Kyprokseen ja Espanjaan. Useat muutkin euroalueen maat ovat olleet huonossa kunnossa ja kilpailukyky rapautunut.

Euroalueen valtioiden julkinen velka suhteessa bruttokansantuotteen on kohonnut 95 prosenttiin (Kreikka 170 %, Portugali 125 %, Espanja 40 prosentin tasolta 70 prosenttiin jne.). Budjetin ja vaihtotaseen alijäämät olivat suuria (4–10 %:n tasoa) useissa maissa. Tiukan saneerauksen (ns. austerity-policy) avulla ne ovat pienentyneet nyt selvästi. Euroalueen työttömyys on peräti 12 % (nuorisotyöttömyys 25 %), kun Yhdysvalloissa se on noin 7 %. Euroalueen BKT on supistunut jo kaksi vuotta, ja kasvunäkymät ovat heikot. Miten on voinut käydä näin huonosti? Euroalueenhan piti olla suuri menestystarina ja ohittaa Lissabonin sopimuksen tavoitteen mukaisesti Yhdysvallat kasvussa, tuottavuudessa ja kilpailukyvyssä. Nyt jälkeensä jääneisyys Yhdysvaltoihin nähden on kasvanut entisestään. Euroalue pysyykin nyt pystyssä vain EKP:n ”setelirahoituksen” ja muun tukipolitiikan (yhteisvastuu) avulla. Vuosituhannen vaihteen euroeuforia valtasi myös markkinavoimat. Markkinakuri ei toiminut euroalueella lainkaan (reittaajat ja sijoittajat torkahtivat). Tämä näkyi selvimminkin siinä, että euromaiden pitkien velkakirjojen korot alkoivat konvergoitua lähelle Saksan tasoa, kun ero oli vuoden 2000 tienoilla jopa kymmenen prosenttiyksikköä. Jopa Kreikka alkoi saada lainaa markkinoilta alhaisella korolla (riskipremio suli lähelle nolaa). Tämä kaikki muuttui nopeasti vuonna 2010, kun Kreikan korot nousivat yli 20 prosenttiin ja samalla myös muidenkin euromaiden velkojen pitkät korot alkoivat erkaantua Saksan tasolta. EKP:n politiikan seurauksena (ns. OMT) korkoerot alkoivat uudelleen kaventua vuonna 2012.

EKP:n ja muidenkin keskuspankkien (USA/Fed ja Englanti/Bank of England) rahapolitiikkaa noin vuosina 2002–2007 on kritisoitu jo ennen finanssikriisiä ja varsinkin sen jälkeen. On katsottu, että keskuspankit eivät kiinnittäneet tarpeeksi huomiota liian voimakkaasti kasvaneisiin raha-aggregaatteihin (likviditeetti) ja velkaantumiseen (Pikkarainen 2005 ja 2007, Kontulainen & Suvanto 2006, Taylor 2009, Tervala 2012 ja Hanke 2014). Sailaksen arvion mukaan Euroopan keskuspankilla on keskeinen rooli eurokriisin synnylle, koska EKP:n johtajat tuudittautuivat itsetyytyväisyyteen, vaikka rahoitusmarkkinoilla oli kehittymässä suunnattomia epätasapainottomuuksia (Sailas 2013).

Useiden euromaiden kilpailukyky heikkeni olennaisesti vuoden 2000 jälkeen. Vaihtotaseen alijäämät alkoivat kasvaa ja samalla valtioiden velkaantuminen sekä budjetin alijäämät. Lähes käsittämätöntä oli nimellisten palkkojen kasvunopeuksien ero suhteessa Saksaan. Kun Saksassa nimelliset palkat nousivat kymmenen vuoden aikana yhteensä noin 20 prosenttia (reaalipalkat eivät nousseet), kohosivat ne jopa kaksi kertaa nopeammin Kreikassa (yli 50 %). Saksan taso ylittyi reippaasti muuallakin (ml. Espanja, Italia, Ranska ja Suomi).

Euroalueen kriisin keskeinen vaikutus on ollut se, että tuottavuuserot ovat kasvaneet huomattavasti euromaiden välillä (Malinen & Kuusi 2013). Integraation syvenemisen piti tasoittaa eroja. Halpa velkaraha, jota kriisimaat saivat roppakaupalla, käytettiin vuosina 2000–2007 pääosin kulutukseen, asunto-ostoihin ja valtion velan kasvattamiseen. Erot yritysluottojen koroissa ja luoton saatavuudessa ovat nyt kasvaneet huomattavasti euromaiden välillä. Lisäksi euroalueen ja sen ulkopuolisten EU-maiden välillä on kasvavia poliittisia ongelmia (Britannia, Ruotsi, Tanska ym.).

Sen sijaan, että euro olisi yhdistänyt maita, se onkin alkanut erottaa niitä toisistaan taloudellisesti ja poliittisesti. Euroalue on edelleen taantumassa, vaikka rahoitusmarkkinat on saatu rauhoittumaan EKP:n

politiikalla syksystä 2012 lähtien. EKP on luvannut työntää markkinoille rahaa tarvittaessa rajattomasti. Näin siitä on tullut eräänlainen euroalueen ylihallitus, jonka varassa koko epäterveellä pohjalla oleva rakennelma pysyy pystyssä (Sailas 2013).

Euroalueen ongelmat heijastuvat myös koko unionin tulevaisuuden näkymiin. Unto Hämäläinen vertaa Euroopan unionia Neuvostoliittoon (Hämäläinen 2013). Neuvostoliitto syntyi neljässä vuodessa väkivalloin ja laajeni ”raudalla ja verellä”. Euroopan unioni sitä vastoin on kasvanut nykyiseen mahtiinsa hitaasti ja rauhanomaisesti sekä varsin demokraattisesti. Gorbatšov ja monet muutkin (Paavo Väyrynen väitöskirjassaan 1989) vakuuttivat vielä syksyllä 1989, että Neuvostoliitto on ikuinen. Hämäläisen arvion mukaan EU ei kokene Neuvostoliiton kaltaista nopeaa loppua vaan pikemminkin hajoaa hitaasti omaan tehottomuuteensa. Vaihtoehtoisesti EU saattaa kehittyä kriisien kautta Euroopan yhdysvalloiksi. Laura Kolben mukaan EU on epäonnistunut yhteisen eurooppalaisen identiteetin luomisessa. EU:n poliittisena tavoitteena oli turvata rauha ja luoda hyvinvointia sekä vakautta. Rauha on saatu turvattua, mutta eurokriisi on vaarantanut hyvinvoinnin ja vakauden (Kolbe 2012).

7.2.

ONKO EURO OPTIMAALINEN VALUUTTA-ALUE?

Maailmassa on ollut kautta aikojen lukuisia yhteisen rahan (valuuttanunioni) kokeiluja (Nordvig 2013). Useimmat ovat kaatuneet ja jotkin nopeastikin. Menestyneitä valuuttaunioneja ovat erityisesti Yhdysvallat, Saksa ja Sveitsi. Euroalue eroaa monessa suhteessa olennaisesti näistä eikä vähiten yhtenäisen ”kulttuurin” puuttumisen tähden (Lindblom 2013). Euroalue onkin kaiken kaikkiaan varsin epäoptimaalinen valuutta-alue.

Kansainvälinen kirjallisuus (ja tutkimus) tuntee varsin hyvin optimaalisen valuutta-alueen kriteerit (Malinen & Kuusi 2013, Nordvig 2013). Hämmästyttävän hyvin nämä kriteerit näyttävät pitävän paikkansa todellisuudessa. Mundell ja Fleming (1962) määrittelivät kriteerit alun perin (ks. myös Frankel & Rose 1998 sekä Feldstein 2011). Kriteerit ovat seuraavat:

- 1) Työvoiman tulee olla vapaasti liikkuvaa valuutta-alueen sisällä ja palkkojen muodostuksen tulee olla joustavaa.
- 2) Valuutta-alueen maiden tulee käydä aktiivisesti kauppaa keskenään.
- 3) Suhdannevaihteluiden ja suhdannesokkien tulisi vaikuttaa mahdollisimman samalla tavalla valuutta-alueen maihin.
- 4) Valuutta-alueen maiden välillä tulee olla yhteinen riskienjakomekanismi, jolla tasataan tuloja maiden välillä.

Valuutta-alueen onnistuminen ja menestys edellyttää kaikkien neljän ehdon täyttymistä ja vieläpä täysimääräisesti.

On helppo päätellä, että euroalue ei täytä lähimainkaan näitä kriteerejä. Työvoiman liikkuvuus on euromaiden kesken vain 0,2 prosenttia työikäisestä väestöstä vuodessa, Yhdysvalloissa se on 15 kertaa suurempaa. Euromaiden välillä on liikkuvuuden esteitä, joita on hankala poistaa edes aikaa myöten. Näitä ovat erityisesti kulttuuri- ja kielierot. Myös palkkajoustoissa on iso ero Yhdysvaltojen ja Euroopan välillä.

Toinen ehto aktiivisesta kaupankäynnistä toteutuu varsin hyvin euroalueella. Palvelujen kaupassa tosin on esteitä enemmän kuin Yhdysvaltojen sisällä.

Kolmas ehto on erityisen hankala euroalueelle. Myös Yhdysvalloilla on ongelmia tämän kanssa. Euroalueen maiden välillä erot ovat suuremmat kuin Yhdysvalloissa. Suhdannevaihteluissa erot ovat aina olleet hyvin suuria, mikä johtuu muun muassa hyvin erilaisista tuotannon rakenteista. Tulotasoerot (BKT per capita) ovat euromaiden kesken

paljon suuremmat kuin Yhdysvaltojen osavaltioiden kesken (Holm 2013). Tulotason suuret erot vaikeuttavat yhtenäistä finanssipolitiikkaa euroalueella. Tästä seuraa helposti valtiontalouksien epäyhtenäinen kehitys, tavallaan erilaiset ”politiikkasokit”. Tuottavuuskehitys voi myös olla varsin erilaista. Euromaiden väliset erot tuottavuudessa ovatkin kasvaneet (Malinen & Kuusi, 2013).

Työmarkkinat toimivat varsin eri tavoin euromaissa (von Hertzen 2013). Suuret palkankorotusten erot (ks. edellä) aiheuttavat kilpailukykyeroja. Kasvavista vaihtotaseen eroista taas syntyy uusia politiikkasokkeja. Epäsymmetriset sokit vaikeuttavat euroalueen toimintaa. Yhdysvalloissa on samoja ongelmia kuten Saksassa ja Sveitsissä, mutta ne ovat paljon pienempiä kuin euroalueella.

Neljäs ehto on toteutettu Yhdysvalloissa (myös Saksassa ja Sveitsissä) laajalla yhteisellä liittovaltion budjetilla. Kysymyksessä on tulonsiirtomekanismi, jolla tasoitetaan erilaisista sokeista johtuvia tulojen ja työttömyyden kasvavia eroja osavaltioiden välillä. Yhdysvaltojen liittovaltion budjetti oli pitkään (1800-luvun alusta) vain noin neljä prosenttia bruttokansantuotteesta. Budjetti kasvoi 1930-luvun lamassa noin kymmenen prosentin tasolle. Nykyisin se on yli 20 prosenttia. Keskeisiä elementtejä ovat yhteinen työttömyysturvajärjestelmä, sosiaalinen tuki, koulutus- ja infrastruktuurimenot sekä armeija. EU:n yhteinen budjetti on vain prosentti bruttokansantuotteesta.

Näissä neljässä optimaalisen valuutta-alueen ehdossa ei sanota mitään rahoitusjärjestelmästä. Viidenneksi ehdoksi voidaan lisätä yhteisen talletussuojan ja pankkivalvonnan vaatimus. Yhdysvaltoihin perustettiin kansallinen keskuspankki (Federal Reserve) vasta vuonna 1913 (sata vuotta sitten!). Se syntyi nimenomaan yhteisen ja yli koko maan ulottuvan pankkivalvonnan tarpeita varten, koska pankkikriisit olivat usein levinneet osavaltioiden rajojen yli. Rahapolitiikan rooli korostui vasta myöhemmin. Suuret kansalliset pankit tulivat tuolloin Federal Reserven

valvontaan. Pankkeja valvoivat myös osavaltiot ja muutkin viranomaiset (OTS ja OCC). Arvopaperimarkkinoita valvoo valtakunnallisesti SEC (Securities and Exchange Commission). Yhteinen talletussuojajärjestelmä perustettiin vasta suuren laman aikoihin 1930-luvun alussa.

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että euroalue täyttää nämä viisi (alun perin siis neljä) kriteeriä optimaaliselle valuuttaunionille varsin huonosti. Vuonna 2010 alkanut euroalueen velka- ja finanssikriisi on vain kärjistänyt tilannetta ja tuonut ilmiselvästi esille, miten kaukana optimaalisesta valuutta-alueesta euroalue on. Professori Vesa Kannianen onkin sanonut rahaliiton olevan vuosisadan virhe (Kannianen, 2013).

7.3.

MITEN EUOKRIISIÄ ON HOIDETTU JA MITKÄ OVAT EURON TULEVAISUUDENNÄKYMÄT?

EKP ja komissio ovat hoitaneet euron kriisiä varsin aktiivisesti Kreikan kriisistä 2010 lähtien. Niin sanottu troikka on ollut akuutissa kriisinhoidossa aktiivisesti mukana (EKP, EU ja IMF).

Euroopan keskuspankki on harjoittanut hyvin matalan koron politiikkaa (ohjauks korko 0,25 prosenttia) ja luvannut jatkaa tällä linjalla, kunnes kriisi helpottaa. EKP on ostanut kriisimaiden velkakirjoja ja tarjonnut pankeille valtavasti ylimääräistä likviditeettiä vuosina 2011–2012. Luottojen ehdot ovat olleet poikkeuksellisen edulliset (3 v. maturiteetti ja alle markkinakoron, vakuuksista tingitty). Tämä onkin ollut jo osin ”piilevä” solvenssitukea pankeille. EKP:n vuoden 2012 elokuun lupaus ostaa rajoituksetta kriisimaiden velkakirjoja (tietyt ehdot) niin sanotun OMT-ohjelman puitteissa oli kuitenkin ratkaisevaa. Tavoitteena oli pelastaa euro (”to do whatever it takes to save the euro”). Kriisimaiden velkakirjojen korot ovat laskeneet huomattavasti, samoin kuin Italian ja Ranskan korot. EKP:n ei ole tarvinnut ostaa velkakirjoja (päätöksen

laillisuudesta ks. edellä). Kriisimaiden tukemista varten luotiin ensin ERVV ja sittemmin EVM (Euroopan vakausmekanismi). Näiden kautta lainoitetaan kriisivaltioita, ja EVM:n kautta voidaan antaa pankkien pääomistusta varten lainaa valtiolle. Instituutiot on perustettu valtioiden tai hallitusten välisellä sopimuksella, ja näin on kierretty EU:n perussopimuksen no bail out -pykälää (ei velkojen yhteisvastuuta).

Pankkiunionia ollaan parhaillaan perustamassa. Siihen kuuluu kolme osaa, jotka ovat

- yhteinen suurten pankkien valvonta EKP:n yhteydessä ja noin 6 000 pienen pankin valvonnan koordinointi
- kriisinsuoritusviranomaisen ja yhteinen kriisirahasto
- yhteinen talletussuojajärjestelmä.

Kriisinsuoritusviranomaisen päätettiin perustaa joulukuun huippukokouksessa. Samalla perustettiin kansalliset kriisien ratkaisurahastot (harmonisointi), ja nämä yhdistetään yhteiseksi rahastoksi kymmenen vuoden kuluessa (rahaston koko 50 mrd. euroa).

Euroopan parlamentti käsittelee näitä päätöksiä parhaillaan, mutta haraa kovasti ehtoja vastaan. Myös EKP:n johtaja Mario Draghi on antanut ehdoista varsin kriittisiä arvioita. Rahaston koko haluttaisiin esitettyä suuremmaksi ja/tai rahastolle haluttaisiin oikeus lainata markkinoilta jäsenvaltioiden takuulla (ehkä EVM:n kautta). Komission valtaa kriisinsuoritusviranomaisen päätöksenteossa halutaan lisätä ja vähentää jäsenvaltioiden valtaa. Kyseessä olisikin merkittävä muutos yhteisvastuun suuntaan.

Yhteistä talletussuojaa ei ole käsitelty vielä virallisesti, koska Saksa on sen estänyt. Komissiolla on kuitenkin suunnitelmat valmiina. EKP, komissio ja parlamentti kannattavat voimakkaasti yhteisen talletussuojajärjestelmän perustamista (siis yhteisvastuuta lisää). Kaikilla näillä tahoilla onkin selvästi federalistinen tavoite tulevalle euroalueelle, jota

tavallaan alkuperäisessä muodossa ei enää olekaan olemassa.

Mitä tämä jatkuva yhteisvastuun ja yhteisen (tai keskitetyn) päätöksenteon mallin kehittäminen merkitsee euroalueelle tulevaisuudessa? Vastauksen tähän kysymykseen antoi helmikuun puolivälissä komission varapuheenjohtaja Viviane Reding esitelmässään Cambridgen yliopistossa (ks. Iltalehti 19.2.2014, Reding 2014). Luxemburgilainen Reding ennusti, että euroalueesta tulee liittovaltio. Lisäksi hän totesi, että ”henkilökohtainen näkemykseni on, että euroalueesta pitääkin tulla Euroopan yhdysvallat”. Reding myös korosti, että euromaat ovat tehneet ainutlaatuisen pitkän loikan yhdentymisessä finanssikriisin vuosina, ja viittasi komission uusiin valtuuksiin tarkastaa läpikotaisin kansalliset budjetit sekä suunnitelmiin rakentaa täysi pankkiunioni. Monen päättäjän väitteet Suomessa, että liittovaltiokehitystä ei tapahdu ja että tällaiset puheet ovat lähinnä ”höpö höpöä” tai ”pölhöpopulismia”, joutuvat outoon valoon komissaari Redingin puheenvuoron jälkeen. On täysin selvä, että Eurooppaan (euroalue) ollaan luomassa liittovaltion rakenteita. Mikään salaisuus tämä ei ole ollut pitkään aikaan ainakaan Suomen ulkopuolella. Reding vain sanoi sen ääneen (ensimmäisen kerran avoimesti EU:n ylimältä taholta). Britanniassa Redingin puhe herätti valtavaa huomiota, koska maa valmistautuu kansanäänestykseen EU-jäsenyydestä vuonna 2017. Tähän liittovaltiokehitykseen ja sen ohessa EU:n perussopimusten rikkomuksiin ovat monet kiinnittäneet huomiota myös Suomessa (Lindblom, Sailas, Hurri, Snell & Salminen 2013).

Saksalaiset eivät puhu liittovaltiokehityksestä vaan mieluummin poliittisen unionin luomisesta euroalueelle. Tämä on kaikkien suurten puolueiden tavoite Saksassa. Poliittisessa unionissa olisi kaksi pilaria. Ensinnäkin täysi pankkiunioni (ks. edellä). Toiseksi fiskaaliunioni, johon sisältyisi suuri yhteinen budjetti, eurobondit ja yhteinen keskitetty finanssiministeriö. Yhteiset menot katettaisiin osin yhteisellä verotuksella (esim. yritysverotus, ympäristöverot, energiaverotus jne.). Yhteiset

menot voisivat olla esimerkiksi yhteinen työttömyysturvajärjestelmä ja yhteisiä infrastruktuurihankkeita. Näitä näkemyksiä on usein epävirallisesti esitelty saksalaisissa lehdissä (esim. der Spiegel ym.). Saksa haluaa poliittista unionia, mutta ehtona sille on EU:n perussopimusten muuttaminen. Tämän vaatimuksen on Saksan johto toistanut usein. Toistaiseksi Saksa on kuitenkin pala palalta perääntynyt tästä vaatimuksesta ja joutanut. Kriisinratkaisuviranomainen ja yhteinen rahasto ovat tyyppillinen esimerkki. Aluksi Saksa vastusti niitä ja vaati perussopimusten muuttamista. Komissio väitti koko ajan, että nämä päätökset eivät vaadi perussopimusten muuttamista vaan ne voidaan tehdä valtioiden (tai hallitusten) välisellä sopimuksella. Joulukuussa 2013 Saksa antoi yllättävän helposti periksi.

Saksasta riippuu, miten pitkälle yhteisvastuun lisäämisessä voidaan edetä ilman EU:n perussopimusten muuttamista. Saksan johdolla on myös ongelmia oman perustuslakituomioistuimensa kanssa (ks. edellä EKP:n tapaus).

7.4.

SUOMEN LINJA

Eurooppa on vedenjakajalla. Olemme historiallisten ratkaisujen edessä. Euroopan unionia ja euroaluetta ei alkuperäisessä Maastrichtin sopimuksen muodossa enää ole olemassa. Muutos on tapahtunut vaivihkaa kuulematta kunnolla kansalaisten kantaa. Alueelle onkin kasvanut valtava demokratian vaje (ks. Lindblom, Sailas, Nyberg ym.). EU:n perussopimuksia on rikottu surutta. Jotkut ovat sanoneet, että EKP on yhdessä komission kanssa tehnyt ”verettömän vallankaappauksen”. Vallankaappauksia on Euroopan historiassa tehty ennenkin (Espanja, Kreikka ja Adolf Hitlerin yritys ym.). Professori Charles Wyplosz sanoi Kauppalehden haastattelussa, että EU:n johdon pitäisi nyt olla vankilassa

(KL 9.9.2013). Se on rikkonut EU:n perussopimusta, koska perussopimus kieltää yhteisvastuun. Ainakin johto pitäisi viedä oikeuteen, missä parhaat asiantuntijat tutkisivat asiaa. Jokaisen jäsenmaan pitää vastata omasta taloudestaan ja veloistaan. Wyplosz lakkauttaisi myös EVM:n sekä vakaus- ja kasvusopimuksen. Lisäksi Wyplosz sanoi, että euroalueen kriisinhoito on epäonnistunut surkeasti. Hän muistutti siitä, että Yhdysvalloissa on 1840-luvulta lähtien ollut periaate, että liittovaltio ei pelasta osavaltioita. Euroalueelle ollaan jo luotu järjestelmä, jossa toimitaan täysin eri tavalla. Yhteisvastuulla on ryhdytty pelastamaan jäsenvaltioita, mikä luo valtavan moraalikadon (moral hazard) ongelman.

Monet arvioijat ovat päätyneet johtopäätökseen, että vain liittovaltiokehityksellä euro voi säilyä. Tämä edellyttää täyden pankkiunionin ja fiskaalisen unionin luomista (ml. eurobondit). IMF päätyy kahdessa tutkimusraportissa tähän (IMF, 2013). Samoin Jens Nordvig uudessa kirjassaan (Nordvig, 2013). Nämä tahot uskovat, että markkinakuri saadaan toimimaan laajassakin yhteisvastuun mallissa (ei syntynyt moraalikatoa ja ”vapaa matkustaja” -ongelmaa). Nordvig tosin vähän epäilee tätä. Toiset uskovat, että moraalikato voidaan välttää komission kasvavan vallan avulla eli siis sääntelyllä ja valvonnalla sekä sanktioilla (ml. Olli Rehn useissa puheenvuoroissa).

On myös niitä, jotka kannattavat eräänlaista sekamallia (”osittainen liittovaltio”). Pankkiunionia kehittämällä voidaan euro pelastaa ehkä jopa ilman yhteistä talletussuojaa (Korkman, 2013). Täysi pankkiunioni saattaa kuitenkin loppujen lopuksi olla tarpeen. Tällöin vastustetaan kuitenkin fiskaaliunionia ja eurobondeja (Korkman, 2013). Tämän näkemyksen perustelut ovat kuitenkin analyttisesti varsin köykäiset. Niihin näyttääkin sisältyvän aimo annos pelkkää ”eurouskovaisuutta” ja idealismia. Arvostettu The Economist-lehti on jo pitkään edustanut näkemystä, että euro voi onnistua vain luomalla laaja pankki- ja fiskaaliunionin eli poliittisen unionin kokonaisuudessaan.

Teoriassa poliittinen unioni voisi onnistua ja euro sen myötä, mikäli laaja pankki- ja fiskaaliunioni toteutetaan. Ehtona on se, että markkinakuri saataisiin toimimaan täysimääräisesti, jotta moraalikato ei räjähtäisi. Komission valta ei riitä moraalikadon eliminoimiseen. Mutta teoria on eri asia kuin käytäntö (realismi) ja varsinkin yhteiskunnallisissa sekä taloudellisissa kysymyksissä. Tämän teoksen kirjoittajan näkemys on, että euroaluetta ei mitenkään saada täyttämään optimaalisen valuutta-alueen ehtoja (ks. edellä). Täysi pankki- ja fiskaaliunionikaan eivät olisi riittäviä. Erot Yhdysvaltojen ja euroalueen välillä ovat valtavat. Euroalue on kerta kaikkiaan liian heterogeeninen täyttääkseen optimaalisen valuutta-alueen kriteerit. Maat ovat liian erilaisia kaikissa suhteissa. Maiden väliset erot ovat huomattavasti suurempia kuin Yhdysvaltojen osavaltioiden väliset erot. Eurokriisikin on vain lisännyt näitä eroja ja toisaalta paljastanut ne armottomasti. Eroja on kaikissa taloudellisissa, talouspoliittisissa, kulttuurisissa, kielellisissä ja yleisissä yhteiskunnallisen käyttäytymisen ja vastuullisuuden kysymyksissä (jopa uskonnoissa). Näitä eroja on vaikeata vähentää olennaisesti. On huomattava, että hyvin toimivan liittovaltion rakentaminen kesti Yhdysvalloissa noin 150 vuotta! Ja väliin tuli jopa sisällissota, jolloin Yhdysvalloissa oli kaksi eri dollaria.

Euroalueeseen – yhteiseen rahaan – kuulumisen edellyttää jatkuvaa kurinalaista talouspolitiikkaa. On seurattava johtavan (vahvimman) maan linjaa hyvinkin tarkkaan (eli Saksan linjaa). Saksalainen kurinalaisuus onkin hankalaa seurattavaa. Palkkojen nousuerot vuosina 2000–2012 ovatkin ”korutonta kertomaa”. Yli 40 prosenttiyksikön ero kasvuluvuissa on käsittämättömän suuri. Kreikan devalvoitumistarve vuonna 2010 oli noin 40 prosentin luokkaa. Etelä-Euroopan mailla ei ole kykyä eikä edes halua seurata saksalaista linjaa. Myös Italialla ja Ranskalla on ollut suuria vaikeuksia seurata Saksan politiikkaa, ja ne ovatkin romahtaneet kilpailukyvyssä Saksaan nähden. Nykyisin myös Suomi on pudonnut Saksan ”kelkasta”. Euromaista vain Itävalta, Alankomaat ja Luxemburg

ovat kohtuullisen hyvin pystyneet säilyttämään kilpailukykyensä Saksan ”mallilla”, ja se näkyikin näiden maiden tunnusluvuissa. Näillä kaikilla mailla on joko suuri tai keskisuuri vaihtotaseen ylijäämä (Suomella alijäämä). Euroalue pysyykin pystyssä vain niin kauan kuin Saksa haluaa ja maksaa.

Mikä on Suomen valintatilanne? Suomeen tuskin saadaan hallitusta, joka käynnistäisi eurosta eroamisen tai edes selvityksen laatimisen eron vaikutuksista. Poliittinen sitoutuminen euroon on varsin syvä ja hankalasti purettavissa. Euroon kuulumisen nähtiin alun alkaen osana Suomen integroitumista lännen suuntaan (pois Venäjän varjosta). Suomen on kuitenkin vakavasti harkittava uudelleen, millaista euroaluetta ja koko EU:ta haluamme. Kehityksen suunta on selvästi nähtävissä. Hallituksen selonteko EU:n tulevaisuudesta ja Suomen linjauksista kesäkuussa 2013 oli täydellinen pohjanoteeraus (ks. Lindblom, Sailas, Virén ja monet muutkin). Mitään ydinkysymyksiä ei siinä nostettu avoimesti esille, vaan nykyistä kehityssuuntaa jopa salailtiin. Hallituksen olisikin asetettava korkean tason asiantuntijapainotteinen komitea valmistelemaan Suomen uusia EU:n ja euroalueen linjauksia ja tavoitteita. Yhteisvastuun jatkuvaan kasvattamiseen tulisi ottaa kielteinen kanta. Suomen tulisi **vaatia EU:n perussopimusten muuttamista**. Kaikki yhteisvastuu eli jo päätetty ja toteutettu sekä suunnitellut lisäykset (pankkiunioni) tulee sisällyttää uuteen perussopimukseen. Sen valmistelu vienee vuosia. EU:n ja euroalueen demokratiavaje on jo nykyisin ”huutavan suuri”. Tämä ongelma on ratkaistava pikaisesti. Osana perussopimuksen uudistamista on myös tarkistettava EKP:n mandaatti, tai EKP:n on rajoitettava aiempaa suppeampaan mandaattiin, johon ei sisälly ”yhteisvastuuta” kasvattavaa politiikkaa. EKP on siis saatettava uudelleen laillisen toiminnan rajoihin.

Tämän selvityksen kirjoittajan toinen perusnäkemys on, että euroalue on nykyisin kuin **upputukki**, joka uppoaa hiljalleen veden pinnan

alle, mutta tukin päät saadaan aina välillä kohoamaan joko EKP:n setelirahoitusta tai muuta tukipolitiikkaa (EVM) kasvattamalla (Koskenkylä 2013). Tällöin tukki liikkuu virrassa (maailman taloudessa) jonkin aikaa nopeammin, kunnes kulku taas hidastuu ja uppoaminen jatkuu. Todellisuudessa on ilmeistä, että toimintatapaa jatketaan loputtomiin. Euroalue voi välillä piristyäkin varsinkin, jos maailmantalous elpyy. Kun uusi taantuma alkaa tai muita sokkeja tulee, niin EKP tarttuu taas uudelleen setelirahoitukseen, kun kaava on opittu. Realistinen skenaario onkin, että euroalue saadaan ”väkisin” pysymään pystyssä vielä pitkään, mutta todellista ”menestystarinaa” siitä on vaikeata luoda. Vaarana on ajautua Japanin kaltaiseen jatkuvan hitaan kasvun ja deflaation kierteseen korkealla yli kymmenen prosentin työttömyysasteella.

Tämän selvityksen laatijan kolmas johtopäätös on, että kun Suomen talous on ajautunut varsin vaikeaan tilanteeseen, niin Suomen on parasta **keskittyä oman talouden kuntoon laittamiseen**. Siinä onkin valtava urakka edessä. Mikä tahansa maa voi menestyä kovassa kansainvälisessä kilpailussa, mikäli maan talous on hyvässä kunnossa. Tämän osoittavat Saksan, Alankomaiden, Itävallan, Ruotsin, Tanskan ja Sveitsin esimerkit. Vuosituhannen vaihteessa Suomi olikin näiden maiden tasolla, mutta nyt se on vajonnut Italian ja Ranskan tasolle, ja kehitys on kohti Kreikan tasoa, mikäli suuntaa ei saada nopeasti käännettyä.

Neljäs johtopäätös on, että Suomen tulevan hallituksen tulee laadituttaa perusteellinen **selvitys Suomen irrottamiseksi eurosta**. Mitä eroaminen maksaisi ja mitä vaikutukset olisivat Suomelle? Selvitys on syytä tehdä, koska yhteisvastuun kasvattaminen (federalismi) jatkunee ja Suomen valtion vastuut saattavat kasvaa räjähdysmäisesti sen seurauksena (ne ovat jo nyt kymmeniä miljardeja euroja). Tämä kehitys voidaan pysäyttää vain jättämällä euroalue ja palaamalla omaan rahaan. Tämä on realistinen vaihtoehto, vaikka poliittisesti äärimmäisen hankala. Ruotsi, Tanska ja Sveitsi ovat pieniä maita, jotka omalla rahalla

ja rahapolitiikalla ovat menestyneet poikkeuksellisen hyvin, eikä niillä ole kannettavana euroalueen valtavia taloudellisia yhteisvastuun riskejä. Islanti toipui oman valuutan turvin pankkisektorin kriisistä paljon nopeammin kuin euroalueen kriisimaat, jotka ehkä Irlantia lukuun ottamatta ovat jääneet kitumaan euron pakkopaitaan.

Joustavien valuuttakurssien merkityksestä käytti aikanaan tärkeän puheenvuoron Suomen Pankin johtokunnan jäsen Matti Vanhala (Vanhala 1993). Vanhalan mukaan markan kellutus 1980-luvulla olisi estänyt talouden ylikuumentumisen. Suurin yksittäinen syy ongelmiimme (1991-1993) oli 1980-luvun loppupuolen massiivinen luottoekspansio. Toisaalta Vanhala epäili, että silloinen poliittinen realismi ei olisi sallinut markan kelluttamista.

8

YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä teoksessa on analysoitu Suomen talouden tilaa ja sen kehitysnäkymiä. Tarkastelu kohdistuu varsinkin euroaikaan (v. 1999–2013), mutta jonkin verran myös pitemmälle aikavälille. Suomen rakennemuutokset ovat koko selvityksen keskipisteenä. Taloutemme kehitystä tarkastellaan ensin kokonaisuutena ja sitten keskeisiä sektoreita erikseen (julkinen talous, rahoitusala ja pääomamarkkinat, energiasektori, työmarkkinat sekä verotus ja veropolitiikka). Lopuksi analysoidaan euroalueen tilannetta ja kehitysnäkymiä ensi sijassa optimaalisen valuutta-alueen perusteorioiden pohjalta. Tällöin kysytään, mitä erityisehtoja euroalueen vaikea tilanne ja sen kehitysnäkömät Suomelle asettavat.

Suomen taloudellista tilannetta on kuvattu luvussa 2. Suomi oli huipulla ja suoranainen menestystarina vuosituhannen vaihteessa toivuttuaan varsin hyvin 1990-luvun alun suuresta lamasta. Suomen nousua siivitti ratkaisevasti Nokian uusi tuleminen 1990-luvun lopulta lähtien.

Oheisessa taulukossa on verrattu Suomen talouden keskeisiä lukuja kolmeen pieneen maahan (Ruotsi, Tanska ja Sveitsi) ja Saksaan. Vertailumaista vain Saksa kuuluu euroalueeseen. Kolmella muulla maalla on oma valuutta ja oma rahapolitiikka. Sveitsi ei ole edes EU:n jäsen, mutta on silti erittäin kansainvälistynyt talous.

Taulukko 19
TALOUDEN TUNNUSLUKUJA ERÄISSÄ MAISSA
(RUOTSI, TANSKA, SVEITSI JA SAKSA) JA SUOMESSA
VUOSINA 2002 JA 2012/2013

BKT kasvuprosentti	Suomi	Ruotsi	Tanska	Sveitsi	Saksa
2002	1,8	2,4	0,7	2,1	1,1
2012	-0,8	2,3	1,5	1,9	1,8
2000-2007 ja	2,6	1,8	2,4	2,3	2,2
2001-2011	1,7	2,1	2,1	2,1	1,4

Vaihtotase, % BKT:stä ylijäämä + alijäämä -	Suomi	Ruotsi	Tanska	Sveitsi	Saksa
2002	8,2	3,2	1,7	10,2	2,2
2012	-1,7	6,2	4,7	11,0	6,9

Valtion tasapaino, % BKT:stä ylijäämä + alijäämä -	Suomi	Ruotsi	Tanska	Sveitsi	Saksa
2002	0,2	2,0	2,1	2,3	-2,8
2012	-3,8	-1,0	-0,4	0,2	0,1

Valtion velka/BKT, %	Suomi	Ruotsi	Tanska	Sveitsi	Saksa
2002	41,2	37,8	45,5	49,5	58,8
2012	53,4	39,1	44,2	35,3	80,2

Työttömyysaste, %	Suomi	Ruotsi	Tanska	Sveitsi	Saksa
2002	9,0	4,3	5,0	2,7	9,5
2012	7,8	7,6	5,5	3,2	6,6

Taulukon 19 luvuista havaitaan, että Suomen talouden tunnusluvut olivat 2000-luvun alussa erinomaiset ja yhdet Suomen historian parhaista. Suomi olikin tuolloin monissa kansainvälisissä kilpailukykyvertailuissa kärjessä tai sen tuntumassa. Suomen nousua suuresta lamasta pidettiin lähes ihmeenä. Vastaavanlainen vertailu ajalta 1997–2007 tuottaa kutakuinkin samanlaisen lopputuloksen.

Vuonna 2007 alkaneen globaalien finanssikriisien jälkeen Suomen tunnusluvut ovat vuosi vuodelta heikentyneet (ks. taulukko 1). Kaksi

viimeistä vuotta maa on ollut taantumassa. Hallitusten kyky ja halu reagoida jo pitkään näkyvässä olevaan talouden heikkenemiseen on ollut hämmästyttävän hidasta ja tehotonta.

Selvityksen luvussa 3 tarkasteltiin julkisen talouden kestävyysvajetta. Loppukesästä 2013 hallitus vihdoinkin heräsi ja alkoi ymmärtää, että Suomella on vaikeita rakenneongelmia, kriisitietoisuus puuttuu ja erityisesti julkisen talouden kestävyysvaje on kehittymässä isoksi ongelmaksi. Hallitus valmisteli nopeasti rakennepoliittisen uudistusohjelman, jolla pyritään vähentämään kestävyysvajetta (pitkän ajan rakenteellinen alijäämä). Kestävyysvajeen suuruudeksi arvioitiin noin viisi prosenttia bruttokansantuotteesta (n. 200 mrd. euroa), eli vaje olisi lähes kymmenen miljardia euroa.

Hallitus esitti lukuisia keinoja, joilla kestävyysvajetta supistettaisiin. Pääosin kyseessä oli kuitenkin varsin alustava suunnitelma. Suuriin julkisen talouden menoeriin siinä ei puututtaisi lainkaan. Marraskuussa 2013 hallitus julkisti toimenpidepaketin, jossa oli erityisesti kuntien tehtävien karsimista ja tuottavuuden kehittämisen ideoita. Pakettia pidettiin julkisuudessa varsin vaatimattomana (mm. Raimo Sailas). Parhailtaan hallitus valmistelee maaliskuun 2014 kehysriihen uusia toimenpiteitä. Niihin kohdistetut odotukset eivät ole kovin korkealla.

Luvussa 4 tarkasteltiin Suomen työmarkkinoita. Kansainvälisesti vertaillen ne ovat varsin jäykät ja kartellisoituneet. Kolmikanta ja työ sopimusten yleissitovuus lisäävät olennaisesti jäykkyyttä ja estävät työmarkkinoiden joustavan sopeutumisen sokkeihin. Muissa maissa ei ole tällaisia instituutioita ja jos joskus on ollut, ne on lopetettu jo aikojen sitten. Jäykistä markkinoista ja joustavuuden puutteesta kärsii erityisesti työllisyyskehitys. Työllisyysaste onkin Suomessa selvästi Pohjoismaiden alhaisin.

Luvussa 5 analysoitiin taloutemme tuotantopotentiaalin kasvattamisen mahdollisuuksia. Pohjana on hallituksen ohjelma viime vuodelta.

Ohjelma on varsin vajavainen ja siinä on suuria puutteita. Yrittäjyyden ja riskinoton edistämiseen on kovin vähän keinoja. Stadighin työryhmän raportti Suomen pääomamarkkinoiden kehittämisestä on pääosin unohdettu. Energiapolitiikassa ei ole mitään uutta. Lähinnä on kaavailtu verojen nostoa, mikä lisää yrityssektorin kustannuksia. Hallitus pitäytyy ainakin toistaiseksi kahden uuden ydinvoimalan rakentamispäätöksessä.

Luvussa 6 analysoitiin Suomen veropolitiikan linjaa. Suuri vero-uudistus tehtiin viimeksi 1990-luvun alkupuolella (osin 1980-luvun lopulla). Tuolloin ansio- ja pääomatulojen verotukset eriytettiin toisistaan ja pääomatulo- sekä yritysverotuksesta tehtiin maailman neutraalein. Veropohjia laajennettiin ja verokantoja voitiin vähitellen laskea. Viimeisten kymmenen vuoden aikana on menty takapakkia. Yhtiöveron hyvitysjärjestelmä lopetettiin vuonna 2005 ja siirryttiin takaisin osinkojen kahdenkertaiseen verotukseen. Osinkoverotuksesta on tehty tavattoman monimutkainen, ja erilaisia verovähennyksiä, alennettuja verokantoja sekä huojennuksia on lisätty. Niistä syntyy valtavat noin 20 miljardin verotulojen menetykset valtiolle ja kunnille.

Luvussa 7 tarkasteltiin eurojärjestelmän kehitystä ja kriisiytymistä vuoden 2007 jälkeen ja erityisesti Kreikan vuonna 2010 alkaneen kriisin jälkeistä aikaa. Kriisi yritetään ratkaista lisäämällä yhteisvastuuta euromaiden kesken sekä EKP:n ”setelirahoituksella”. Euroalue onkin kehittymässä kohti liittovaltiota (poliittinen unioni). Ollaan luomassa Euroopan yhdysvaltoja. Ongelmana on se, että euroalue ei täytä alkuunkaan optimaalisen valuuttaunionin ehtoja. Syynä on yksinkertaisesti se, että euron jäsenmaat ovat aivan liian erilaisia kaikissa suhteissa (talous, kulttuuri ja kyky kurinalaiseen talouspolitiikkaan). Euroalue on vaarassa vajota Japanin kaltaiseen hitaan kasvun ja deflaation kierteseen. Euroaluetta pidetään pystyssä tukipolitiikalla ja setelirahoituksella.

8.1. JOHTOPÄÄTÖKSET

Suomi on jälleen kerran vakavan ja haasteellisen rakennemuutoksen kourissa. Viimeksi vastaavanlainen tilanne koettiin 1990-luvun laman jälkeen, aiemmin 1950- ja 1960-luvuilla ja sitten 1970 suuren öljykriisin yhteydessä. Tilanteemme on nyt suhteellisesti ottaen huonompi kuin 1990-luvulla. Tuolloin kilpailukyky palautettiin devalvoimalla. Nyt sitä keinoa ei ole. Kansainvälinen noususuhdanne nosti Suomen vientiä, nyt ei ole vastaavaa näköpiirissä. Ja lopuksi Nokia nosti Suomen kukoistukseen ja kansainväliselle huipulle.

Nyt teollisuudesta on kadonnut 120 000 työpaikkaa vuoden 2000 jälkeen. Työllisyys on kasvanut vain pk-yrityksissä. Monikansalliset vientiyrityksemme investoivat pääosin ulkomaille ja lisäävät siellä henkilöstöään. Suomessa niiden henkilöstö supistuu kovaa vauhtia.

Julkinen talous (menot) on suhteessa BKT:hen kohta 60 prosenttia, mikä on EU:n korkein luku. Supistunut yksityinen sektori ja pienenevä vientiteollisuus eivät kykene kannattamaan nykyisen tasoista julkista sektoria ja hyvinvointivaltiota. Suomi ei työllistä, ja työmarkkinamme ovat Pohjoismaiden jäykimmät.

Tämän selvityksen talouspoliittiset ja talouden rakenteita koskevat keskeisimmät johtopäätökset ovat seuraavat:

- 1) Julkisen talouden koko suhteessa muuhun talouteen tulee pitkällä aikavälillä saada 45 prosentin tasolle (Saksassa 43 %). Samalla kokonaisveroaste saadaan laskemaan ainakin viisi prosenttiyksikköä (verot/BKT) eli alle 40 prosentin tason.
- 2) Vastaavasti yksityisen sektorin kokoa tulee kasvattaa. Tämä tapahtuu yrittäjyyttä, investointeja ja riskinottoa edistämällä monin eri

keinoin. Uusia yrittäjiä tarvitaan kymmeniä tuhansia lisää. Pääoma-markkinoita kehitetään edellä mainittujen tavoitteiden saavuttamiseksi (Stadigh, 2012).

- 3) Veropolitiikassa palataan hyvän (optimaalisen) veropolitiikan linjalle (ks. VAT'T, 2013). Tällainen linja meillä oli 1990-luvun alussa, mutta sen jälkeen veropolitiikka on ollut poukkoilevaa ja lähes ”sirkusmaista” tempuilua. Verotuksen pitää olla vakaata, suunnitelmallista ja ennakoitavissa olevaa. Suuri epävarmuus tulevasta verotuksesta ja sen muutoksista haittaa yrittäjiä, investointeja ja riskinottoa. Päätaivoitteena tulee olla laaja veropohja ja alhaiset verokannat. Verokiiloja ja verovähennyksiä sekä verotukia tulee karsia.
- 4) Työmarkkinoiden jäykkyudet eliminoidaan ja joustoja lisätään suurella työreformilla. Kolmikanta ja työsopimusten yleisittavuus lopetetaan nopeasti. Niitä ei ole muissa maissa. Paikallista sopimista lisätään olennaisesti. Vaihtoehtona korporatismille ovat Ruotsin ja Tanskan hyvin toimivat mallit. Silloin käytetään korporaatioiden sijaan enemmän korkeatasoisista ja riippumattomista asiantuntijoista muodostuvia komiteoita. Etujärjestöjä voidaan kuulla, mutta niiden kanssa ei neuvotella. Hallitus ja eduskunta päättävät talous- ja yhteiskuntapolitiikasta. Poliittiset virkanimitykset pitää kitkeä pois.
- 5) Energiapolitiikassa edistetään voimallisesti kotimaisen uusiutuvan energian tuotantoa ja käyttöä. Tavoitteena saavuttaa 40–50 % energiaomavaraisuus 20–30 vuoden kuluessa. Hallituksen päätökset ovat olleet haitallisia tässä asiassa. Tarkistetaan energia-alan verotusta. Lisäksi selvitetään uudelleen, riittäisikö Suomelle vain yksi uusi ydinvoimalaitos, koska sähkön kulutus saattaa kääntyä laskuun energiavaltaisen teollisuuden investoimissa pääosin ulkomaille.

Sähkön käytössä on huomattavan suuri tehostamispotentiaali, jonka saavuttamista tulee edistää.

- 6) Suomen kustannuskilpailukyky heikkeni ratkaisevasti vuoden 2007 jälkeen. Yksikkötyövoimakulut kasvoivat jopa eniten euromaista ja selvästi nopeammin kuin Ruotsissa ja Tanskassa. Julkisesta sektorista tuli palkkajohtaja Suomessa. Jatkuva verotuksen kiristäminen on lisännyt yritysten kustannuksia. Suomessa solmittiin maltillinen palkkasopimus syksyllä 2013. Sen seurauksena reaali-palkat todennäköisesti laskevat lievästi tänä ja ensi vuonna. Tämän lisäksi tarvitaan useita vuosia kestävä hyvin maltillinen palkkojen nousukausi eli reaali-palkkojen lievä lasku ainakin seuraavien viiden vuoden ajan. Vientisektorin tulee määrittää palkankorotusten taso. Julkisella sektorilla ja erityisesti kunnissa olisi jäädytettävä palkat usean vuoden ajaksi. Suomessa on maailman pisimmät lomat. Niitä tulisi lyhentää ja lisäksi pidentää jonkin verran työaika muutenkin.
- 7) Teollisuuden ulosliputus Suomesta tulisi saada pysähtymään ja yrittää kääntää se paluumuutoksi. Tämä on hyvin vaativa tehtävä. Se edellyttää hyvän yritys- ja investointiympäristön ilmapiirin ja verotuksen luomista Suomeen. Tänne toivotaan saatavan lisää korkean jalostusasteen palveluita. Ne vaativat kuitenkin tuekseen menestyvää kotimaista teollisuutta.
- 8) Euroalue on vakavissa ongelmissa ja eurokriisi jatkuu. Kriisiä yritetään ratkaista ja tulevia estää kasvattamalla euromaiden yhteisvastuuta toistensa veloista ja riskeistä. Suomella on jo nyt kymmenien miljardien piilevät vastuut euroalueelta. Euroalue on kehittymässä kohti liittovaltiota (poliittiseksi unioniksi, eli Euroopan yhdysvaltoja ollaan luomassa kansalaisia kuulematta) (Reding, 2014). Suomen

tulisi omaksua aiempaa tiukempi linja jatkuvaa (ja salakavalaa) yhteisvastuun kasvattamista vastaan. Jos tämä ei onnistu, niin on syytä erota euroalueesta. Tätä varten hallituksen on varmuuden vuoksi syytä laatia valmiit suunnitelmat.

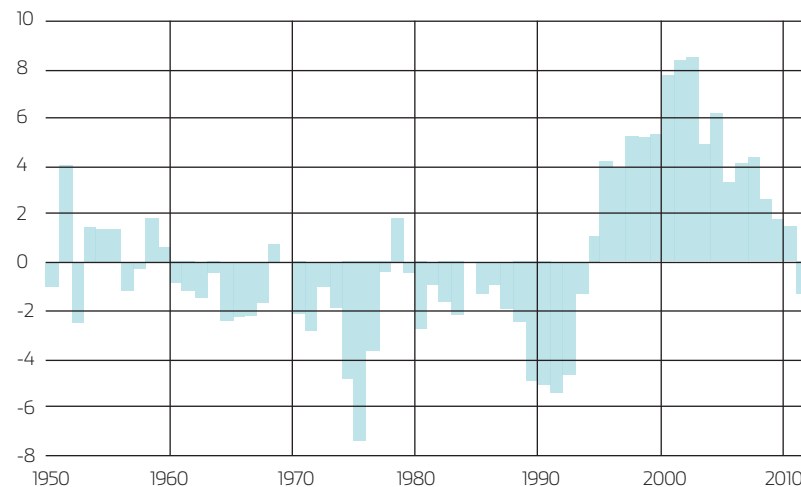
Edellä osoitettiin, että useat pienet maat ovat menestyneet erinomaisesti omalla valuutalla ja rahapolitiikalla (Ruotsi, Tanska ja Sveitsi). Ne ovat harjoittaneet järkevää ja kurinalaista talouspolitiikkaa. Lisäksi työmarkkinoiden joustoja on lisätty olennaisesti osin Saksan Harz-reformi esikuvana. Suomi pystyy halutessaan samanlaiseen talouspolitiikkaan ja rakennemuutoksiin. Suunnanmuutoksella Suomen talouspolitiikassa alkaa olla suuri kiire, koska on hidasteltu jo vuosia, ongelmat ovat kärjistyneet ja taloutemme tunnusluvut ovatkin jo pudonneet Italian ja Ranskan tasolle. Nämä kaksi suurta euromaata puolestaan ovat täysin pudonneet Saksan ”vauhdista”.

Suomi on puolittainen suunnitelmatalous, koska meillä on kolmikanta, yleissitovuus, kartellisoitunut TEL-järjestelmä ja valtavasti kaikenlaista sääntelyä, jonka määrä vain kasvaa EU:ssa. EU jo sinänsä toimii yhä enemmän sääntelyn, normien ja Brysselin viranomaisvalvonnan avulla. Kilpailua on liian vähän monilla palvelualoilla ja erityisesti kaupan piirissä. Kilpailu ei toimi kunnolla myöskään julkisessa palvelutuotannossa ja julkisissa hankinnoissa. Ylipäänsä aivan liian suuri julkinen sektori tuo itsestään lisää sääntelyä, jäykkyyksiä ja alati kasvavaa byrokratiaa talouteemme. Professori Matti Virén onkin osuvasti sanonut mielipidekirjoituksessaan Kauppalehdessä (2014), että Suomi on Euroopan uusi siirtymätalous, mutta kun entiset itäblokin siirtymätaloudet ovat siirtymässä kovaa vauhtia kohti aitoa markkinataloutta, Suomen suunta on päinvastainen eli kohti täydellistä suunnitelmataloutta.

Yleiskeinona Suomen nostamisessa uudelleen menestykseen onkin saada Suomen talousjärjestelmä omaksumaan aidon markkinatalouden ominaisuudet.

Kuvio 9
VAIHTOTASE. PROSENTTIA BKT:STA VUOSINA 1950-2013

Lähteet: Suomen Pankki ja Tilastokeskus

LÄHTEET (VIITTAUS)

Blundell-Wignall 2012: Solving the Financial and Sovereign Debt Crisis in Europe, OECD Journal: Financial Market Trends.

Calmfors, L. 1997: EMU: a Swedish perspective. Kluwer Academic Publishers.

Dahmén, E. 1963: Suomen taloudellinen kehitys ja talouspolitiikka, vuodet 1949–1962 sekä tulevaisuuden näkymiä. Suomen Pankki C:9.

Dahmén, E. 1984: Taloudellinen kehitys ja muutospaineet, kokemuksia Suomesta ja muualta. Suomen Pankki C:7

EBA 2014: "EU-wide stress testing" European Banking Authority, verkkosivut.

Eloranta, J. 2012: Investointeja Suomeen – ehdotus strategiaksi ja toimintaohjelmaksi Suomen houkuttelevuuden lisäämiseksi yritysten investointikohteena. Selvitysmiehen raportti. TEM 9/2012

ETLA 2013: "Toimialojen tuottavuuden kasvu, sen yritystason mekanismit ja yritystuet". TEM-julkaisu nro 14 / 2013.

Feldstein, M. 1992: "The Case against EMU". The Economist 13.6.1992.

Frankell, J. & Rose, A. 1998: "The Endogeneity of optimum currency area criteria". Economic Journal 108.

Hanke, S. 2014: "Prof. Bernanke's monetary mess". GlobeAsia / Perspective, Feb. 2014

Helsingin Sanomat 2013: "Kehuja rakennepaketille". HS 13.12.2013.

Helsingin Sanomat 2014: "Saksan perustuslakituomioistuinin arvostelee EKP:tä". HS. Sajari, P. 8.2.2014.

Helsingin Sanomat 2014: "Uusi rahasto tuo pääomaa kasvuyrityksille". HS, Lassila, A. 8.2.2014.

Holm, P. & Huovari, J. & Lahtinen, M. 2013: Miten euroalue kehittyi? Suomen Perusta.

Hyytiäinen, A. & Rouvinen, P. toim. 2005: Mistä talouskasvu syntyy? Taloustieto, Helsinki.

Hämäläinen, U. 2013: "Unioni ei kaadu kertarysäyksellä". HS kolumni 16.6.2013.

Iltalehti 2014: "Tavoitteena Euroopan Yhdysvallat". Pääkirjoitus 19.2.2014.

IMF 2013: A Banking Union for the Euro Area. IMF Staff Discussion Note 13/01 Feb 2013.

IMF 2013: Toward a Fiscal Union for the Euro Area" September 2013 13/69.

IMF 2014: "Yksityinen velka vaarantaa elpymisen". Kauppalehti, Hartikainen, J. 29.1.2014.

Jännäri, K. & Koskenkylä, H. 1995: "Suomen pankkikiriksen syiden tarkastelua". Kansantaloudellinen aikakauskirja, 91/1995.

Kangasharju, A. 2013: "Tulevat uudistukset koskevat jokaista suomalaista". Ajassa 4/2013.

Kari, S. 2013: Hyvän veräjärjestelmän periaatteet. Alustus 10.12.2013.

Kaseva, H. 2014: Kruunu ottaa omansa – viisi havaintoa kiristyvästä verotuksesta. EVA.

Kauhanen, M. 2013: "Olisiko Saksan työmarkkinamallista opiksi Suomelle?". Talous & Yhteiskunta 3/2013.

Kauppa- ja teollisuusministeriö (KTM) 1989: Energia, kansantalous ja yhteiskunta. KTM / energiaosasto. Sarja C:21

Kauppalehti 2013: "EU-tutkija vaatii Merkeliä tilille". 9.9.2013.

Kauppalehti 2014: "Draghi tyytymätön EU-maiden pankkirahastoon". KL, Hartikainen, J. 17.2.2014.

Kauppalehti 2014: "Kuntatalouden riskit kasvavat" 28.1.2014.

Kauppalehti 2014: "Uusiutuvat nostavat Neste Oilia". Kauppalehti 5.2.2014.

Kiander, J. 2014: "Rakennuudistuksilla takaisin tasapainoon?". Talous & Yhteiskunta 1/2014.

Kinnunen, H. & Mäki-Fränni, P. & Railavo, J. 2013: "Talouden rakennuudistukset ja julkisen talouden kestävyys". Suomen Pankki Euro & talous 5/2013.

Kirkko-Jaakkola & Punakallio 2014: Kansainvälinen palkkaverovertailu 2013. Taloustaito 1/2014.

Kivimaa, A. 2014: "Turvetuotantoa vastustetaan turhaan". Helsingin Sanomat 8.2.2014.

Kolbe, L. 2012: "Euroopan perusta on keksittävä uudelleen". HS vieraskynä 3.12.2012.

Kontulainen, J. & Suvanto, A. 2006: "Rahapolitiikan teoria ja EKP:n rahapolitiikka". Teoksessa Pikkarainen ja Suvanto (toim.) Suomen Pankki, EMU ja rahoitusmarkkinat, SP A:109

Korkman, S. 2013: Euro, valuutta vailla valtiota. Taloustieto.

Koskenkylä, H. & Pekonen, K. 1976: "Elinkeinoverolainsäädännön vaikutuksesta investointeihin". Unitas 4/1976.

Koskenkylä, H. & Pekonen, K. 1992: "Miten palkkojen tulisi määräytyä Suomessa". KOP Taloudellinen Katsaus 3/1992.

Koskenkylä, H. 1987: "Verouudistus ja neutraalisuusperiaate". Unitas / Taloudellinen neljännesvuosijulkaisu 3/1987.

Koskenkylä, H. 1989: "Onko energiapolitiikassa vaihtoehtoja". Kansantaloudellinen aikakauskirja 4/1989.

Koskenkylä, H. 2012: "Miten estetään finanssikirisejä tulevaisuudessa?". Talous & Yhteiskunta 4/2012.

- Koskenkylä, H. 2013: "Euroalueesta on tullut uppotukki". Kanava 4/2013.
- Kotakorpi, K. 2013: "Verotuksen monimutkaisuudesta". Kansantaloudellinen aikakauskirja, 109/2013.
- Kunnat Kuntoon, puheenvuoroja kuntien ongelmista ja mahdollisuuksista 2014. Suomen Perusta.
- Kuusterä, A. & Tarkka, J. 2012: Suomen Pankki 200 vuotta, Parlamentin Pankki, osa II. Otava.
- Liikanen, E. 2013: "Rakennepaketti hyvä, mutta lisäsopeutus tarpeen". Kauppalehti 13.12.2013.
- Lindblom, S. 2013: "Pelastuuko euro lääkkeellä vai myrkyllä?" Kanava.
- Lindblom, S. 2013: Huojuva tasavalta. Otava.
- Loikkanen, H. & Harisalo, R. & Forss, M. & Mattila, P. & Kilpi, K. & Viren, M. & Kankaanniemi, T. & Vanhala, M. & Riikonen, O. & Käppä, T. & Pusa, O. & Vahtera, P. 2014: Kunnat kuntoon. Suomen Perusta.
- Malinen, T. & Kuusi, T. 2013: "Miksi euroalue on ongelmassa". Kansantaloudellinen aikakauskirja 109/2013.
- Mattila, V-M. 2011: "Finanssialan sääntelyn uudistusten taloudellisista vaikutuksista". Kansantaloudellinen aikakauskirja, 107/2011.
- McKinsey 2010: Työtä, tekijöitä, tuottavuutta: Suomen prioriteetit vuosikymmenelle 2010. Helsinki
- Mundell, R. & Fleming, R. 1961: "A Theory of optimal currency areas". American Economic Review 51.
- Nordvig, J. 2013: The Fall of the Euro. McGrawHill. OECD 2014: Economic Survey of Finland.
- Ollikka, K. 2013: "Uusiutuvien energiamuotojen tukeminen". Kansantaloudellinen aikakauskirja 109/2013.
- Parviainen, S. 2008: Työllisyysaste Pohjoismaissa. BoF Online 8/2008.
- Pesonen, J. 2014: "Metsäteollisuus perää kilpailukyyn palauttamista". Maaseudun Tulevaisuus, haastattelu Kari Salonen 15.3.2014.
- Pikkarainen, P. 2007: "Onko inflaationormi liian suppea keskuspankin rahapolitiikan tavoitteeksi?". Kansantaloudellinen Aikakauskirja 2/2007
- Pikkarainen, P. & Suvanto, S. (toim.) 2006: Suomen Pankki, EMU ja rahoitusmarkkinat, SP A:109
- Pohjola, M. 1996: Tehoton pääoma, uusi näkökulma taloutemme ongelmiin. WSOY.
- Pohjola, M. 2014: "Murros murjoo rakenteita vielä vuosia". Kauppalehti 24.2.2014.
- Pöysä, J. 2014: "Suomen selkäranka lujilla". Kauppalehti Optio 2014.
- Rauhanen, T. 2013: "Verotukia kannattaa nyt tarkastella kriittisesti". Helsingin Sanomat, vieraskynä 8.11.2013.
- Reding, V. 2014: The United Kingdom and the EU – inevitably drifting apart? Cambridge University speech 17.2.2014.
- Sailas, R. 2013: "Euroalueen talouskuri löystymässä". Kanava.
- Sailas, R. 2013: "Mies, joka osasi sanoa ei". Helsingin Sanomat Kuukausiliite 6/2013.
- Sailas, R. 2013: "Nopeasti kasvaneet taloudet vaikeuksissa". Kanava.
- Sailas, R. 2013: "Säilyykö Suomen itsenäisyys eurokriisissä?" Kanava.
- Schmöller, M. 2013: Näkökulma Saksan "työllisyysihmeeseen": työmarkkinatoteumat ja hyvinvointi työmarkkinoiden muutoksen jälkeen. BoF Online 9/2013.
- SITRA 2009: Energiatohokkuus kansainvälisesti. Sitran raportteja, 83/2009.
- SITRA 2010: Energiaskenaarioiden järjestelmävaikutukset ja niiden taloudelliset, ympäristölliset ja yhteiskunnalliset seuraukset. Sitran selvityksiä, 30/2010.
- Snell, J. & Salminen, J. 2013: "Talouskriisin riivaama EU on tinkinyt periaatteistaan". Helsingin Sanomat, vieraskynä 15.6.2013.
- Soininvaara, O. & Vartiainen, J. 2013: "Lisää matalapalkkatyötä". Valtioneuvoston kanslian raportti 1/2013 "Matalapalkkatyö Suomessa".
- Suomen Kuvalehti 2013: "Pyhä yleisittövyys". Suomen Kuvalehti. Simula, M. 46/2013.
- Suomen Pankki 2013: Talouden näkymät. Euro & Talous 5/2013.
- Talouselämä 2013: "Liuskekaasu pidentää Euroopan takamatkaa". Talouselämä 20/2013.
- Talouselämä 2014: "Turve on saamassa kunnianpalautuksen". Talouselämä 3/2014.
- Taloustaito 2014: "Suomessa työn verotus kireää". 1/2014.
- Taylor, J. 2009: Getting of Track: How government actions and interventions caused, prolonged and worsened the financial crisis, Stanford Hoover Institution Press
- TEM 2012: Kasvuyrityskatsaus 2012
- TEM 2013: Kansallinen energia- ja ilmastostrategia. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 20.3.2013. Työ ja elinkeinoministeriön julkaisuja 8/2013.
- Terho, S. 2013: Maailma muuttuu – miten Suomen kilpailukyky sopeutuu? Suomen Perusta.
- Terho, S. 2014: Kohti parempaa Eurooppaa. Suomen Perusta.

Tervala, J. 2012: "Euroalueen velkakriisi ja talouspolitiikka". Kansantaloudellinen aikakauskirja 108/2012.

The Economist 2014: "European climate policy, worse than useless". 25.1.2014.

Tiainen, P. 2014: "Työurien pidentäminen alusta ja lopusta ei riitä". HS haastattelu 24.2.2014.

Tilastokeskus: Energiatilastot 2010–2012. Energiatilasto-vuosikirjat.

Tuori, K. & Tuori, K. 2014: The Eurozone crisis: A constitutional analysis. Helsinki

Valtioneuvosto 2013: Rakennepoliittinen ohjelma talouden kasvuedellytysten vahvistamiseksi ja julkisen talouden kestävyysvajeen umpeen kuromiseksi. 29.8.2013.

Valtioneuvoston kanslia 2013: "Pääministerin ilmoitus hallituksen rakennepoliittisesta ohjelmasta" 4.9.2013.

Valtiovarainministeriö 2012: Pääomamarkkinat ja kasvu. Julkaisuja 10/2012 (ns. Stadighin raportti).

Valtiovarainministeriö 2013: Suhdannekatso 2/2013 19.12.2013.

VATT 2013: Hyvän veropolitiikan periaatteet, VATT analyysi. Julkaisut 63, kesäkuu 2013.

Vihriälä, V. 2012: EU:n ajolähtö – kriisiunionista yhteisvastuun unioniin? EVA analyysi 23/2012.

Vihriälä, V. 2013: Konsensuksen kuolema? Perinteinen kolmikanta ei enää toimi, miksi ja mitä tilalle? EVA Analyysi 31/2013.

Viinanen, J. & Seppänen, E. 2012: Vasen oikea, oikea vasen, keskustelukurjeita. Minerva.

Virén, M. 2013: "Mihin tulevaisuuslonteko tähtää?". Kauppalehti 7.11.2013.

Virén, M. 2014: "Harhainen käsitys julkisen sektorin koosta". Kauppalehti debatti 6.2.2014.

Von Herten & Paananen, J. & Riski, S. 2013: Umpikujassa, aika on ajamassa ammattiyhdistysliikkeen ohitse. Libera.

Wahlroos, B. 2012: Markkinat ja demokratia, loppu enemmistön tyrannialle. Otava.

World Economic Forum (WEF) 2012: The Global Competitiveness Index.

Wyplosz, C. 2013: "To end the Eurozone crisis, bury the debt forever". KL Optio, Isotalus, P.

MUUT LÄHTEET

Acemoglu, D. & Robinson J. A. 2012: Why nations fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty.

Åkerholm, J. 2012: "EU ei ole oppinut mitään virheistään". Helsingin Sanomat kolumni 4.2.2012

Bagus, P. 2011: Euro eksesissä. Eetos.

De Grauwe, P. & Yuemei, J. 2013: The Legacy of Austerity in the Eurozone. CEPS.

Elinkeinoelämän Keskusliitto (EK) 2014: "Säästöt muuttuivat sittenkin veroiksi". Helsingin Sanomat 6.2.2014.

Etelä-Suomen Sanomat 2013: "Pienestä tuli suuri työllistäjä – kaikista työpaikoista yli 40 prosenttia syntyy alle kymmenen hengen yrityksiin". ESS 20.7.2013.

Gustafsson, J. 2014: "Suomi ei nouse vain suomalaisrahalla". Kauppalehti, kolumni.

Hakkarainen, P. 2014: "Pankkiunioni muuttaa pankkien kriisintarkoituksen". Helsingin Sanomat vieraskynä 14.2.2014.

Halme, M. & Hukkinen, J. & Korppi-Tommola, J. & Linnanen, L. & Liski, M. & Lovio, R. & Lund, P. & Luukkanen, J. & Nokso-Koivisto, O. & Partanen, J. & Wilenius, M. 2014: Kasvua ja työllisyyttä uudella energiapolitiikalla.

Harakka, T. 2013: "Tiukka taluskuri ei auttanut velkakriisissä". HS vieraskynä 24.6.2013.

Hartikainen, J. 2014: "Pelissä valvojen uskottavuus". Kauppalehti, kolumni.

Helsingin Sanomat 2014: "Suomi muuttuu öljymaaksi". HS 5.2.2014.

Herrala, O. 2014: "Veroille rankka ruumiinavaus". Kauppalehti analyysi 28.1.2014.

Holmström, B. & Korkman, S. & Pohjola, M. 2014: Suomen taluskriisin luonne ja kasvun edellytykset. Talousneuvosto.

Hurri, J. 2013: "EU puuhaa jo liittovaltiota – Suomi seuraa tuppisuuna". Taloussanomien 28.4.2013.

Hyytiäinen, A. 2013: "Pienten ja keskusurten yritysten rahoituksen saatavuus", Kansantaloudellinen aikakauskirja 109/2013.

Isotalus, P. 2014: "EU:ssa hätä ei lue lakia". Kauppalehti analyysi 31.1.2014.

Kanniainen, V. & Malinen, T. 2010: "Talouskriisin taustat". Kansantaloudellinen aikakauskirja 106/2010.

Kanniainen, V. 2013: "Finanssikriisien taustalla on ollut rahapolitiikan liiallinen keveys". Talous & Yhteiskunta 3/2013.

Kauppalehti 2014: "Eläkeraha ei voi ratkaista yritysrahoituksen ongelmia". KL, uutiset, Hollman, K. 31.1.2014.

Kauppalehti 2014: "Keskkikokoiset yritykset kasvuun", *Analyyssi*, Lehmusvirta, A. 24.1.2014.

Kauppalehti 2014: "Yritysten rahoitus on yhä tiukemmassa". *KL*, Lehmusvirta, A. 12.2.2014.

Keskitalo, J. 2011: Ihmiskunnan energiakriisi. *Gaudeamus*.

Korkman, S. 2013: "Europäätäittäjiä syytä arvostella". *Suomen Kuvalehti* 25-26/2013.

Korpinen, P. 2013: "Demokratian itsepuolustus". *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 2/2013.

Koskenkylä, H. 1992: Norjan pankkikriisi ja vertailua Suomen pankkeihin. *Suomen Pankin keskustelualoitteita* 13/1992.

Koskenkylä, H. 2002: "Efficiency and Competition in European Banking". *Irish Banking Review*. Summer 2002.

Lehti, E. 2013: "Kotimaasta olisi irronnut kolme miljardia". *Talouselämä* 46/2013.

Nars, K. 2013: "Suomi on hyötynyt EU:sta ja eurosta". *Helsingin Sanomat* 11.7.2013.

Nyberg, P. 2013: "Haluammeko kieltäytyä lisälaskuista?". *P. Nybergin blogi* 17.6.2013.

Pikkarainen, P. 2005: "Johtaako rahan runsaus ja luottojen kasvu krappulaan". *Helsingin Sanomat* 19.4.2005.

Puttonen, V. 2010: Julkisen kasvurahoituksen ja yritystukijärjestelmän kehittäminen. *Selvitysmiehen raportti*. TEM Innovaatio 29/2010

Pöysä, J. 2014: "EU-komissio ehdottaa tiukkoja suitsija pankeille". *Kauppalehti* 27.1.2014.

PS-puolue 2013: "Ennakoitavaa energiapolitiikkaa". *Perussuomalaisen eduskuntaryhmän ryhmäpuheenvuoro*. Turunen, K.

Putkonen, M. 2014: "Viherintoilu pakotti teräsjätit yhteen". *Perussuomalainen* 2/2014.

Rantanen, E. 2013: "Pankkiunionissa voi olla jotain hyvääkin". *Talouselämä* 20/2013.

Rantanen, E. 2014: "Yksityinen sektori on liian heikko". *Talouselämä* 3/2014.

Rautio, P. 2013: "Nokia-noste oli tuulen tuomaa". *Helsingin Sanomat* kolumni 5.9.2013

Rehn, O. 2012: *Myrskyn silmässä*. Otava.

Ruuska, J. 2011: *Pääomamarkkinat ja omistajuus kasvun mahdollistajina*. Sitra 2011

Sailas, R. 2013: "Hallituksen edessä kestävyysvajetesti". *Kanava* 34.

Sailas, R. 2013: "Maa tarvitsee oikean hallituksen". *Kanava*.

Sailas, R. 2014: "Istuva hallitus pakenee valtaansa". *Helsingin Sanomat* kolumni 25.2.2014.

Sailas, R. 2014: "Sailas pelkää hallituksen poimivan rusinat pullasta". *Kauppalehti* 4.2.2014.

Statistics Finland: *Energy in Finland*. Pocketbook 2012 and 2013.

Suni, A-V. 2014: "Eurokriisi koettelee maiden välistä solidaarisuutta". *HS vieraskynä* 27.1.2014.

Suomen Kuvalehti 2013: "Karlsruhen trilleri". *SK* 25-26/2013.

Suomen Kuvalehti 2014: "Oulun malli – Suomi on liian riippuvainen tuontisähköstä". *SK* 5/2014.

Suomen Kuvalehti 2014: "Veroilla ja velalla päin puuta". *Pääkirjoitus* 31.1.2014.

Suomen Pankki 2013: *Rahapolitiikka ja kansainvälinen talous*. *Euro & Talous* 4/2013.

Suomen Perusta 2013: *Euro vai ei? Eurokriisi ja Suomen vaihtoehdot* kirjoittajina: Seppänen, E. & Törnqvist, S. & Turunen, K. & Virén, M. & Pesonen, A. & Huopainen, J. & Putkonen, M. & Kankaanniemi, T. & Myllyniemi, H. & Terho, S.

Taimio, H. 2014: "Julkisen talouden riskeihin pitää varautua – valtiosihteeri Martti Hetemäen haastattelu". *Talous & Yhteiskunta* 1/2014.

Talouselämä 2014: "Mäntyöljy pääsi jätteeksi". *Talouselämä* 2/2014.

Tervala, J. 2011: "Yhdysvaltojen likvideetti ja pankkikriisi". *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 107/2011.

The Economist 2014: "The euro's hellhound". *The Economist* Charlemagne 1.2.2014.

Valtioneuvoston kanslia 2010: *Suomi 2020 – Tuumasta toimeen*. Kasvutyöryhmän raportti. VNK 11/2010

Vapaasana.net 2012: "Tanska poisti irtisanomissuojan, työllisyys nousi". *Vapaasana.net – liberaali verkkolehti* 23.9.2012.

Vihriälä, V. 2013: "Armoa velkaisille euromaille". *Kauppalehti* 14.10.2013.

Vihriälä, V. 2013: "Euroopan vaarat pysyvät". *Talouselämä* 21/2013.

Vihriälä, V. 2013: "Järkisopeutuksen ikkuna sulkeutumassa". *Suomen Kuvalehti*.

Vihriälä, V. 2013: "Suomi tarvitsee rakenteellisia uudistuksia, ei leikkauksia". *Talous & Yhteiskunta* 1/2013.

Viljainen, S. 2014: *Sähkömarkkinat Pohjoismaissa, Euroopassa ja Venäjällä*. 24.2.2014.

Virén, M. 2013: "Kilpailukykyä ei paranneta elvytyksellä". *Maaseudun Tulevaisuus* 15.7.2013.

ONKO SUOMEN TALOUDEN TILA VAKAVAMPI KUIN 1990-LUVUN LAMAN AIKAAN?

Suomi on tippumassa Euroopan vahvojen talouksien joukosta. Julkiset menot suhteessa bruttokansantuotteeseen ovat kohta Euroopan unionin korkeimmat. Veropolitiikka on ollut jo vuosia hapuilevaa, työllisyysaste on ylivoimaisesti Pohjoismaiden alhaisin ja teollisuus liputtaa vauhdilla ulos Suomesta.

Nykyään yrittäjänä ja konsulttina toimiva valtiotieteen tohtori Heikki Koskenkylä on seurannut aktiivisesti Suomen taloutta ja rakenneuudistuksista käytyä keskustelua. Kirjassa *Suomen talous ja talouspolitiikan linja – miten Suomi saadaan uudelleen nousuun?* Koskenkylä käy läpi Suomen talouden tilaa ja esittää omat teesinsä siitä, miten Suomi saadaan uudelleen nousuun.

Suomi on selvinnyt aiemmin niin yhteiskunnan rakennemuutoksista kuin 1990-luvun alun lamasta. Aiempiin tilanteisiin nähden käynnissä olevaa talouden kriisiä pahentaa Suomen osalta globalisoitunut kilpailu ja taustalla vaikuttava eurokriisi. Suomi selviää kyllä nykyistäkin talouden haasteista, mikäli ongelmat tunnistetaan ja niiden nujertamiseksi tartutaan tekoihin.

SUOMEN PERUSTA

Suomen Perusta -ajatuspaja
Yrjönkatu 10 B 25 • 00120 HELSINKI
www.suomenperusta.fi